

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

AKSARAY KAZASINDA SUÇ ve CEZA

(1839-1908)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUĞBA KOCAÖZ

DANIŞMAN

DOÇ.DR. SELAHATTİN SATILMIŞ

AKSARAY 2020

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AKSARAY KAZASINDA SUÇ ve CEZA
(1839-1908)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TUĞBA KOCAÖZ

DANIŞMAN
DOÇ.DR. SELAHATTİN SATILMIŞ

AKSARAY2020

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren iki yıl sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Tuğba

Soyadı : KOCAÖZ

Bölümü : Tarih

İmza :

Teslim tarihi : 10.08.2020

TEZİN

Türkçe Adı : Aksaray Kazasında Suç ve Ceza (1839-1908)

İngilizce Adı : Crime and Punishment in the Aksaray District (1839-1908)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Tuğba KOCAÖZ

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Enstitümüzün 172018401 numaralı öğrencisi Tuğba KOCAÖZ tarafından hazırlanan “AKSARAY KAZASINDA SUÇ VE CEZA (1839-1908)” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Selahattin SATILMIŞ
(Tarih Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)
Üye: Dr. Öğr. Üyesi İsmail BÜLBÜL
(Tarih Anabilim Dalı, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Osman OKUMUŞ
(Tarih Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 31.08.2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin Adı Soyadı
Tuğba KOCAÖZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

TEŞEKKÜR

Çalışmam sırasında benden desteğini ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Selahattin SATILMIŞ'a ve Tarih Bölümü'ndeki hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AKSARAY KAZSINDA SUÇ VE CEZA (1839-1908)

(Yüksek Lisans Tezi)
Tuğba Kocaöz Aksaray 2020

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren uygulanan kanunlar, insanların rahat ve huzurlu bir şekilde yaşam sürdürebilmeleri için önemli rol oynamıştır. Bu kurallar eyalet, sancak, kaza ve köylerde uygulanmıştır. Suçlara ve suçlulara verilen cezalar, konumuzun sahasını oluşturan Aksaray kazasında da uygulanmakla birlikte mağdur olan halk suçluların cezalandırılması için dilekçe yazarak mahkemeler aracılığıyla haklarını aramışlardır. Ana kaynağını Osmanlı arşiv vesikalarının oluşturduğu bu tez çalışmasında Tanzîmât'tan II. Meşrutiyet'e (1839-1908) kadar geçen altmış dokuz yıllık süreçte Aksaray kazasında yaşanan rüşvet, yolsuzluk, eşkıyalık, hırsızlık, adam öldürme ve tecavüz suçları ile bunları işleyenlere karşı açılan soruşturmalar yapılan muhakemeler, verilen cezalar tespit edilerek değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı coğrafyasında işlenen suçlar ve bunlara verilen cezaların Aksaray kazası örneği üzerinden değerlendirilmiştir.

Bilim Kodu: 116114

Anahtar Kelimeler: Aksaray, Suç, Ceza, Hırsızlık, Eşkıyalık, Cinayet, Yolsuzluk, Tecavüz

Sayfa Adedi: 136

Danışman: Doç. Dr. Selahattin SATILMIŞ

AKSARAY UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
CRIME AND PUNISHMENT IN THE AKSARAY DISTRICT
(1839-1908)

(Master of Science Thesis)
Tuğba Kocaöz Aksaray 2020

ABSTRACT

The laws that have been implemented since the foundation of the Ottoman State have played an important role in enabling people to live comfortably and peacefully, and these rules were applied in states ,banner, towns and villages. The punishments given to crimes and these criminals are also applied in the accident in Aksaray, which is the scope of our subject, but the victims have sought their rights through the courts by writing a petition to punish the criminals. In this thesis, the main source of which is the Ottoman archive documents, II. The crimes of bribery, corruption, banditry, theft, murder and rape in the Aksaray district during the sixty-nine years that passed until the Constitutional Monarchy (1839-1908) and the investigations, trials and penalties against those who committed them were determined and evaluated chronologically. In this context, the criminal elements in the Ottoman geography and the punishments given to them were evaluated through the Aksaray accident.

Science Code : 116114

Key Words : Aksaray, Crime, Criminal, Theft, Banditry, Manslaughter, Corruption, Rape

Page Number : 136

Supervisor : Doç. Dr. Selahattin SATILMIŞ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM	7
OSMANLI DEVLETİ'NDE HUKUK VE BU ALANDAKİ GELİŞMELER	7
II. BÖLÜM.....	18
YOLSUZLUK, RÜŞVET, ADAM KAYIRMA VE BORÇ KAVGASI...	18
III. BÖLÜM	57
EŞKİYALIK VE ZORBALIK.....	57
1.Eşkıyalık	57
2. Zorbalık.....	79
IV. BÖLÜM	82
HİRSİZLİK.....	82
V. BÖLÜM	87

KIZ KAÇIRMA VE TECAVÜZ	87
VI. BÖLÜM	91
KATL (ADAM ÖLDÜRME) VE YARALAMA	91
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	112
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Aksaray Kazasında Görev Yapan Müdürler/Kaymakamlar.....46

Tablo 2: Çelebi Osman ve K r Ali Çetesinin Gasp ettiği Eşya ve Paralar.....52

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Aksaray Kazasında 1839-1908 Yılları Arasında İşlenen Suçların Tahmini Oranları.....	82
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

M	Muharrem
S	Safer
RA	Rebiülevvel
R	Rebiâhir
CA	Cemâziyelevvel
C	Cemâziyelâhir
B	Receb
Ş	Şaban
N	Ramazan
L	Şevval
ZA	Zilkade
Z	Zilhicce
A.DNV	Bab-1 Asafî Dîvân-1 Hümâyûn Kalemi
A.MKT.	Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı
A.MKT.DV.	Sadaret Mektubi Kalemi Deâvî Evrakı
A.MKT.MHM.	Sadaret Mektubi Muhimme Kalemi Evrakı
A.MKT.MVL.	Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı
A.MKT.NZD.	Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı
A.MKT.UM.	Sadaret Mektubi Kalemi Umûm Vilâyet Evrakı
age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale

agt	Adı geçen tez
ASEAD	Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
ATAD	Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi
BEO	Babıalı Evrak Odası Evrakı
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
C.ADL.	Cevdet Adliye
C.DRB.	Darbhâne Belgeleri
Çev.	Çeviri
DH.MKT.	Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
DH.ŞFR.	Dahiliye Şifre Kalemi
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
H.	Hicri
HR.MKT	Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemi Evrakı
İE.ŞKRT	İbnülemin Şükr ü Şikâyet
İ.MVL.	İrade Meclis-i Vâlâ
M.	Miladi
MKT.	Sadâret Mektubî Kalemi
MVL.	Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R.	Rumi
s.	Sayfa
S.	Sayı
ŞD.	Şûrâ-yı Devlet Belgeleri

TAD	Tarih Araştırmaları Dergisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
USAD	Selçuklu Araştırmaları Dergisi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğeri
Y.PRK. ŞFR.	Yıldız Perakende Evrakı Şifre Odası
Y.PRK.DH.	Yıldız Perakende Evrakı Dahiliye Nezâreti Maruzatı
Y.PRK.PT.	Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezâreti Maruzatı

GİRİŞ

Bu tezin sahasını oluşturan Aksaray'ın coğrafyası, tarihi ve idari yapısı hakkında bilgiler vermek çalışmanın içeriğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Türkiye'nin orta kısımlarında yer alan Aksaray, yüzey şekli itibarıyla düzlüktür. Etrafında Nevşehir, Niğde, Konya, Kırşehir ve Ankara şehirleri ile Tuz Gölü bulunmaktadır. İçinden Ulu Irmak olarak anılan Melendiz Çayı akmaktadır.

İçinde barındırdığı Aşıklı Höyük ve Acem Höyük, Neolitik Dönemden itibaren Aksaray şehrinin tarihi önemi göstermektedir. Aksaray'da ilk yerleşim, MÖ. 7000'li yıllarda başlamaktadır. Kentte zaman içerisinde bir sürü devlet hüküm sürmüştür: Asurlular, Hititliler, Frigler, Lidyalılar, Medler, Persler, Makedonlar, Kapadokyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Danişmedliler, Selçuklular, Eratnalılar, Karamanoğulları vd. Abbasi Halifesi Me'mun, 831 yılında fethettiği Aksaray ve çevresine Türkleri de yerleştirmiştir. Uzun bir süre Abbasiler hâkimiyetinde kalmış olan Aksaray şehri 965 yılında Bizanslıların eline geçmiştir. Aksaray şehrine kalıcı olarak Türklerin yerleşmesi ise 1071 yılında meydana gelen Malazgirt Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. 1075 yılında Türk hâkimiyetine geçen Aksaray, Sultan I. Mesut zamanında (1116-1155) askeri bir üst haline gelmiştir. Onun oğlu II. Kılıç Arslan Dönemi'nde (1155-1192) ise tarihinin en parlak dönemini yaşamıştır¹. Öyle ki bu dönemde Aksaray, saraylar, camiler, medreseler, kervansaraylar ve pazarlar yapılarak imar edilmiştir².

1243 tarihinde gerçekleşen Köseadağ Savaşı sonrasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecine girmesiyle diğer Anadolu şehirleri gibi Aksaray da Moğol hâkimiyetine girmiştir. Moğol komutanı olarak görev yapan Çobanoğlu Demirtaş bir süre sonra

¹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, C:1, Fatih Yayınevi, İstanbul 1974, s. 301.

² Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Kültür Yayınları, Ankara 2019, s. 42.

Moğollara isyan ederek başkaldırmışsa da başarılı olamayarak bir müddet sonra Memluk Devleti'ne sığınmıştır (1324). Bu sırada Anadolu'da oluşan boşluğu fırsat bilen beylikler bulundukları bölgelerde hâkimiyet sağlamışlardır. Konya, Aksaray ve çevresine yerleşen Karamanoğulları da bunlardan birisidir. Aksaray aynı şekilde Eratnalılar zamanında da önemli ve göz önünde olan bir şehir halindedir. Aksaray bölgesinde ilk Osmanlı hâkimiyeti ise Yıldırım Bayezid zamanında (1389-1402) sağlanmıştır. Ancak bu padişahın Ankara Savaşı'nda (1402) Timur'a yenilmesiyle Aksaray şehri tekrardan Karamanoğullarına geçmiştir. Şehrin kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanması ise Fatih Sultan Mehmed zamanında (1444-1446 ve 1451-1481) olmuştur³.

İdari yönden ülkenin eyaletlere, eyaletlerin sancaklara, sancakların kazalara, kazaların ise nahiyelere ayrıldığı Osmanlı Devleti'nde Aksaray'ın ilk idari şekli sancaktır. Bununla birlikte Aksaray'ın idari statüsünün zaman içerisinde birçok defa değiştiği ve sancak statüsünü koruyamadığı görülmektedir. 1483 yılında Aksaray ve Koçhisar kaza statüsüne geçmiştir⁴. 1500'lü yıllarda Aksaray yeniden sancak konumuna yükseltilmiştir. 1522 tarihinde Ereğli kazası da Aksaray sancağına bağlanmıştır. Bir müddet sonra yeniden kaza statüsüne düşürülen Aksaray 1530 tarihinde Aksaray sancak statüsüne getirilmiştir⁵. 1584 tarihinde sancağın merkezi olan Aksaray, Bekir, Eyyüb-ili (Ortaköy), Hasandağı ve Koçhisar isimli nahiyelerden oluşmaktadır. 1830 yıllarında Aksaray yine sancak statüsünde Konya merkezli Karaman eyaletine⁶ bağlı durumdadır. Bu tarihlerde Aksaray genelinde 27 mahalle ve 17.050 nüfus bulunmaktadır. 1840 yılında sancak statüsü lağvedilen Aksaray, Niğde sancağına bağlı bir kazaya dönüştürülmüştür. Fakat 1841 yılında yapılan yeni düzenlemelerle Niğde, Kırşehir ve Aksaray kazaları yeni oluşturulan Nevşehir sancağına bağlanmıştır. Aksaray 1851 yılında Nevşehir sancağının lağvedilmesiyle yeniden Niğde sancağına bağlanmıştır. 1868 tarihinde Aksaray kasabasında (sadece şehir merkezinde) 1020 hane ve yaklaşık 5.800 kişi, kaza genelinde ise 5009 hane ve yaklaşık 50.000 kişi bulunmaktadır⁷.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Serap Eraslan, **Karaman Ahkâm Defterinde Kayıtlı Aksaray Kazasına Gönderilmiş Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Karamanoğlu Mehmedbey Üniversitesi SBE, Karaman 2019, s. (16-27).

⁴ Yörük, **age**, s. 51.

⁵ Yörük, **age**, s.52.

⁶ Eyaletin daha sonra Konya eyaleti ismini almıştır. Doğan Yörük, **XVI. Aksaray Sancağı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2002, s.(20,21).

⁷ Mehmed Kaya, "XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. (199-200).

Tanzîmât Fermânı (1839) sonrasında Niğde ve Nevşehir sancaklarına bağlı olan Aksaray kazasında çok sayıda idareci değişikliği olmuştur. Olaylarla daima iç içe olan bu yöneticilerin isimlerini bilmek çalışmadaki bazı olayların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo:1: Aksaray Kazasında Görev Yapan Müdürler/Kaymakamlar⁸

Unvan	İsim	Görevde Olduğu Yıllar
Müdür	Rüstem Efendi	1262-1263/1845-1846
Müdür	Abdurrahman Ağa	1263-1266/1846-1849
Müdür	Fahri Bey	1266-1268/1849-1851
Müdür	Tosun Ağa	1268-1269/1851-1852
Müdür	Şevki Ağa	1272/1855
Müdür	İbrahim Bey	1273/1856
Müdür	Mehmed Ziyaüddin Efendi	1275/1858
Müdür	Emin Bey	1277/1860
Kaymakam	Mehmed Sâdık Efendi	1285/1868
Kaymakam	İsmail Hakkı Efendi	1286-1288/1869-1871
Kaymakam	Abdülhamid Efendi	1289/1872
Kaymakam	Abdurrahman Efendi	1289-1291/1872-1874
Kaymakam	Sabit Efendi	1292-1293/1875-1876
Kaymakam	Osman Hicâbi Efendi	1293-1294/1876-1877
Kaymakam	Hacı Ahmed Şükrü Efendi	1294-1295/1877-1878
Kaymakam	Cafer Ağa (Kaymakam Vekili)	1295-1296/1878-1879
Kaymakam	Abdul-Ma'bud Efendi	1296/1879
Kaymakam	Mustafa Lütü Efendi	1298/1880
Kaymakam	Muhsin Efendi	1299-1300/1881-1882
Kaymakam	Hamdi Efendi	1301-1303/1883-1885

⁸ Mustafa Bay, **Salnamelerde Aksaray**, Aksaray Valiliği Yayınları, Aksaray 2013, s. 133-134; BOA, A.MVL., 9/11, 4 ZA 1262.; BOA, A.MVL., 9/11, 4 ZA 1262; BOA, A.MKT.UM., 12/99, 5 C 1266.; BOA, MVL., 604/3, 30 RA 1277; BOA, DH.MKT., 1837/2, 8 B 1308; Eraslan, **agt**, s.(21).

Kaymakam	Fuad Efendi	1304-1305/1886-1887
Kaymakam	Osman Hicabi Efendi	1305-1306/1887-1888
Kaymakam	Mehmed Nuri Efendi	1307/1889
Kaymakam	Şükrü Efendi	1308/1890
Kaymakam	Mehmed Nuri Efendi	1308-1309/1890-1891
Kaymakam	Hasan Halis Efendi	1309-1312/1891-1894
Kaymakam	Salih Salim Efendi	1313-1316/1895-1897
Kaymakam	Atıf Efendi	1316
Kaymakam	Mahmud Celâleddin Efendi	1317-1318/1889-1900
Kaymakam	Hakkı Efendi	1319/1901
Kaymakam	Hüseyin Hüsnü Efendi	1321/1903
Kaymakam	Selahaddin Efendi	1322/1904
Kaymakam	Hüseyin Hüsnü Efendi	1323/1905
Kaymakam	Selahaddin Efendi	1325/1907
Kaymakam	Ahmed Nâci	1326/1908

Aksaray’da Suç ve Ceza (1839-1908)” başlığını taşıyan bu tezin konusuyla ilgili az da olsa bazı çalışmalar bulunmaktadır. Aksaray’da işlenen suç ve cezaları konu alan ilk çalışma 2014 yılında Orhan Özdil, Mustafa Fırat Gül ve Eralp Yaşar Azap tarafından hazırlanan “Aksaray’ın Tek Şer’iyye Sicilli” isimli eserdir. Bu eser Aksaray kazasına ait tespit edilmiş tek Şer’iye Siciline dayanmaktadır. Bir diğer çalışma Ercüment Sarıay’ın kaleme aldığı “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Anadolu’da Suç ve Suçlular 1912 Aksaray Kazası Örneği” isimli bildiri metni olup, 2016 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada sadece 1912 yılı ele alınmış olup, kısa zaman aralığında suç ve suçlulara değinilmiştir. Aksaray kazasında işlenen suç ve suç unsurlarını ile ilgili çalışma Haydar Aret ile Neşe Yılmaz tarafından kaleme alınan, 2018 yılında *III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu Tam Metin Kitabında* yayımlanan “Aksaray Kaza Müdürlerinin Yolsuzlukları (1845-1864)”dır. Bu makalede Aksaray

kazasının müdürlerinin yapmış oldukları yolsuzluklar hakkında kısa bilgiler verilmiştir⁹. Necmettin Aygün tarafından 2018 yılında *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*'nde yayınlanmış olan “Aksaray’ın Yönetimi ve Yönetimde Ateşoğulları’nın Etkinliği (1740-1860)”¹⁰ isimli makalede ise Aksaray kazasında büyük nüfuz sahibi olan Ateşzâdelerin yönetimlerinden bahsedilmiştir¹¹.

Aksaray ile ilgili yazılmış suç ve cezayla ilgili önemli tez bulunmaktadır. Bu tezlerden birisi Serap Eraslan’ın 2019 yılında çalışmış olduğu, “*Karaman Ahkâm Defterinde Kayıtlı Aksaray Kazasına Gönderilmiş Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1836-1874)*” başlıklı olup, Aksaray kazasında yerel mahkemede çözülememiş olan anlaşmazlıklara değinilmiştir¹². Miras kavgası, eşya ve mülkiyet gaspı, alacak verecek ve su anlaşmazlığı ile ilgili hükümler yer almaktadır. Aksaray’la ilgili yapılan bir diğer tez çalışması ise Bahar Kaymaz’ın 2019 yılında tamamlamış olduğu “*1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyonu*” adlı çalışması olup, Aksaray kazasında meydana gelen suçları da ele almıştır¹³.

Görüldüğü üzere yukarıdaki çalışmalar, hepsi de önemli olmakla birlikte, Aksaray’da işlenen suç unsurlarını sadece kısa bir zaman aralığında ele almışlar ya da tek bir suç üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bazıları ise konumuzun zaman dışının sınırında olan çalışmalardır. Bu tez çalışmasında ise 19. yüzyılda bir kaza konumunda olan Aksaray’da 1839-1908 tarihleri arasında yaşanan rüşvet, yolsuzluk, zorbalık, hırsızlık, katl (öldürme), yaralama, tecavüz ve eşkıyalık suçlarının tamamını, bunlara dâir soruşturmalar, yargılamalar ve bunların neticesinde verilen cezalar incelenerek değerlendirilmiştir. Dolayısıyla yukarıda ismi geçen çalışmalardan hem işlenen suçların çeşitliliği hem de kapsadığı süre bakımından daha kapsamlı ve bütüncül bir çalışmadır. Bu tez çalışması, aynı zamanda, konusu ve kaynakları bakımından özgün bir nitelik taşımaktadır.

⁹ Haydar Acet ve Neşe Yılmaz, “Aksaray Kazası Müdürlerinin Yolsuzlukları (1845-1864)”, **III. Uluslararası Aksaray Sempozyum (25-27 Ekim 2018)**, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, s. (207-217).

¹⁰ Ercüment Sarıay, “II. Meşrutiyet Döneminde Anadolu’da Suç ve Suçlular: 1912 Aksaray Kazası Örneği”, **I. Uluslararası Aksaray Sempozyum (27-29 Ekim 2016)**, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, s. (220-238).

¹¹ Necmettin Aygün, “Aksaray’ın Yönetimi ve Yönetimde Ateşoğulları’nın Etkinliği (1740- 1800)”, **Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi**, C:5, S: 13, (Kasım 2018), s. (143-177).

¹² Serap Eraslan, **Karaman Ahkâm Defterinde Kayıtlı Aksaray Kazasına Gönderilmiş Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Karamanoğlu Mehmedbey Üniversitesi SBE, Karaman 2019.

¹³ Bahar Kaymaz, **1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyonu**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2019.

Tezin kaynağını esas itibariyle Başbakanlık Osmanlı Arşivinden (BOA) temin edilen belgeler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Mühimme Defterleri¹⁴, Ahkâm Defterleri¹⁵, Şer'iyye Sicilllerinin¹⁶ ana kaynak olarak kullanıldığı çalışmalardan yararlanılarak, konumuzun zaman sınırının başlangıcı olan 1839 yılı öncesinde Aksaray kazasında yaşandığı tespit edilen çeşitli suçlar örnek olarak verilmiştir. Bununla birlikte bu tez çalışmasını sınırlandıran bazı hususlar bulunmaktadır. Bu da yerleşim birimlerinde işlenen bütün suç unsurlarına ait verilerin kaynaklara, özellikle de resmi yazışmalara yansımamasıdır. Mahallinde sulh yoluyla çözülen anlaşmazlıklar ve suçların da olabileceği ihtimali belirtilmelidir. Dolayısıyla bu tezde Aksaray kazasında işlenen suçlar ve bunlara verilen cezalardan sadece kaynaklara yansıyanları ele alınmıştır. Diğer bir ifadeyle çalışmanın zaman diliminde Aksaray kazasında işlenen suçların, bu çalışmada verilenlerle sınırlı olmadığı ve daha fazla olduğunu söylemek gerekmektedir.

“Aksaray Kazasında Suç ve Ceza (1839-1908)” başlıklı bu tez çalışması altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin hukuk yapısı ve bu alandaki gelişmeler, ikinci bölümde Aksaray kazasında meydana gelen yolsuzluk, rüşvet ve adam kayırma gibi devlet düzeni sarsan idaredaki sıkıntılar ele alınmıştır. Üçüncü bölüm Aksaray kazasında sıklıkla yaşanan eşkıyalık olaylarına ayrılmıştır. Dördüncü bölümde hırsızlık olayları, bu olayların ne şekilde işlendiği ve yakalanan suçlulara ne tür cezalar verildiği incelenmiştir. Beşinci bölümde kız kaçırma vakaları ve sonrasında yaşanan mahkeme süreçleri ele alınmıştır. Altıncı ve son bölümde ise adam öldürme ve yaralama olayları incelenmiştir.

¹⁴ Mühimme Defteri, Dîvân-ı Hümâyûnda alınan kararların yazıldığı defterdir. Mühimme Defteri, Dîvân-ı Hümâyûnda alınan kararların yazıldığı defterdir. Detaylı bilgi için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, **DİA**, C: 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. (520-523).

¹⁵ Ahkâm Defterleri Osmanlı Devletinin genellikle maliye anlamında bir arada toplanan defteridir. Detaylı bilgi için bkz. Halil Sahillioğlu, “Âhkâm Defteri”, **DİA**, C: 1., TDV Yayınları, İstanbul 1988, s.(551); Kaymaz, **agt**, s.(1-279).

¹⁶ Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı Devleti'nde mahkemelerde verilen kararların ve yapılan kayıtların tutulduğu defterlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Yunus Uğur, “Şer'iyye Sicilleri”, **DİA**, TDV Yayınları, C:39. İstanbul 2010, s.(8-11).

I.BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE HUKUK VE BU ALANDAKİ GELİŞMELER

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk günden itibaren devlet sınırları içerisinde işlenen suçlara cezalar verilmekteydi. Zaman ilerledikçe hukuk alanında yenilikler yapıldığı, bu yeniliklerin halka olumlu yansıdığı ve işlenen suçlara karşı alınan tedbirlerde hızlı bir ilerleme kaydettiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde hukuki davalar, devletin kuruluşundan itibaren iki şekilde çözülmüştür; birincisi İslam hukukuna dayanan şer'i (dini) hukuk, diğeri ise padişahın kararlarına bağlı olarak uygulanan örfi hukuktur¹⁷. Osmanlı Devleti bir İslam devleti olarak, esas itibariyle şeriatın üstünlüğü ilkesini kabul etmiştir¹⁸. Şer'i mahkemeler Osmanlı Devleti'nde adliye teşkilatının omurgasıdır¹⁹. Bu mahkemelerde davalarının adaletli bir şekilde sonuca bağlanması için hukuk en iyi şekilde işletilmiş, muhakeme neticesinde verilen kararların Kur'an-ı Kerim'e yani İslam dinine uygun olup olmadığına bakılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ulemanın başı olan şeyhülislâm, ilk dönemlerde hukuk alanında belirli yeri olmakla birlikte hükümet üyesi sayılmamış, idari icra yetkisi de olmamıştır. Padişahın iradesiyle göreve atanan ve bütün dini konularda fetva verme yetkisini elinde bulunduran şeyhülislâm, bu yetkisini kullanırken büyük âlimlerin kitaplarına bakarak yazılı bir halde fetva vermesi gerekirdi. Görevleri arasında medrese üyelerini atama, terfi vb.

¹⁷ Yunus Koç ve Murat Tuğlucu, "Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S: 2, (2006), s.(10).

¹⁸ Halil İnalcık, **Osmanlıda Devlet, Hukuk ve Adalet**, Kronik Kitap, İstanbul 2017, s. 50.

¹⁹ Mehmet Akman, **Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 34.

işlerle alakalı dilekçeleri vezir-i azama ulaştırmak ve takip etmek de vardı. 16. yüzyıla gelindiğinde şeyhülislâmın yetkilerinin arttığı ve derecesinin yükseldiği görülmektedir. Molla derecesindeki büyük kadıların atanması veyahut görevden alınmasına ilişkin öneride bulunmak da yetkileri arasına eklendiği gibi bütün ulema örgütünün denetimi de şeyhülislâma bırakılmıştır²⁰. 19. yüzyılda şeyhülislâmın kabine üyesi dâhil olduğu bilinmektedir. Kabineye girdikten sonra sık sık görev yenilenmesine gidildiği ve bu yenilenme neticesinde değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde hukuk alanındaki davalara kadılar²¹ bakmaktaydı. Yargı yetkilerini padişahı almaktaydılar²². İlk olarak Osman Gazi tarafından tayin edilen kadılar, I. Murad Dönemi'nde kazaskerler tarafından tayin edilmeye başlanmıştır. Padişahın beratı ile tayinleri sağlanırdı. Osmanlı da kadılar, ilmiye sınıfının üyesidir. Kadı olabilmek için medrese eğitimini başarıyla tamamlamak gerekmektedir. Kadılar kaza ve sancak merkezlerine tayin edilirdi. Kaza adı verilen adli birimlere iki yıllık süreyle tayin edilen kadılar, mutlaka medreselerin yüksek sınıflarından mezun olmuş, üstün ahlak ve ilmi ehliyet sahibi kimselerden olmalıydı. Bu sürenin bu kadar kısa tutulmasının nedeni ise kadıların gittikleri yerlerde halkla içli dışlı olmalarını engellemektir²³. Yine aynı sebepten dolayı kadılar ticaretle uğraşmaları, borç para alıp vermeleri, hediyeleşmeleri yasaklanmıştı. Bu tür faaliyetleri görülen kadılar görevlerinden atılır ve cezaya çarptırılırlardı²⁴.

Kadılar iki yıllık görevlerini yerine getirdikten sonra kadılar merkeze gelmekteydiler. Yeni görevleri için bekledikleri bu süreçte bazı kadıların medreselerde görev alarak müderrislik yaptıkları bilinmektedir. İşlerin fazla olduğu yerlere kadılar, kadılık vazifesini yerine getirebilecek kimselerden naip ismindeki vekilleri belirleyerek görevlendirme yaparlardı.

²⁰ Şeyhülislam hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 102-179.

²¹ Kadılar klasik dönemde merkezi yönetim sisteminin uygulanmasında devlet mekanizmasının en önemli parçalarından biri olmuşlardır. Detaylı bilgi için bkz. Burcu Tayanç, "Osmanlı Devletinde Hukuk", **Bilgi Dünyası** (Mayıs 2018), s. (89-94).

²² Mustafa Şentop, "Tanzimat'tan Önceki Dönemde Osmanlı Mahkemelerinin Görev ve Yetkisi", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, S: I, (Bahar 2006), s. (95).

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 54-58.

²⁴ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Devletinde Din ve Hukuk", **İstem**, C:1, S:1(2003), s.(70).

Kadılar kimi zaman da uzak yerlere gitmeyerek, kendilerine vekil seçtikleri naipleri gönderirlerdi²⁵.

Kadıların belirli bir maaşları yoktu, vakıf gelirleriyle geçinirlerdi. Yıldırım Bayezid Dönemi'nde kadıların başında bulundukları şeri mahkemelere müracaat edenlerden harçlar alınmaya başlanmış ve bu ücretler de kadıların maaşları arasına eklenmiştir. Kadılar yanlarında çalıştırdıkları naip, kâtip, muhızır ve mübaşir gibi memurların maaşlarını da kendileri karşılardı. Fakat bu usul Tanzîmât Dönemi'nde değişmiş olup, kadılara maaş bağlanmıştı. Kadılar davalara bakmanın haricinde bulundukları bölgedeki idari, mali ve beledi işleriyle de ilgilenirlerdi. Kısaca belirtmek gerekirse, 19. yüzyılın ilk yarısına gelinceye kadar bulundukları yerin idaresinde tam yetkili olan kadılar, buraların hem kaymakamı hem hâkimi hem de belediye reisi idiler²⁶.

Osmanlı hukukunda bir olay olduğu ve çözüleceği zaman iki tarafın yani davalı ve davacının ifadeleri alınırdı. Eğer ki davacı, kanıt ile mahkemeye başvurursa iddiasını ispat eder, mahkemeye sunduğu ispatlarla kadı tek tek ilgilenirdi. Osmanlı hukukunda önemli olan şahitler davanın çözülmesinde önemli rol oynamakta ve muhakemenin seyrinin değişmesini sağlamaktaydılar. Kadı dava sırasında şahitleri gizli veya açık şekilde dinlerdi. Fakat bu şahitler alelade kişiler değil, makbul, gerçeği ifade ettiği inanılan kişilerden olmak zorundaydı. Osmanlı hukukunda şahitlerin önemi tartışılmazdır²⁷. Kadılar gördükleri davalarda fıkıh kitapları ile kanunnamelerde yer alan maddeleri dikkate alarak karar verirlerdi. Mahkeme duruşmaları herkese açık şekilde yapılırdı²⁸.

Osmanlı Devlet'inde mahkemeler tek dereceliydi. Kadıların usule ve hukuka uygun olarak verdikleri kararlar kesin idi. Fakat davanın sonuca uygunluğuna inanmadıkları takdirde itiraz edilebilirdi. İtiraz edilecek makam Dîvân-ı Hümâyûn idi. Klasik dönemde kaza merkezlerinde mahkeme binaları yoktu. Kadılar ya evlerinde ya da camilerde davaları görürlerdi. Hatta bazen yolda giderken bile kadıya müracaatla davasını arz edenler olur, hemen ayaküzeri dava karara bağlanırdı. Fakat bu durum Tanzîmât Dönemi'nde (1839-1876) değişmiş ve kadılara mahkeme binaları tahsis edilmiştir. Kadıların görevlerinden

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 54-58.

²⁶ Kazıcı, **agm**, s.(70).

²⁷ Suha Oğuz Baytimur, "Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839)", **Studies of the Ottoman Domain**, C: 8, S: 15, (Ağustos 2018), s.(52).

²⁸ Kadir Caner Doğan, "Osmanlı Devleti Klasik Çağında Kadılık Kurumu ve Fonksiyonları", **ASEAD**, C: 6 S: 4 (2019), s. (38).

ayrılmaları için belli bir yaş sınırı yoktu, sadece görevini yapamayacak yaşa geldiklerinde görevlerini bırakırlardı²⁹.

Sultan II. Mahmud Dönemi'nde (1808-1839) merkeziyetçiliği arttırmak amacıyla yapılan bazı değişiklikler kadıların yetkilerini de azalttı. Bu bağlamda 1826 yılında kurulan İhtisap Nezâreti³⁰ ile taşradaki İhtisap Müdürlüklerine şehirlerin belediye ve asayiş ile ilgili işler devredildi³¹. Şehirlerde vakıflara dâir işler 1826 yılında kurulan Evkaf Nezâretine bırakıldı. 1831 yılında kurulan Elaniye-i Hassa Nezâretine ise imar ve iskânla alakalı işler verildi. Böylece kadıların vazifeleri iyice azalmış oldu ve zamanla kendilerinde sadece adli işler kaldı³².

Padişahın danışma meclisi³³ anlamına gelen Dîvân-ı Hümâyûn, Osmanlı Devleti'nin danışma kolu denilebilir. Dîvân-ı Hümâyûn yasama, yürütme ve yasama yönetimini elinde bulunduran bir meclistir. Bu danışma meclisinin asli üyeleri arasında sadrazam, kazasker, nişancı, defterdar ve vezirler bulunmaktadır. Dîvân-ı Hümâyûn IV. Murad zamanında ilerleme göstermiş olup, tam özelliğini Fatih Sultan Mehmed zamanında almaya başlamıştır. Bu dönemde Dîvân-ı Hümâyûna başkanlık eden padişahın yerini veziriazam almıştır. Dîvân-ı Hümâyûna herkesin rahatça başvurabilme hakkı bulunmaktadır. Dîvân-ı Hümâyûn 17. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir³⁴. II. Mahmud Dönemi'nde yapılan yenilikler Dîvân-ı Hümâyûnun etkisini kaybetmesine ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliyenin kurulmasını sağlamıştır³⁵.

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren padişahın müsaadesiyle toplanan önemli ve olağanüstü konuların görüşüldüğü danışma meclisi, Meclis-i Meşverettir. Meşveret danışmak anlamında kullanılmaktadır. Olağanüstü durumlarda danışma meclisi niteliğinde toplanmaktadır. Barış, savaş veyahut bir antlaşma yapmak amacıyla padişahın emri altında toplanarak, toplantıya katılacak kişiler ve konuşulacak konular önceden belirlenirdi. Bu meclis iki türlü faaliyet göstermekteydi. Birincisinde padişah olmadan bir araya gelinirdi fakat bu duruma pek sık rastlanılmazdı. Diğerinde ise padişahın emriyle toplanılırdı.

²⁹ Kadıların görevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci, **age**, s.298.

³⁰ İhtisap Nazırlığı hakkında detaylı bilgi için bkz. Nurdal Agras, **II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri ve II. Mahmud'un Eğitim Öğretim Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s.57.

³¹ Ahmed Yavuz Şahin, **Sultan II. Mahmud Dönemi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009. s.(31).

³² Ekinci, **age** s. 299.

³³ Ahmed Mumcu, "Dîvân-ı Hümâyûn", **DİA**, C: 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s. (430-432).

³⁴ Sevcin Öztürk, **XIX. Yüzyıl Osmanlı Ceza Sisteminde Dönüşüm: Zindandan Hapishaneye Geçiş**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Aydın 2014, s.(62).

³⁵ Öztürk, **agt**. s.62.

Meclise katılanlardan görüşülen konular hakkında fikirleri alındıktan sonra padişah kararını açıkladı. Meclis-i Meşveretin düzene girdiği dönem III. Selim ve II. Mahmud dönemleridir. Öyle ki bu dönemlerde padişahlar meşveret meclisini sıkça toplayarak, devleti ilgilendiren önemli kararları devlet adamlarıyla birlikte almışlardır³⁶.

II. Mahmud zamanında meşveret toplantılarını ileriye taşımak amacıyla 1838 yılında kurulan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâmı Adliye ile kurumsal bir duruma getirilmek istenmiştir. Bu nedenle meclis, 24 Mart 1838 tarihinde, halkın işlerini görüşüp karara bağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu meclis de aynı zamanda bazı devlet memurlarının görevlerini kötüye kullanmaları sebebiyle yapmış oldukları yolsuzluk gibi konularda hüküm verme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Meclis-i Vâlâda görüşmeler gizli olarak yapılmaktaydı. Toplantıya katılan üyeler dışarıya asla bilgi çıkarılmaması konusunda uyarılmışlardı. Meclisin çalışma günleri, Pazartesi, Salı, Çarşamba, Cumartesi olarak kararlaştırılmıştı. Ancak ilerleyen günlerde yoğunlaşan işler nedeniyle sadece Perşembe tatil günü olarak belirlenmiştir. Kararlar oy çokluğu ile alınmakta olup üyelerin, herhangi bir konuda olumsuz görüş belirtme ve karar verme yetkisi bulunmaktaydı. Tanzîmât Fermanı'nın ilanıyla (1839) birlikte meclisin önemi daha da artmıştır. Buna bağlı olarak artan önem ve yoğun çalışma nedeniyle kâtip sayısı arttırılmıştır. 1849 yılına geldiğinde Meclis-i Vâlânın geride kaldığı fark edilmiştir. Bir müddet sonra, 26 Eylül 1854 tarihinde kurulan Meclis-i Âlî-i Tanzîmât, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâmı Adliyenin yasama görevini devralmıştır³⁷. Meclis-i Vâlâ devlet memurlarının azli, bina tamiri, veraset, arazi anlaşmazlıkları gibi konularla ilgilenmeye başlamıştır. Rüşvetle mücadele konusunda önemli bir organ olarak kurulan Meclis-i Âlî-i Tanzîmât, yasama görevinin yanı sıra özellikle rüşvet ve yolsuzlukların önlenmesi amacıyla çalışan bir meclis olmuştur³⁸. Meclis-i Âlî-i Tanzîmâtın üç önemli görevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bakanlıklar ve devlet daireleri tarafından yapılan raporları incelemek, ikincisi memuriyet görevini kötüye kullananları yargılamak, en son olarak da, en son olarak da yolsuzluk durumunda kanunlar aracılığıyla gerekenin yapılmasını sağlamaktadır. Meclis-i Âlî-i Tanzîmât görevini 1861 tarihine kadar sürdürmüştür³⁹.

³⁶ Seyitdanlıoğlu Mehmed, **Tanzimat Döneminde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 16-17.

³⁷ Ali Akyıldız, "Meclis-i Ahkâmı Adliyye", **DİA**, C:28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.243.

³⁸ Seyitdanlıoğlu, **age**, s.47.

³⁹ Bilal Eryılmaz, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, İstanbul 2017, s. 183-184.

Meclis-i Vâlâ ile Meclis-i Âlî-i Tanzîmâtın 1861 yılında birleştirilmesiyle Meclis-i Ahkâm-ı Adliye adıyla ortaya çıkmıştır. 6 Mart 1868 yılına kadar görevini sürdüren bu meclis, zikredilen tarihte Şûrâ-yı Devlet ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye olarak ikiye ayrılmıştır. Meclis-i Ahkâm-ı Adliyenin ikiye ayrılmasının nedeni yargı, yasama ve yürütmeyi birbirinden ayırmak ve yargı bağımsızlığını sağlamak istenmesidir. Bölünmeyle birlikte Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye yargı görevini ele almıştır. Şûrâ-yı Devlet ise mülki ve adli konuları içine alan her sorunla ilgili gerekeni yapacaktı. Ayrıca Şûrâ-yı Devletin devlet memurlarının yargılama yetkisi bulunmaktaydı⁴⁰.

Osmanlı ceza hukukunda bilinen eski ceza kavramı, 1838 yılında Memurine Mahsus Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle geriye atılmıştır. Bu ceza kanununa göre memurların rüşvet alması, iş görmemesi, işi savsaklaması, devlet sırlarını açığa vurması, mali yolsuzluklarda bulunması, çeşitli cünhalar, iltimas, zulüm ve taaddiden kaçmaması, suç olarak tanımlanmıştır⁴¹. “Hukuk alanındaki bu gelişmeyle memuriyete yeni bir düzen getirilmeye çalışılmıştır. Fakat II. Mahmud, yargı teşkilatına tam anlamıyla el atamamıştır. Yalnızca kadıların özlük haklarını düzeltmeye çalışmış ve şer’i mahkemeleri şeyhülislâmlık makamına bağlamıştır. Böylece pek çok hususta görevleri olan Şeyhülislâmlık makamı, artık fiili olarak devlet teşkilatında rol oynamaya başlamıştır.

Osmanlı hukuk sistemindeki bir diğer önemli gelişme Ceza Kanunu'nun hazırlanmasıdır. 3 Mayıs 1840'ta yürürlüğe giren Ceza Kanunu, Avrupa'da uygulanan kanunlar örnek alınarak yapılmıştır⁴². Bununla birlikte kanun içerik açısından yerlidir⁴³. 1840 tarihli Ceza Kanunu toplam 41 maddeden oluşmaktadır⁴⁴. İçeriğindeki suçlara bakıldığında padişah ve devlete karşı işlenen suçlar, isyan, sövme, dövme, rüşvet, silah çekme, yol kesme vb. gruplara ayrılmaktadır. Fakat bunların dışında ölüm cezası gerektiren suçların kararını padişahın onayına sunmaktadır. Ayrıca bu kanunda memurların işleyebilecekleri suçlar ile cezalar da yer almaktadır. “Ta’zir cezaları arasında katl (ölüm), kürek, hapis, sürgün, takdir

⁴⁰ Seyitdanlıoğlu, **age**, s. 55-58

⁴¹ Ahmed Mumcu, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, Phoneix Tarih Dizisi, Ankara 2007, s. 35.

⁴² Said Nuri Akgündüz, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları”, **Dergi Abant**, 8 (2016), s. (6).

⁴³ Hukuk alanında çok büyük yenilikler ile çalışmaların yapıldığı Tanzimat Dönemi'nde ilk kanunun Ceza Kanunu olmasının iki önemli nedeni şöyle açıklanabilir: Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan önce İslam hukukunda yer almayan suçlar, padişahın örfi yetkisine dayanılarak cezalandırılıyordu. Bir diğer önemli neden ise II. Mahmud zamanında ulema ve memurları için yalnızca bir ceza kanunu çıkarılmış olmasının eşitsiz bir durumu ortaya çıkarmasıdır.

⁴⁴ Koray Ergin, “Osmanlı Devleti'nde Kanunnamelerden Nizamnamelere Geçiş”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 39 (2016), s. (15).

ve memuriyetten çıkarma da yer almıştır”. 1840 Ceza Kanunu’nun sakıncalı tarafı ise kanunda yer alan ve cezayı gerektiren tüm suçlara sabit, tek tip cezayı uygun görmesi, dolayısıyla hâkimin takdir yetkisinin olmamasıdır⁴⁵.

11 yıl yürürlükte kalan 1840 Ceza Kanunu, yerini 14 Temmuz 1851’de yürürlüğe giren Kanun-ı Cedid isimli ceza kanununa bırakmıştır⁴⁶. 1851 Ceza Kanunu üç fasıl ve 43 maddeden oluşmaktadır. Bu yeni kanunda şer’i hükümlere daha fazla yer verilmiştir. Zabıtaya karşı gelmek, kumarbazlık, kız kaçırma, sahtekârlık, kalpazanlık gibi suçlar ilave edilmiştir. 1851 Ceza Kanunu’nda kabul edilen önemli bir madde, “veresenin kisası gerektirecek durumlarda suçluyu affetmesinin devletçe bağlayıcı olmaması” ilkesidir⁴⁷. Kısacası suçlu affedilse bile devlet suçluyu cezalandırabilecektir. Yani kamu davası anlayışı ilk defa hukuka girmiştir. 1851 tarihli kanun yedi yıl yürürlükte kalmıştır. Bazı suçlar için verilen cezalar arasında 3-79 değnek arası dayak cezası ile pranga cezası bulunmaktadır.

1851 Ceza Kanunu’nun bazı konularda yetersiz kaldığı anlaşılnca yerine daha kapsamlı ve geniş maddeler içeren bir kanunun ortaya konulmasına karar verilmiş ve 9 Ağustos 1858 tarihinde Ceza Kânûnnâme-i Hümayûn yayımlanmıştır. Üç bab, 32 fasıl ve 264 maddeden oluşan bu kanunda cezalar 1 günden 3 yıla kadar tespit edilmiştir. Adam öldürmenin cezası ise 15 yıl zorla çalıştırma olarak görülmüştür. Herhangi bir organda kayba yol açan yaralamalara verilen ceza ise 3 yıla kadar zorla çalıştırma olarak belirtilmiştir. Bu kanunun hazırlanmasında 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu esas alınmıştır. 1858 Ceza Kanunu bir yıl sonra tüm Osmanlı halkının yararlanması için Rumca, Ermenice ve Bulgarcaya çevrilmiştir⁴⁸. Bazı değişiklikler olmasına rağmen bu kanun 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu’ndan yararlanılarak hazırlanan 4 Haziran 1911 Ceza Kanunu ile 11 Mayıs 1914 Ceza Kanunu da önemli bazı değişiklikler içermiştir. Bunların yanı sıra Tanzîmât Dönemi’nde, 1850 yılında, Kânûnnâme-i Ticâret kurulmuş, İslam hukuk tarihinde ilk medeni kanun olma özelliğini taşıyan Mecelle’nin 1868 yılında hazırlanmasına başlanmış, Avrupaî tarzda olan Nizamiye Mahkemeleri, hakimlere

⁴⁵ Gülnihal Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 99.

⁴⁶ Mustafa Şentop, “Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: 3, S: 5, (2005), s. (653).

⁴⁷ Halil İnalcık, **Adalet Kitabı**, Yedi Tepe Yayınevi, İstanbul 2015, s.228.

⁴⁸ Ergin, **agm**, s. 15.

yardımcı olmaları için savcılık ve avukatlık kurumları kurulmuş, diğer yandan da şer'i mahkemeler ıslah edilmeye çalışılmıştır⁴⁹. Kısacası Tanzîmât Dönemi ve II. Meşrutiyet'e kadar olan dönemler Osmanlı hukuku açısından bir dönüm noktası olmuş ve Osmanlı Devleti'nin yargı teşkilatında büyük yeniliklerin yapıldığı bir dönem olmuştur.

Tanzîmât Dönemi'nde yargılama örgütlerinde de yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Yapılan ilk yenilik 1840 Ceza Kanunu'nu uygulamak için aynı yıl oluşturulan Büyük Meclis ve Küçük Meclis isimleriyle kurulan, idari, mali ve adli yetkileri olan tahkikat meclisleridir. Bu teşkilatların o bölgedeki suçluları yargılama görevi de bulunmaktaydı. Vilâyetlerdeki meclisler vali, müftü, kadı, gayrimüslimlerin ruhani liderleri, Müslim ve gayrimüslimlerden seçilmiş üyelerden oluşmaktaydı. Vilâyetlerde valilerin, sancaklarda kaymakamların liderliğini yaptığı bu meclislerde kararlar oy çokluğu ile alınmaktaydı. Daha sonra değişik isimler alan bu meclislerin açılmasıyla tek yargılama sisteminden kurtulmuş olunup, yargılamaya başka üyelerin katılımı da sağlanmıştır. Bu yargılama sisteminde verilen cezalar hemen yerine getirilmektedir. İdam cezaları ise ilk önce İstanbul'daki Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, burada müzakere edildikten sonra onay için padişaha yollanırdı. Taşra meclislerinin kuruluşu modern mahkeme ve yargılama sisteminde ilk adım olarak görülebilir. Özellikle 1840 Ceza Kanunu'nun tamamen şer'i ceza hükümlerini içermesine rağmen mahkemede son sözü meclis üyelerinin vermesi büyük bir yeniliktir.

Tanzîmât Dönemi'nde nizâmnâmelere önem verilmiştir. 1839 tarihinde Tanzîmât Fermanı'nın ilan edilmesiyle taşrayla ilgili düzenleme 1840 yılında uygulanan muhasıllık teşkilatıyla ilgilidir. Fakat bu sistemden istenilen fayda sağlanamadığı için 2 yıl sonra bu teşkilat kaldırılmıştır. 1842 yılında yeniden değişiklikler yapılması karar verilmiştir. Usul-ü Ta'dîliye olarak adlandırılan bu değişiklik neticesinde 1842 yılında sancak ve köy arasında idari birim oluşturulmuştur. "Kaza" olarak adlandırılan bu idari birimin idarecisi "müdür" olmuştur. Bu kaza müdürleri bölge halkının ileri gelenleri arasından seçilmektedir.

Kaza müdürlerinin görevi kazalarda ve bu kazalara bağlı köylerdeki vergileri toplamaktır. Kaza müdürlerini görevden alma ve yerine başka bir müdürü tayin etme yetkisi valiye aittir. Aynı zamanda sancak idaresini kaymakam, eyalet idaresi ise vali tarafından sağlanmıştır. "Küçük Meclis" ve "Sancak Meclisi" kurulmuştur. Sancak Meclisleri

⁴⁹ Ahmed Şimşirgil ve Ekrem Buğra Ekinci, **Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle**, KTB Yayınları, İstanbul 2008, s. 64.

kaymakamın liderliğinde mal müdürü, tahrirat ve mal başkâtipleri, Müslüman ve gayrimüslim üyelerin toplandığı meclislerdir. Bu meclis haftanın belirli günlerinde toplanır, yönetim maliye, belediye, eğitim öğretim konuları karara bağlardı⁵⁰. 1849 yılında yapılan değişiklikler sayesinde, her sancakta Sancak Meclisi ve her eyalette Eyalet Meclisi uygulaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca kaymakam, kaza müdürlerini takip edebilecek, halka kötü davranmasını engelleyecektir. Kazadan merkez kaymakamlığının defterler gönderilip kaza müdürlerinin kontrol edilebilmesi sağlanacaktır. Sancakta görevli kaymakam ile kazada görevli müdür mecliste bir araya gelerek bölgedeki sorunları görüşebileceklerdir. 1849 yılında hazırlanan Sancak Meclisi yönetmeliği 9 fasıl 68 maddeden oluşmaktadır. Bu meclislerde çözümlenecek konular meclis üyeleri tarafından hep beraber görüşülür, karara bağlanırdı. Sancağa bağlı olan kazalardan gelen sorunlar Sancak Meclisinde görüşülürdü. Bu mecliste alınan kararlar kaymakam tarafından eyaletteki valiye bildirilirdi. Kaymakam çözümü olan davaları kendi karara bağlama hakkına sahip olmakla birlikte, belli olmayan konuları ise merkeze haber vermek zorunda kalırdı. Sancak Meclislerinde 1864 tarihinde düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Sancaklarda mutasarrıfların himayesinde bir meclis kurulması kararlaştırılmıştır. Bu mecliste yer alacak kişiler; hâkim, müftü, muhasebeci, tahrirat müdürü, seçimle belirlenen Müslim ve gayrimüslim üyelerdir. Yapılan düzenlemede meclis başkanı olarak mutasarrıf görevlendirilmiştir. Mutasarrıf katılamayacağı toplantılarda kendi yerine herhangi bir memuru görevlendirme hakkına sahiptir⁵¹.

1849 tarihinde yapılan idari düzenlemeler sonucunda Büyük Meclislere Eyalet Meclisleri denilmeye başlanmıştır. 1849 yılında Eyalet Meclisi Talimatnamesi yürürlüğe konulmuştur. Bu meclisin başkanı ve üst yöneticisi validir. Bu meclis; mülki, belediye, mali işler, memurların durumları, asayiş, sancakların durumları gibi konuları yakından takip etmekle görevlendirilmiştir. Vali başkanlığında toplanan bu meclisin azaları, defterdâr, hâkim, müftü, ulemeden görevlendirilecek olan zat, bölgeden seçilecek olan kişilerdir. Toplantılara bu azaların katılması zorunludur. Meclis tarafından alınan karar, azaların mührü ile imzalanarak belgelenmiştir. 1852 yılında yapılan idari düzenlemeler sonucunda eyaletteki valilerin yetkileri arttırılmıştır. Sancaktaki kaymakamı ve kazadaki

⁵⁰ Turan Erdoğan, **Osmanlı Devleti'nde Eyalet'ten Vilayete Geçiş 1864-1871 Vilayet Nizamnameleri**, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2017, s.(11).

⁵¹ Sadık Fatih Torun, "Vilâyet Kanunlarına Göre Sancak (Livâ) İdare Meclisleri", **TAD**, C:35, S:60 (2016), s. (159,160).

müdürü görevden alma ve yerine başka birini atama yetkisine sahip olmuşlardır. 1858 yılında “Vülât-ı İzâm ve Mutasarrıfın-i Kirâm ül Kaïmmakamların ve Müdürlerin Vezâifini Şâmil Talimat” isimli talimat yayınlanmış olup, burada taşradaki kaymakam ve mülki amirlerin sorumlulukları açıkça ortaya konmuştur⁵². Bu yayınlanan talimatnâme de Osmanlı Devleti eyalet, sancak, kaza, köylere ayrılmıştır. Eyalette vali, sancak da kaymakam, kaza da müdürler görevli olarak faaliyette bulunacaklardır. Ayrıca kaymakam, kaza müdürlerini takip etmek suretiyle halka kötü davranmasını engellemeye çalışacaktır. Kazadan sancak merkezine gönderilen defterlerin kontrol edilmesiyle kaza müdürlerinin denetimi gerçekleştirilmiş olacaktır. Sancakta görevli kaymakam ile kazada görevli müdür mecliste bir araya gelerek bölgedeki sorunları görüşebileceklerdir. Yapılan 1852 ve 1858 düzenlemelerinden başka taşra yönetiminde 1864 tarihli düzenlenme görülmektedir⁵³.

1864 yılında “Vilâyet Nizamnamesi” adı verilen yeni düzenleme ülkenin idari yapısının yanı sıra⁵⁴ Osmanlı hukukunda da yenilikler getirmiş ve Nizâmiye Mahkemeleri kurulmuştur⁵⁵. Bu bağlamda “her kazada bir Meclis-i Deâvî, her sancak merkezinde bir Meclis-i Temyîz, her vilâyet merkezinde ise bir Dîvân-ı Temyîzin kurulması kararlaştırılmıştır”⁵⁶. Kurulan bu mahkemelerin görevi Müslüman olan veyahut olmayan bütün Osmanlı halkının yargı işleriyle ilgilenmektir. Diğer bir ifadeyle şeriat, konsolosluk, ticaret ve cemaat mahkemelerinin yargı alanları dışında kalan davalara bakmaktır. 1868 yılında Nizâmiye Mahkemeleri yeniden düzenlenmiştir. Nahiyelede İhtiyar Meclisleri, kazalarda Meclis-i Deâvî, sancaklarda Ceza Mahkemeleri, vilâyetlerde ise Meclis-i Cinâyet isimli ağır ceza mahkemeleri kurulmuştur. 1864 Vilâyet Nizâmnamesi’nin yeniden yapılandırılmasıyla 1871 yılında Vilâyet-i Umûmiyye Nizâmnamesi hazırlanmıştır. Nahiye, kaza, liva ve vilâyet şeklinde olmak üzere dört kısımda toplamışlardır. Bu bölümde ayrıca vilâyetlere valinin yanı sıra ilk olarak mülki amirlerinde görevleri bulunup, vali yardımcılığı kurumu kurulmuş böylece devlet yönetimi güçlendirilmek istenmiştir⁵⁷.

⁵² Murat Güneş, **Osmanlı Döneminde Vilâyet İdaresinin Esasları**, Kitabevi, İstanbul 2015, s.20.

⁵³ Burak Hamza Eryiğit ve Cansu Kalafat, “ Osmanlı Devletinde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Strategic Public Management Journal**, C: 5, S: 10 (2019), s. (54-62).

⁵⁴ Eryılmaz, **age**, s.194,198.

⁵⁵ Ali Akyıldız, **İdari Reformlar (1808-1876)**, Saray Matbaacılık, Ankara 20013, s. 60.

⁵⁶ Bozkurt, **age**, s. 120.

⁵⁷ Mehmed Seyitdanlıoğlu, “1871 Vilâyet Nizâmnamesi ve Getirdikleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C:5, S:5 (1996), s.(89-103).

Osmanlı hukuku açısından önemli olan bir yenilik de 1876 yılında çıkarılan Kânûn-i Esâsi isimli Osmanlı Devleti'nin ilk anayasasıdır. 11 bölümden ve 119 maddeden oluşan bu anayasanın içeriğinde hukuk alanında önemli maddeler barındırmaktadır. Anayasanın (23, 33, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91) maddelerinde adil ve usulüne uygun yargılanma hakkı göze çarpmaktadır. Bu da bütün vatandaşların adil, eşit, güvenli yasama hakkının tanınması gerektiğini vurgulamıştır. Yapılan bu anayasanın II. Abdülhamid tarafından 1878 yılında askıya alındığı ancak her yıl devlet salnamelerinde yayınlandığı bilinmektedir⁵⁸.

⁵⁸ Asım Öz, **Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet**, Pınar Yayınları, İstanbul 2008, s. 180.

II. BÖLÜM

YOLSUZLUK, RÜŞVET, ADAM KAYIRMA VE BORÇ KAVGASI

Rüşvet, insanların kendi menfaatleri doğrultusunda işini ve bulunduğu konumu hiçe sayarak karşı taraftan aldığı maddi kazançtır. Yolsuzluk ise; kendine ait olmayan bir maddeyi (para, mülk, altın vb.) zimmetine geçirmesi veyahut kendisi için kullanmasıdır. İnsanoğlunun yaşadığı her dönemde yolsuzluk ve rüşvet olaylarına sık bir şekilde rastlandığı görülmektedir⁵⁹.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren de yolsuzluk olayları görülmekle⁶⁰ birlikte zaman zaman artış göstermiştir. Kanuni Sultan Süleyman devri (1820-1866), yolsuzluk ve rüşvet olaylarında artışın yaşandığı bir dönemdir. Bu devirde zimmetine para, mal ve mülk geçiren devlet adamları, devlete borçlu olanlardan alınan rüşvetler ve tımarların hükümsüz kişilere para karşılığında dağıtılması gibi yolsuzluk olayları görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde rüşvet ve yolsuzluk olayları 18. ve 19. yüzyıllarda da yaygın bir şekilde devam etmiştir⁶¹. 18. yüzyılın sonlarında III. Selim rüşvet, yolsuzluk, adam kayırma ve iltimas olaylarına karşı tedbirler almış, bu bağlamda 1793'te giriştiği idari ıslahat hareketi ile en yüksek memurlukları yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. “Der-Beyan-ı Nizam-ı Hal ve Vüzera-yı Nizam ve Mirmiran-ı Kiram” isimli yeni bir kanunla tecrübeli, akıllı, işini tam anlamıyla yapan kişilerin atanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca III. Selim tarafından çıkartılan hatt-ı hümayunlara göre artık vali ve mutasarrıflar (sancakbeyleri) sık sık değiştirilmeyecek, kadılar, valiler, naipler belirlenen miktarın dışında asla para alamayacak, rüşvet ve adam kayırmaya son verilecek, hatırla yapılan işler manevi rüşvet

⁵⁹ Saffet Köse, “Rüşvet”, **DİA**, TDV Yayınları, C: 35, İstanbul 2008, s.(303-306).

⁶⁰ Kemal Daşcıoğlu, “Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekarlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler”, **Sayıştay Dergisi**, S: 59, s.(120).

⁶¹ Ruveyda Nida Yıldırım, **II. Mahmut Dönemi Islahat Hareketleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2006, s.40.

sayılacak, son olarak da gereksiz kişiler işe alınmayacak ve memleketin düzenine zarar verenler cezalandırılacaktır⁶². III. Selim'in tahtan indirilmesinden sonra rüşvet ve yolsuzluk olayları yeniden artış göstermiştir. Bu nedenle, II. Mahmud 1838 yılında yani Tanzîmât Fermanı'nın ilan edilmeden kısa bir süre önce rüşvet konusunu yeniden ele almış, devleti içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtarmayı amaçlayarak iki kanunname hazırlatmıştır. Kânûnnâmelerden biri rüşveti önlemek amacıyla hazırlanan "Tarîk-i İlmiyye Dâir Cezâ Kânûnnâme-i Hümâyûnu"dur. İkincisi ise memurların işleyebilecekleri suçları ve bu suçlara verilen cezaları gösteren, kanunsuz ceza verilemeyeceğini, keyfi olarak verilen cezaların kaldırıldığını açıklayan "Memûrîne Mahsûs Cezâ Kânûnu"dur⁶³. Ayrıca II. Mahmud'un daha önce harç vs. gelirlerle geçimlerini sağlayan memurlara maaş bağlaması da rüşvet ve yolsuzluğu önlemeye yönelik bir girişimdir. Padişahın vilâyet ve sancaklara gönderttiği bu kanunnamelerde kadı ve naip atamalarındaki usulsüzlük, hediyeleşme, rüşvet alma gibi konularda cezalar yer almasına karşın bu dönemde beklenen amaca ulaşamamış, rüşvet ve yolsuzluk önlememiştir. Rüşvet bahsi 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzîmât Fermânı'nda ise şöyle ele alınmıştır: "Bütün memurların şimdiki halde yeterli maaşları vardır. Olmayanların da ayarlanacaktır. Onun için şer'an pek kötü sayılan ve memleketin yıkımına en büyük sebep olan rüşvetin bundan sonra olmamasının da bir kânûn ile sağlam bir şekilde te'minine bakılacaktır"⁶⁴. Dolayısıyla Tanzimatçı devlet adamları, 3 Mayıs 1840 tarihinde kabul ettikleri 13 bölümden oluşan Ceza Kânûnnâmesi'nin beş, altı ve yedinci bölümlerinde rüşvetle ilgili düzenlemelere yer vererek, devlet hazinesinin, rüşvet ve hırsızlık yoluyla zarara uğratılmasını önlenmeye, halkın da önemli bir sıkıntıdan kurtarılmasını sağlamaya çalışmışlardır⁶⁵.

Ceza Kânûnnâmesi'nin rüşvetin önlenmesiyle ilgili beşinci bölümü yedi maddeden oluşmaktadır. 1. Madde'ye göre; rüşvet alanlar görevinden azledilip üç yıl küreğe mahkûm edilecek ve aldığı parayı devlet hazinesine iade edecektir. 2. Madde'ye göre; rüşvet alan kişi eğer devlet memuru değil ise asla devlet memuru olmayacak ve üç yıl küreğe konulacaktır. 3. Madde'ye göre; rüşveti alan kişi kadar, veren de aynı cezaya çarptırılacaktır. 4. Madde'ye göre; rüşvet veren kişi zor durumda kalarak suçu işlemiş ise durumu en yakın zamanda hükümete bildirmek zorundadır. Eğer bunu yaparsa verdiği para

⁶²Şuheda Günçe, **Ulemâ- Siyaset İlişkisi**, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2009, s. 101-102.

⁶³Yıldırım, **agt**, s.40.

⁶⁴Eryılmaz, **age**, s. 256.

⁶⁵Erdoğan Keleş, "Tanzimat Döneminde Rüşvetin Önlenmesi için Yapılan Düzenlemeler", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24 (38) 2005, s. (265).

kendisine tekrar iade edilecek ve cezaî işlem uygulanmayacaktır. En kısa zamanda yetkililere haber vermemesi durumunda ise suçlu sayılarak, bir sene sürgün cezasına çarptırılacaktır. 5. Madde'ye göre; adet haline gelmiş olan resmi hediyelerin alınması halinde mutlaka yetkililere haber verilecektir. 6. Madde'de düğünlerde ve bazı özel durumlarda verilmesi adet olmuş hediyelerin cins ve miktarının kanun ile belirlenmesine karar verilmiştir.

Ceza Kânûnnâmesinin üç maddeden oluşan altıncı bölümüne göre; devlet adamları devletten maaş aldıkları için rüşvet ve yolsuzluktan kaçınacaklardır (1.Madde); Hiçbir devlet memuru devletin verdiği paradan başka kimseden asla para almayacaktır (2. Madde); Tüm bu uyarılara rağmen rüşvet alarak devleti zarara uğratan kişi hangi memuriyette çalışırsa çalışsın görevinden alınacak, rüşvet aldığı miktar geri elinden alınacak, eğer o an parası yok ise üzerindeki emlâkına el konulacak, kendisi asla memur olamayacak ve üç sene küreğe gönderilecektir (3. Madde).

Ceza Kânûnnâmesi'nin dört maddeden oluşan yedinci bölümüne göre ise memur olan kişilerin her ay verecekleri hesabın yanı sıra senede bir defa muhasebeleri tek tek görülecek ve düzenlenecek defter Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyeye sunulacaktır (1. Madde). Muhasebeyi gören memur açık bulduğu halde devlete bildirmez ise görevinden alınacaktır (2. Madde). Bir memur bir şeye gereksiz yere para harcar ve devleti zarara sokarsa harcadığı para memurdan alınacaktır (3. Madde). Devlet hazinesini yönetmekle mükellef olan kişiler işe alınacak memurların zarar ve ziyanlarından sorumlu oldukları için memurları emin olunan kişiler arasından seçeceklerdir. Kimsenin hatırı için memur alımı olmayacaktır. Meclis-i Ahkâm-ı Adliyyede görevli bulunan memurlar meclise karşı sorumludurlar ve görevinin gereğini yerine getirmezlerse istifa edeceklerdir (4. Madde)⁶⁶.

Yukarıda bahsi geçen kanuni tedbirler yeterli gelmemiş olacak ki, 1849 yılında rüşvet konusunda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bütün memurların rüşvet almayacaklarına dâir yemin etmeleri ve Kur'an-ı Kerim'e el basarak söz vermeleri gibi yeni uygulamalar getirilmiştir⁶⁷. 1850'li yıllarda da rüşvet ve yolsuzluğu önlemek amacıyla yeni düzenlemeler yapma ihtiyacı doğmuştur. Fransız mevzuatından ilham alınarak hazırlanan ve rüşvet konusunu ayrıntılı olarak ele alan 1855 tarihli Nizâmnâme yürürlüğe girmiştir. 30

⁶⁶ Keleş, **agm**, s.265-266.

⁶⁷ Neslihan Fulin, "Osmanlıda Rüşvet ve Cezası", **ATAD**, C: 1, S: 1, (2019), s.(31).

madde ile 1 geçici maddeden oluşan bu nizamnâme sırasıyla rüşveti, devlet malını çalmayı, rüşvet sayılan ve sayılmayan hediyeleri ve usul kurallarını düzenlemiştir. Bu yeni düzenlemeye göre rüşveti alan bir devlet memuru ise bu suçu ilk defa işlemişse bir yıl hapis cezası ve iki yıl sürgün cezasına çarptırılacaktır. Rüşvetle ilgili birden fazla suç işlemişse görevinden atılacaktır. Bu ceza hem rüşveti alana hem de verene uygulanmıştır. Bu yaptırımla rüşvet vermek isteyenler üzerinde de bir caydırıcılık oluşturulmak istenmiştir⁶⁸.

Rüşvet ve benzeri suçları önleme hususunda tam bir başarı sağlanamadığından, 1858 yılında yürürlüğe giren yeni bir Cezâ Kânûnnâmesi hazırlanmıştır. 1926 yılına kadar Türk Cezâ Kânûnu'nun temelini teşkil eden bu kanunnamenin Üçüncü Faslı'nın tamamı rüşvet konusuna ayrılmıştır. Nizamnamenin diğer kısımlarında hiçbir değişikliğe gidilmezken, Osmanlıların ilk medeni kanunu olan ve 1826'ya kadar uygulamada kalan Mecelle'de⁶⁹ rüşvete dâir üçüncü fasıl yeniden ele alınmış ve kesinlikle reddedilmiştir. 1876 yılında yürürlüğe giren Mecellenin 34., 35. ve 58. maddelerinin yer aldığı bölümlerde memurların hediye kabul etmemeleri, memurların ziyaretlere gitmemesi karara bağlanmış ve daha önce olduğu gibi rüşvet almak kadar vermek de suç sayılmıştır⁷⁰.

Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde olduğu gibi, “Aksaray Kazasında Suç ve Ceza (1839-1908)” başlıklı bu tezin sahasını teşkil eden Aksaray'da da yoğun bir şekilde yolsuzluk ve rüşvet olaylarına rastlanmaktadır. Aynı zamanda kötü yönetimlerden halkın şikâyetçi olduğu bilinmektedir. Tez konusunun zaman diliminin başladığı Tanzîmât Fermânı (1839) öncesinde Aksaray'da bu tür uygunsuz davranışlarla ilgili bazı örnekler bulunmaktadır ki bu tür olaylar dönemlerine ait Şeriye Sicilleri ile Mühimme Defterlerine yansımıştır. Bunlardan birincisi; Aksaray'daki bezzaz (manifaturacı) esnafından haksız ve fazla vergi alınması nedeniyledir ki, bu nedenle dönemin padişahı IV. Murad 6 Eylül 1625 tarihli fermanında bezzaz esnafından haksız ve fazla vergi alınmamasını istemiştir⁷¹. 1627 yılında ise Karataş köyü halkından fazla vergi alınması şikâyetlere sebep olmuştur. Bunun üzerine dönemin padişahı IV. Murad bir ferman çıkararak bu köyden sadece defterlerde yazılı olan kalemler ve belirlenen miktarlar üzerinden vergi alınmasını emretmiştir⁷².

⁶⁸ Mumcu, **age**, s.282.

⁶⁹ Mecelle ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Şimşirgil ve Ekinci, **age**, s. 115, 132, 160.

⁷⁰ Şimşirgil ve Ekinci, **age**, s.115-132.

⁷¹ Özdil, Gül ve Azap, **age**, s. 213.

⁷² Özdil, Gül ve Azap, **age**, s. 210.

Aksaray kazasında 1597 senesinde Aksaray ile Koçhisar naiplerinin suçluları koruyup kolladıkları ve suçluları para karşılığında serbest bıraktıkları yönündeki şikâyetler üzerine görevden uzaklaştırma kararı verilmiştir. Çok sayıdaki emre rağmen naibin görevine devam ettiği bilinmektedir. Özellikle naibe ceza verilerek görevden alınması tekrarlanmıştır. Bu konu görevdeki diğer naiplere kötü örnek olmaması konusunda önem arz etmektedir⁷³. 1637 yılında ise Aksaray kazasında görev yapan Abdüsselam isimli kadının halktan keyfi ve fazla vergi alması nedeniyle halk şikâyetçi olmuştur. Bu konu hakkında Aksaray kadısına bir hüküm yazılarak adı geçen kadının on beşer kuruş fazla aldığı ve gereğinin yapılması istenmiştir⁷⁴. 1678 senesinde Aksaray kazasında imam, naip, subaşı ve kadı ile birlikte hareket ederek Aksaray'ın yoksul halkından haksız yere fazla akçe aldığı yönünde bir kayıt bulunmaktadır⁷⁵. Aksaray kazasında yukarıda bahsedilenlerin dışında yolsuzluk ve rüşvetle ilgili bazı olaylara Mühimme Defterinde yer yer verilmiştir⁷⁶.

Aksaray'da, bu tez konusunun zaman diliminin başladığı Tanzîmât Fermânı ve sonrasında gerçekleşen yolsuzluk ve rüşvet olayları da resmi kayıtlara geçmiştir. Bu tür çirkin olayların öğrenilmesiyle birlikte genellikle şehrin ileri gelenleri ve halk tarafından resmi makamlara şikâyet dilekçeleri yazılmıştır. Bu dilekçelerle insanlar hakkını aramış ve kendilerine yapılan haksızlığı gidermeye çalışmışlardır. Bunun yanı sıra şikâyete konu olan kişinin taraftarları da o kişinin suçsuz olduğunu ortaya koymak için yazılar kaleme alarak üst makamlara göndermişlerdir.

Aksaray'da yolsuzluk olaylarının Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra da devam ettiği görülmektedir. 4 Mart 1840 tarihinde Aksaray kazasında haksız bir şekilde mevki elde edildiğine dâir bir durum anlatılmıştır. Aksaray Meclisinde Karaman eyaleti defter

⁷³ Başbakanlık Devlet Arşivleri, **7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569)**, Yayın No: 37, Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: V , Ankara 1999, s.(292).

⁷⁴ Murat Ateş, **88 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi 1637-1638 (H 1046-1048)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 2008,s.(221).

⁷⁵ Yunus Mercimek, **96 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-99)**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2013, s.(179).

⁷⁶ Başbakanlık Devlet Arşivleri, **6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565) Özet- Transkripsiyon ve İndeks I**, Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: III , Yayın Nu: 28, Ankara 1995, s.(192); Murat Torun, **III. Numaralı (H. 983-984/M. 1575-1576) Tarihli Mühimme Zeyli Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s.(255); Yunus Kırayit, **73 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-120)**, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2017, s.(216-224); Ömer Bayramoğlu, **73 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi(277-433)**, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2018,s. (246).

kethüdası, tımar defterdarı, alaybeyleri ve büyük tımar sahipleri beraber verdikleri şikâyet dilekçelerinde Aksaray Sancağı Alay Beyi Ahmed'in, Aksaray sancağına bağlı Koçhisar nahiyesinin Demirci Kışlası adlı köyü ile başka yerden 34.600 akçe zeamet gelirine sahip olmasına rağmen çeşitli fesat işlerle meşgul olarak tımarların düzeninin ortadan kaldırılmasına çalıştığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda Ahmed'in kendi halinde biri olmadığı, büyük tımar sahibi ile diğer tımar sahiplerini birbirlerine kıskırtmaya ve ortadan kaldırmaya çalıştığı, tımarı dahi kendi sancağında bulunan kişilere haksız yere verdiği görülmüştür. Bunun üzerine Ahmed Bey'in alaybeyliği elinden alınarak Ali isimli birisine verilmiştir. Ahmed ise çareyi İstanbul tarafına firar etmekte bulmuştur. Bu arada Aksaray sancağının yeni alaybeyi Ali'nin dürüst bir şekilde görevinin başında durması nedeniyle tımar sahiplerinin takdirini kazandığı ve şükran duymalarını sağladığı aynı yazıda belirtilmiştir⁷⁷.

Aksaray'da yolsuzluğa konu olan şikâyetlerden birisi de 1845 senesinde yaşanmıştır. Yolsuzluk iddiası içeren bu şikâyet, Aksaray'ın en nüfuzlu ailelerinden olan Ateşzâdelere⁷⁸ mensup Aksaray kazası müdürü Rüstem Ağa'yla ilgilidir. Aksaray müftüsü Mehmed Şemseddin Efendi⁷⁹ ile taraftarlarından olan damadı Terzioğlu Hamza, Uzunoğlu Molla İbrahim, Gürünlü Münla Mehmed vb. kişiler tarafından yapılan şikâyet neticesinde yetkili birimler tarafından soruşturma başlatılmıştır. Diğer taraftan Ateşzâdeleri korumak için taraftarları tarafından da dilekçeler kaleme alınmıştır. Bunlardan birisi Aksaray naibi Mehmed Şükrü tarafından üst makamlara gönderilmiştir. İlgili yazıda Rüstem Ağa hakkında yapılan şikâyetlerin asılsız olduğu belirtilmiş ve onun gayretli ve çok iyi bir yönetici olduğu vurgulanmıştır. Diğer taraftan aynı yazıda Aksaray kazası müftüsü olan

⁷⁷ BOA, İE.ŞKRT., 2/141, 29 Z 1255.

⁷⁸ Ateşzâde Abdurrahman Ağa ve kardeşi Rüstem Ağa Aksaray kazasında üst makamlarda görevlerde bulunmuşlardır. Abdurrahman Ağa belgelerden anlaşıldığı üzerine eski mütesellim ve kaza müdürüdür. Abdurrahman Ağa'nın iki oğlu bulunmakta; Hacı Mehmed Ağa ve Şeyh Hamza'dır. Bir diğer Ateş Oğlu Rüstem Ağa Aksaray kaza müdürü olarak görevde bulunmuş fakat yaptığı yolsuzluk nedeniyle görevden alınmıştır. Rüstem Ağa'nın da dört oğlu bulunmakta; İsmail Ağa, Ali, Mustafa, Mehmed Emin'dir. Rüstem Ağa'nın oğlu İsmail Ağa 1840 tarihinde 39 yaşında Aksaray Kaza Meclisi azasıdır. Detaylı bilgi için bkz. Necmettin Aygün, "Aksaray'ın Yönetimi ve Yönetimde Ateşoğulları'nın Etkinliği (1740-1860)", **OMAD**, C: 5, S: 13 (Kasım 2018), s. (165-166).

⁷⁹ Mehmed Şemseddin Efendi, Hamid-i Veli (Somuncu Baba) soyundan gelmektedir. Babası Abdullah Derviş'in vefatı üzerine kardeşleri Seyyid Abdurrahman ve Seyyid Mustafa ile birlikte 1804 yılında Yusuf Hakiki Baba Vakfı mütevelliliğine atanan Mehmed Şemseddin Efendi, 1834 yılında Aksaray müftülüğüne getirilmiştir. Müftü olduğunda 35 yaşında olan Mehmed Şemseddin Efendi yukarıdaki olayın geçtiği 1845 yılı itibarıyla 48 yaşındadır. 1840'ta Aksaray Kazası İdare Meclisi üyeliğinde bulunmuştur. Aynı yıl bu görevine ilave olarak Şeyh Hamid-i Veli Hankâh'ında tekke şeyhliği (postnişinlik) görevini yürütmektedir. Necmettin Aygün, **Nüfus Defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845)**, C: I., Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Aksaray 2016, s.(69, 75, 80, 86-80).

Mehmed Şemseddin Efendi'nin⁸⁰ uygunsuz hareketlerde bulunduğu, yoksul halktan sürekli vergi adı altında haksız bir şekilde para aldığı yönünde suçlanmış, müftünün makam hırsı uğruna kendisini destekleyenlerle birlikte halk arasında fitne ve fesat tohumları ektiği ve onları Rüstem Ağa'ya karşı kışkırttığı vurgulanmıştır:

“Hâlen kazamızda müdür bulunan Rüstem Ağa kazamızın eşref-i hanedandan olup memuriyetinin en başından itibaren cizye (gayrimüslimlerden alınan vergi) tahsili konusunu kanun ve şeriata uygun şekilde yürütmektedir. Şimdiye kadar kendisinden kimse incinmemiştir. Osmanlı Devleti'nin hizmetlerini yürütmeye ve vergileri toplamaya canını feda edercesine gayret etmektedir. Tavrı ve çalışmalarından cümlemiz hoşnut ve razıyız. Ancak kazamız müftüsü Mehmed Şemseddin Efendi fetva-yı şerife akçesi adıyla yoksul halktan para aldığından cümlemiz kendisinden yalınız. Daha önce Sivas ve Rodos taraflarına ıslah olması için iki defa sürgün olunmuş ise de yine ıslah olmayıp kazamızın tüm işleri benim elimde olsun, ömür boyu görevimden ayrılmayayım gayretindedir. Halbuki kazamız müdürü Rüstem Ağa'nın her işinden ve tedbirinden halk tarafından hoşnut ve razıyız. Müftü Efendi bu günlerde fesatlarını artırmış olup taraftarlarıyla birlikte kasaba ve köylere fitne sokarak istenen verginin toplanmasına engel koymaktadır. Damadı Terzi oğlu Hamza ile Uzun Oğlu Molla İbrahim ve Gürünlü Münla Mehmed adlı kişiler şer' ve fesat ile tanınmış, hilekar ve kötü ahlaklı olmakta parmakla gösterilir kimselerdir. Kazamız halkının her bir iyi işine muhalefet ettiklerinden cümlemiz nefret etmekte iken kaza müdürü Rüstem Ağa'nın haksız yere azline çalışmakta ve taraftarlarıyla birlikte müdürümüze iftiralar ederek göndermiş oldukları yazıyı, ricamız odur ki adı geçen Terzi Oğlu Hamza, Gürünlü Münla Mehmed ve Uzunoğlu Münla İbrahim adlı şahısların fesatlarına inanmayıp, başka şikâyet sadedinde olurlar ise Allah ve Resulü aşkına onların yalanlarına inanmayıp ve kazamızın müdürlüğünde nice müddet bulunan Rüstem Ağa'ya inanılması gerektiğine dâir yazılan yazıdır⁸¹.

Yukarıdaki yazıdan da anlaşılacağı üzere bu dönemde Aksaray kazası müftüsü Mehmed Şemseddin Efendi hakkında da şikâyet bulunmaktadır. Daha da doğrusu Aksaray kazasında idari, dini, sosyal alanlarda etkili olan şahıslar ve gruplar arasında güç ve menfaat paylaşımından kaynaklanan bir rekabet ve düşmanlık olduğu ortadadır. Her iki taraf da birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışmakta, üst makamlara yazdıkları yazılar aracılığıyla karşı taraftaki devlet görevlilerini azlettirmeye çalışmaktadırlar. İki grup da amaçlarına ulaşabilmek ve kendi menfaatlerini gerçekleştirebilmek amacıyla halkı kullanmakta ve onların ağzından üst makamlara şikâyet dilekçeleri göndermektedirler. Hem Ateşzâdelerin hem de kökü Somuncu Baba ve Yusuf Hakiki Baba'ya dayanan müftünün ailesinin Aksaray'ın en önemli idareci ve ulema sınıflarına mensup ailelerden olması, şehirdeki güçlü sülaleler arasında da büyük bir iktidar mücadelesinin olduğunu göstermektedir.

⁸⁰ Müftü Mehmed Şükrü Efendi sürgün edilmiştir. Fakat sürgün yemesine rağmen bulunduğu ortamdaki bağlantıları sayesinde Aksaray müftülüğü görevini yeniden elde etmiştir. bkz. Necmettin Aygün, “Osmanlı Yönetiminin Yerelleşmesi; Aksaray Ayanı Abdurrahman Ağa (1770-1860)”, **III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (25-27 Ekim 2018)**, s. 32.

⁸¹ BOA, A.MVL., 9/11, 4 ZA 1262.

Kaza kaymakamı Rüstem Ağa'yı destekleyen kaza naibi ve yanındakiler tarafından kaleme alınan yazıya göre halk müftüden oldukça rahatsız olmuştur. Bundan dolayı müftüye gereken yapılmalı yani azledilmelidir. Yazıda Müftü Mehmed Şemseddin Efendi'nin daha önce iki kere sürgün edildiği, fakat aynı fesatkarane işlere devam ettiği ve ıslah olmadığı beyan edilmektedir. Konunun giriş kısmında belirtildiği üzere Osmanlı Devleti'nde sürgün cezası, yolsuzluk ve rüşvet suçlarında da uygulanmaktaydı. Buna bağlı olarak daha önce Müftü Mehmed Şemseddin Efendi'nin de iki kere sürgün edildiği anlaşılmaktadır. Müftünün soyunun Somuncu Baba'ya dayanması yani şehrin en köklü ailelerinden birisinden gelmesi, sürgün sonrası onun yeniden Aksaray'a dönmesine imkân sağladığı ve yeni makamlar elde etmesine imkân sağladığı tahmin edilebilir. Diğer taraftan Müftü Mehmed Şemseddin Efendi örneği, rüşvet ve yolsuzluk suçları karşısında verilen cezalardan biri olan sürgün cezasının çok da işe yaramadığını, genel itibarıyla memurların benzer kötü davranışlara kaldığı yerden devam ettirdiğini göstermektedir.

Aksaray kazasında ileri gelenler arasında çekişmenin devam ettiği, bir sonraki yıl yaşanan olaylardan da anlaşılmaktadır. Öyle ki 1845 yılında müftünün iddiası karşısında halk tarafından korunan, bütün vergileri adaletle topladığı belirtilen kaza müdürü Rüstem Ağa hakkında şikâyetler 1846 ve 1847 yıllarında da devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle müftü ve taraftarları ile diğer mağdurların Rüstem Ağa'nın yolsuzluk yaptığı yönündeki iddialarında ısrarcı oldukları ve neticeye ulaştıkları görülmektedir.

Rüstem Ağa'ya yönelik bu şikâyetlerden birisi de bölgede sakin olan Boynuinceli Aşireti mensuplarından gelmiştir. Bahsi geçen aşiret üyeleri, Rüstem Ağa'nın, 1845 yılında, müdürlüğü sırasında vergi ve başka isimler altında haksız yere kendilerinden 9.000 kuruş aldığını iddia etmişlerdir. Ancak buna dâir kuvvetli bir delilleri olmadığı gibi iddialarını ispatlayacak güçleri bulunmadığı kayıtlara geçmiştir. Buna rağmen aşiret üyelerinin kararlı duruşları sayesinde aralarında bir anlaşma sağlanarak Rüstem Ağa'nın 2.500 kuruşu kendilerine vereceğine dâir bir mutabakat sağlanmıştır⁸². Boynuinceli Aşireti mensuplarının Rüstem Ağa'ya yönelik iddia ve şikâyetlerinden bir diğeri de, onun Arapsun (Gülşehri) kazası müdürü Hüseyin Yazıcı Bey ve Kırşehir kaza müdürü Kör Mehmed Ağa ile ittifak halinde hareket ederek Boynuinceli Aşireti'ni dağınık şekilde iskân ettirerek, daha sonra istedikleri zamanlarda aşiret halkına musallat olarak zulüm ve düşmanlık ettikleri, rüşvet aldıkları ve menfaatlerini korumaya çalıştıkları yönündedir. Bu bağlamda

⁸² BOA, A.MKT., 128/30, 11 C 1264.

aşiret mensupları 1 Aralık 1847 tarihinde Kırşehir kaza müdürü Kör Mehmed Ağa'nın kendilerinden 19.921 kuruşu zorla aldığını⁸³, Arapsun kazası müdürünün de aynı yolda kendilerinden haksız bir şekilde vergi aldığını iddia etmişlerdir. Üç kaza müdürünün kanunlara aykırı olarak haksız bir şekilde kendilerinden aldıkları paranın toplam miktarını ise 162.000 kuruş olarak beyan etmişlerdir. Boynuinceli Aşireti mensupları bahsi geçen kazaların bağlı olduğu Niğde sancağında hitaben kaleme aldıkları yazılarında kaza müdürlerinin saldırıları, zulümleri ve düşmanlıklarına karşı aşiret halkının artık dayanacak gücünün kalmadığından bahisle bu kötü durumun engellenmesini ve halktan faydalı iş yapmak üzere aldıkları paraların halka iadesini talep etmişlerdir⁸⁴. Boynuinceli Aşireti'ne yapıldığı iddia edilen haksızlığın araştırıldığı 19 Mayıs 1848 tarihli belgede görülmektedir. Konya Eyalet Meclisinden yazılan mahkeme kaydı incelendiğinde Aksaray, Arapsun ve Kırşehir kazaları müdürlerinin yerleşik bulunan Boynuinceli Aşireti halkına yönelik zulüm ve düşmanlıklarının araştırılmasının merkezi hükümet tarafından istendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca araştırmanın sonucunun yazı ile haber verilmesi hakkında emir verilmiştir. Aksaray müdürü ile ilgili ortaya çıkan sonuç daha önce açıklanmıştı. Yapılan araştırmalar sonucunda Kırşehir kazası müdürü Kör Mehmed Ağa'nın Boynuinceli Aşireti halkı hakkında herhangi bir düşmanlığı olmadığı, adı geçen kazanın meclisi tarafından düzenlenen mazbatada bildirilmiştir. Arapsun kazası müdürü Hüseyin Yazıcı Bey'in ise Boynuinceli Aşireti'nden herhangi bir menfaat elde etmediği, fakat adı geçen aşiretin eski muhtarlarından Mükrimin ve Mustafa isimli iki kişinin Hüseyin Yazıcı Bey aralarının iyi olmadığı olduğu ifade edilmiştir. Muhtarların Konya'ya götürülmesi lazım gelmiş ise de adı geçen kişiler firar etmiş olduğu belirtilmiştir⁸⁵.

Diğerlerinden farklı olarak yazılan şikâyet dilekçelerinin birisinde de Aksaray kazası müdürü Rüstem Ağa'nın "senelik vergilerin her kuruşuna bir para zam yaptığı, suçlulardan para cezası ve başka adlar altında rüşvet vs. para aldığı" belirtilmiştir. Rüstem Ağa hakkındaki bu iddialar üzerine soruşturma başlatılmıştır. Bu sırada Aksaray kazasının ve Nevşehir sancağının bağlı olduğu Konya Vilâyeti Meclisinde yapılan muhakeme

⁸³ BOA, MVL, 19/64, 22 Z 1263.

⁸⁴ BOA, A.MKT., 128/30, 11 C 1264.

⁸⁵ BOA, A.MKT., 128/30, 11 C 1264.

neticesinde⁸⁶ şikâyeteye konu olan olayın gerçek olduğu anlaşılmış ve Rüstem Ağa'nın suçlu olduğu yönünde hüküm verilmiştir. Aksaray naibi tarafından kaleme alınan yazıda aklanmaya ve iyi bir yönetici olduğu vurgulanmaya çalışılan Rüstem Ağa'nın bu soruşturma neticesinde, bahsi geçen uygunsuz davranışlar sebebiyle, suçlu bulunarak azledilmesine ve yerine başka bir müdürün atanmasına karar verilmiştir⁸⁷. Ardından Konya vilâyeti müşiri Sami Bekir Paşa, yolsuzluğu sabit olduğuna karar verilen Rüstem Ağa'nın muhasebesinin görülmesi, üzerindeki çıkacak zimmetin ne kadar olduğunun belirlenmesi ve halkın haklarının tahsil edilmesi için konuyu Aksaray kazasının bağlı olduğu Nevşehir Sancağı Meclisine havale etmiştir. İdari ve mali yetkilerinin yanı sıra adli yetkileri de olan bu mecliste de tarafların ve halkın huzurunda Rüstem Ağa'nın bir hafta boyunca muhakemesi yapılmıştır⁸⁸. Rüstem Ağa'nın zimmetine bulunan paranın toplamı 40.000 akçe olduğu ortaya çıkarılmıştır⁸⁹.

Yargılama neticesinde Rüstem Ağa'nın haksız yere aldığı paraları sahiplerine iade etmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Rüstem Ağa “bugün yarın ödeyeceğim” diyerek işi sürüncemede bırakmıştır. Bunun üzerine ödemelerin derhal yapılması için Konya valisi Hasan Paşa'ya emirname yazması için ricada bulunulmuştur⁹⁰.

Tanzîmât Dönemi'nde yapılan düzenlemelere göre vilâyet meclislerinde görülen ve karara bağlanan önemli davalar, İstanbul'da bulunan Meclis-i Vâlânın kontrolüne tabi idi⁹¹. Aksaray kazasında gerçekleşen bu yolsuzluk olayı da büyük öneme sahip olmalı ki Meclis-i Vâlânın temyizine ihtiyaç görülmüştür. Meclis-i Vâlâ, Konya Vilâyeti Meclisinde alınan kararı temyiz etmekle birlikte bahsi geçen vilâyetin valisine “Bundan böyle idarenizdeki

⁸⁶ Tanzimat Fermanı gereğince 1840 yılında vergilerin yazılması ve toplanması amacıyla devletin başkenti İstanbul'dan gönderilen muhassıllara yardımcı olmak amacıyla kurulan muhassıllık meclislerinin idari ve adli yetkileri de bulunmaktaydı. Bu meclisler başta vergi ve mali işlerindeki suçlar olmak üzere 1840 tarihli Ceza Kanunu'nun yüklediği diğer davalara birer mahkeme sıfatıyla bakar ve hüküm verirlerdi. Davalar bu meclislerin doğal üyelerinden olan kadı ya da naiplerin başkanlığında yürütülür, ancak kararlar oy çokluğuyla alınırdı. İyi işlememesinden dolayı muhassıllık sistemi 1842 yılında lağvedilmişken, sancaklardaki meclislere dokunulmamış ve zaman zaman isim değişikliğine gidilmiştir. 1842 yılında memleket meclisleri ismini alan bu meclislere eyalet merkezlerinde valiler, sancak merkezlerinde kaymakamlar başkanlık etmeye başladılar. Defterdar, kadı yada naip, müftü, halk arasından seçilmiş dört kişi, gayrimüslimlerin ruhani reisleri ve mahalli temsilcileri olan kocabaşlar memleket meclislerinin üyeleri idiler. Bu meclislerden çıkan önemli adli kararlar İstanbul'da bulunan Meclis-i Vâlâ tarafından kontrol edilir ve Meclis-i Âlî-i Umûmi tarafından da uygun görülürse padişahın onayına sunulur ve işleme sokulurdu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci, **age**, 146-159.

⁸⁷ BOA, A.MKT., 107/79, 9 S 1264.

⁸⁸ BOA, A. MKT., 103/22, 27 Z 1263.

⁸⁹ BOA, MVL, 92/50, 7 L 1266.

⁹⁰ BOA, A. MKT., 103/22, 27 Z 1263.

⁹¹ Ekinci, **age**, s. 153.

müdürlerin rızaya aykırı davranışlara cesaret etmemeleri için gerekenin yapılması konusuna dikkat edilmesi” ikazında bulunmuştur⁹². Diğer bir ifadeyle Meclis-i Vâlâ, bu tür yolsuzluk olaylarının önceden alınacak tedbirlerle önlenebileceğini belirtmek istemiştir. Bölümün giriş kısmında belirtildiği üzere, bu dönemde Mustafa Reşid Paşa⁹³ öncülüğündeki yenilikçi idarecilerin girişimleriyle hazırlanan ceza kanunnamelerinde, yolsuzluk ve rüşvetle büyük bir mücadelede başarılı olabilmek amacıyla çok sayıda maddeye yer verilmişti. Dolayısıyla Tanzimatçı devlet adamları, devlet içerisinde idarecilerin ve memurların işlediği rüşvet ve yolsuzluk gibi suçların diğerleri tarafından da örnek alınmamaları için caydırıcı cezalar verilmesinden yanaydılar. Fakat alınan önlemlerin yeterli olmadığı, Aksaray kazası müdürü Rüstem Ağa’nın yukarıda bahsedilen yolsuzluk olayından da anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tür yolsuzluk olayları Aksaray’da ilerleyen yıllarda da görülmüştür.

Bir diğer zimmete para geçirme vakası, Aksaray kazası içerisinde bulunan Ekecik Aşireti müdürü Battal Ağa ile ilgili olup, 1847 yılında gerçekleşmiştir. Battal Ağa’nın makbuzları ve yaptığı masraflarına dâir yapılan incelemeler sonucunda 24.753 kuruş devletin parasını zimmetine geçirdiği meydana çıkmıştır. Konya valisinin 27 Haziran 1847 tarihli yazısında, Battal Ağa’nın zimmetinde olan paranın bir an önce tahsil edilmesi gerektiği belirtilmektedir. 5 Temmuz 1847 tarihli belgede ise eski müdür olarak zikredilen Battal Ağa’nın ifade tutanaklarının Konya vilâyeti tarafından Meclis-i Vâlâya gönderildiği anlaşılmaktadır. Meclis-i Vâlâda yapılan müzakerede “padişahın emirine aykırı davranıldığı” vurgulanan bu olayda bahsi geçen tutarın hızlıca tahsil edilerek hazineye gönderilmesi hususunda Konya valisine bir emirnamenin yazılıp gönderilmesi gerektiğine karar verilmiştir⁹⁴.

Battal Ağa’nın yaptığı yolsuzluklar bununla sınırlı kalmadığı, hatta başka bir olayda zorbalığa dönüştüğünü 21 Aralık 1849 tarihinde Niğde Kaymakamlığına yazılan bir şikâyet yazısında iddia edilmiştir. Ali isimli birisi, Ekecik Aşireti müdürlüğü sırasında Battal Ağa’dan 5.000 kuruş borç almışsa da bu borç çok yüksek bir faizle tahsil edilmek istenmiştir. Öyle ki faiz adı altında borçlu Ali isimli kişiden 60.000 kuruş arşiv belgesinin

⁹² BOA, A.MKT. DV., 6 /42, 13 S 1264.

⁹³ Tanzimat Fermanının ilan edilmesinde önemli bir görevi olan Mustafa Reşid Paşa devlete sıkıca bağlı bir insandır. Tanzimat Fermanı’nın ilanının dışında 1848 yılındaki mülteciler meselesindeki tutumu ve 1853 kırım savaşında İngiltere ile Fransa’nın müttefik olarak kazanılması önemli başarıları arasındadır. Detaylı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, “Mustafa Reşid Paşa”, **DİA**, C: 31 TDV Yayınları, İstanbul 2006, s.(348-350).

⁹⁴ BOA, A.MKT., 89/8, 25 B 1263.

ifadesiyle “cebren” yani zorla alınmıştır. Benzer şekilde yine Ekecik Aşireti sakinlerinden İkbâl oğlu Ali’ye verilen 1.000 kuruş yerine kendisinden 5.000 kuruş istenmiş; faiz olarak 1.500 kuruş alındığı gibi 2.500 daha talep edilmiştir. Bu duruma maruz kalan Ali isimli şahıs hakkını aramak için yetkili mercilere başvuruda bulunmuştur. Niğde sancağına hitaben yazılan yazıda konunun Şer’i Meclis tarafından bir konunun incelemesi ve durumun iç yüzünün araştırılması ve Ali isimli şahsın mağduriyetin giderilmesi talep edilmiştir⁹⁵. Bununla birlikte olayın sonucu hakkında bir kayda ulaşılamamıştır.

Alınan karar gereğince azledilen Rüstem Ağa’nın yerine, Aksaray’ın ileri gelenlerinin tercihiyle onun ağabeyi, Ateşzâde Abdurrahman Ağa Aksaray kazasının yeni müdürü olarak belirlenmiş ve bu seçim üst makamlarca da uygun görülmüştür⁹⁶. Mensuplarından birisinin büyük bir yolsuzluk olayına karışmasına rağmen bir diğerinin yerine atanması, Ateşzâdeler sülalesinin Aksaray’da nüfuz sahibi ve çok güçlü olduğunun, ayrıca önemli miktarda taraftarının bulunduğu bir göstergesidir. Bununla birlikte Ateşzâdeler sülalesine mensup Abdurrahman Ağa hakkında da şikâyetler eksik olmamıştır.

Abdurrahman Ağa hakkında da çok sayıda şikâyet dilekçesi yazıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi Abdurrahman Ağa’nın göreve geldiğinin ikinci yılı olan 1847 senesine ait olup, şikâyet konusu halktan alınan vergiye zam yapılması, diğer bir ifadeyle haksız yere vergi alınmasıdır. Şikâyet eden ise Aksaray kazasının da bağlı olduğu Niğde sancağının kaymakamı Şakir Bey’dir. Müddeî, şikâyeti hakkında Aksaray kazasının bağlı olduğu Konya vilâyeti valisi Hasan Paşa’yı da bilgilendirmiştir. Buna karşılık olarak da içlerinde Aksaray müftüsü, bazı müderrisler, muhtarlar, imamlar, kaza meclis üyeleri ve halktan kimselerin olduğu elliden fazla kişi tarafından Abdurrahman Ağa’yı aklamak amacıyla bir dilekçe kaleme alınmıştır.

Bu dilekçede kendilerinin Abdurrahman Ağa’dan her yönüyle hoşnut ve razı olduklarını, Niğde sancağı kaymakamı Şakir Bey’in kaza müdürlerine iftira attığını ve buna inanılmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca belgeden anlaşıldığına göre Konya valisinin emriyle Aksaray Kaza Meclisi, Abdurrahman Ağa ile ilgili bir soruşturma başlatmıştır. Bunun üzerine kaza meclisi halkın da katılımıyla toplanmış, valinin emri halkın huzurunda okunmuş, şikâyete konu müdürün tek kuruş fazla vergi toplamadığının sabit olduğuna, tüm iddiaların kişisel garazdan kaynaklanan iftiralar olduğu kanaatine

⁹⁵ BOA, A.MKT.DV.,21/57, 5 S 1266.

⁹⁶ BOA, A.MVL., 9/11-2, 4 ZA 1262.

oy birliğiyle karar vermiştir⁹⁷. Diğer taraftan Niğde sancağı kaymakamı Şakir Bey hakkında da kendisinin Abdurrahman Ağa'ya yönelttiğine benzer bir şekilde yolsuzluk suçlaması bulunmaktadır.

Bu sırada Kaymakam Şakir Bey Niğde sancağına bağlı bulunan Niğde, Kırşehir, Aksaray, Bor, Yadsun ve Yahyalı kazaları halkı tarafından kaleme alınan bir şikâyet dilekçesinde, bahsi geçen beş kazadan padişahın fermanlarına aykırı olarak fazla vergi almakla suçlanmıştır. 7 Temmuz 1848 tarihli bu şikâyet dilekçesinde şu ifadeler yer vermiştir:

“Şâkir Bey bâ'is-i fesâd olup ibtidâ me'mûriyyetinden şimdiye kadar livâ-i merkûm kazâlarını ve ahâlîlerini birbirine düşürüp Tanzîmât-ı Aliyyenin dâ'imâ hilâfında (karşısında) bulunarak şimdiye kadar vakit vakit ifâde-i hâl ve iştikâdan (şikâyetten) hâli olunmamış ise de halâsımız muvaffak olamamış ve mîr-i mûmâileyh tensikât usûlünce virgü husûsunda gereği gibi iş görüp kazâlardan hilâf-ı irâde-i seniyye killiyyetlûce mebâlig istihâl ve tervîc-i merâm zımnında meclislerden mazbatalar tecemmû' ve didâr-ı ma'delet-kârâna inhâ etmiş olduğundan...”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere sancak halkı bahsi geçen sebepten ötürü Şakir Bey'in azledilmesi amacıyla birkaç defa şikâyetle bulunmuş, ancak bir sonuç alamamıştır. İddiaya göre Şakir Bey kazalardan gereğinden fazla vergi almış, bunu kılıfına uydurmak için de, baskı uygulamak suretiyle, kaza meclislerinden mazbatalar almayı başarmıştır. Bu nedenle halk şikâyetçi olup fazla alınan ve toplanan vergilerin derhal çaresine bakılmasını istemiştir⁹⁸. Yazıda Şakir Bey'in fesada sebep olup memuriyetinin başından şimdiye kadar sancağa bağlı kazaları ve halkını birbirine düşürdüğünden bahsedilmesinin, kendisinin daha önce anlatıldığı üzere, Aksaray kazası müdürü Abdurrahman Ağa hakkındaki şikâyetiyle alakalı olsa gerektir. Karşılıklı şikâyetler, Aksaray kazası müdürü Abdurrahman Bey ile Niğde sancağı kaymakamı Şakir Bey arasında bir husumet ve menfaat kavgası olduğunu göstermektedir. Yazıda ayrıca Şakir Bey'in Tanzîmât'ın da sürekli karşısında olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Bu bağlamda devleti başkent İstanbul'dan yöneten Tanzimatçı devlet adamlarının bu husustaki hassasiyetinden faydalanmak, onların Şakir Bey'in aleyhine karar vermesinde etkili olmak istedikleri anlaşılmaktadır.

Neticede Abdurrahman Ağa'ya dâir soruşturma başlatılmış, tıpkı kardeşi Rüstem Ağa'nınkinde olduğu gibi bu yolsuzluk iddiası ve soruşturması İstanbul'a taşınmıştır. 1847 yılında başlayan sürecin 1848 ve 1849 yıllarında da devam ettiği görülmektedir. Öyle ki 23 Temmuz 1848 tarihinde “Aksaray kaza merkezi ve köylerinde sâkin olan âlimler, sâlihler,

⁹⁷ BOA, MVL., 20/15-3, 23 Z 1263.

⁹⁸ BOA, MVL., 26/38-0, 5 Ş 1264.

imamlar, hatipler, seyyidler, vergiye tâbi olan ve olmayan halktan biz kullarınızın kendilerince yazdıkları ve gerçeği ifade eden dilekçeleridir” başlığıyla Aksaray’ın ileri gelenlerinden ve halkından 100 kadar kişinin, dönemin padişahı Sultan Abdülmecid’e hitaben, Abdurrahman Ağa’nın suçsuz olduğuna dair, uzunca bir yazı kaleme aldıkları görülmektedir. Yazının sadeleştirilmiş hali şöyledir:

“Bu kazada hâlen müdür olarak görevli vatanperver Ateşzâde Abdurrahman Ağa kulunuz, aslında samimî tavırlı ve dengeli, tecrübeli ve dirâyetli, sorumlu olduğu işleri yapmaya muktedir olup halk arasındaki da’vaları İslâm hukuku ve yüce kânûnlara göre ciddiyetle çözmeye çalışmaktadır. Kendisinin, rahatsızlık verici uygulamalardan her açıdan uzak biçimde me’mûr olduğu görevler ve özel verginin tahsilinde canını ortaya koyarak çalıştığı herkesçe bilinmektedir. Vergi mallarında zimmetine en ufak bir şeyi geçirmediği gibi devletin alacaklarının tahsilinde de gece gündüz uykusunu ve rahatını terk ederek bütün gücüyle çalışmaktadır. Diğer taraftan görevi sırasında şu ana kadar tek bir Allah’ın kulu incinmiş veya korkutulmuş değildir. Herkes memnûn ve huzur içinde olup kendisine müteşekkirdir. Böyle olmasına rağmen bazı kötü niyetli kişiler sırf bozuk niyetlerini gerçekleştirmek için kendisi hakkında tarafınıza asılsız şikâyetlerde bulunurlarsa böyle kötü niyetlilerin yakışsız sözlerine ve dilekçelerine hiçbir şekilde itibâr buyurulmamasını istihâm ediyoruz. Kaza müdürümüzün bu görevinde daha uzun yıllar bulunması için dilekçelerimizi teyîden adâletin karar kıldığı makamınız ve yüce ayağınızın bastığı başkentten bir yazılı belge ihsân buyurulması niyazıyla meseleyi arza cesaret ettik. Bu hususta ve her durumda takdîr ve fermân yüce buyruk sâhibinindir”⁹⁹.

Aksaray kazasının eski müdürü Ateşzâde Rüstem Ağa’nın yolsuzluk soruşturması sırasında olduğu gibi ağabeyi ve kazanın mevcut müdürü Ateşzâde Abdurrahman Ağa’nın yolsuzluk soruşturması sırasında da Aksaray halkından çok sayıda kişinin onların arkasında olduğu görülmektedir¹⁰⁰. Abdurrahman Ağa’nın çok iyi ve gayretli bir yönetici olduğu ve adaletli bir şekilde davrandığı vurgulanarak, halkın kendisinden memnun olduğu ve zimmetine hiçbir şey geçirmediği yukarıdaki yazıda vurgulanmıştır. İftiraya uğradığını düşündükleri Abdurrahman Ağa’nın İstanbul’da devam eden soruşturma neticesinin olumlu çıkmasını ve müdürlük görevine devam etmesini talep etmişlerdir¹⁰¹.

Bu yolsuzluk olayı, Aksaray kazasının bağlı bulunduğu Niğde sancağı ve Konya eyaleti yönetimlerinin de önemli bir gündem maddesini oluşturmuştur¹⁰². 1849 yılının Aralık ayına ait bir belgeden anlaşıldığı üzere Konya Eyaleti İdari Meclisinde Abdurrahman Ağa hakkında soruşturma yürütülmüş ve neticesinde Ateşzâde Abdurrahman Ağa ile Sandık Emni Hüseyin Efendi’nin, zimmetlerine bir miktar para geçirmek suretiyle yolsuzluk yaptıkları tespit edilmiştir. Bu süreçte Konya Eyalet Meclisi, Abdurrahman Ağa’nın oğlu Hacı Mehmed Ağa’yı da çağırarak sorgulamıştır. Bu sorgulama sırasında Hacı Mehmed

⁹⁹ BOA, A.MKT., 213/20-1, 21 Ş 1265.

¹⁰⁰ BOA, A.MKT., 211/77, 15 Ş 1265.

¹⁰¹ BOA, A.MKT., 213/20-1, 21 Ş 1265.

¹⁰² BOA, A.MKT.UM., 12/99, 5 C 1266.

Ağa, babasının 168.000 kuruş, Sandık Emmini Hüseyin Efendi'nin ise 167.508 kuruş olmak üzere toplam 335.508 kuruşu zimmetlerine geçirerek devleti zarara uğrattıklarını kabul ve itiraf etmiştir¹⁰³. Bu para devlete ait olduğu için Konya Valiliği tarafından bir tutanak hazırlanarak Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyeye sunulmuştur. Yolsuzluk vakasını müzakere eden Meclis-i Vâlâ ve merkezi hükümet “bunlar hakkında kanunun uygulanması zorunluysa da her şeyden önce hazinenin işleyiş usullerine uygun davranılmasını” Konya eyaletinden talep etmiştir. Bu cümleden yola çıkarak, İstanbul'daki merkezi hükümetin yolsuzluk yapan kişilerin kanun karşısında cezalandırılması kadar devlet hazinesinin zararının karşılanmasını da önemseydiği söylenebilir. Bu talimatın neticesinde Abdurrahman Ağa'nın azledilmesi ve yerine münasip birinin getirilmesi uygun görülmüştür.¹⁰⁴ Bu karara binaen Abdurrahman Ağa Aksaray kazası müdürlüğünden azledilerek yerine Fahri Bey tayin edilmiştir¹⁰⁵. Sandık Emmini Hüseyin Efendi de görevinden alınmıştır¹⁰⁶. Yeni müdür Fahri Bey Aksaraylı olmayıp, İstanbul'dan tayin edilmiştir. Aksaray Kaza Meclisinin aşağıda verilen 26 Haziran 1850 tarihli mazbatasındaki ifadeden bunun Kaza Meclisi ve halkının talebi olduğu anlaşılmaktadır:

“Taraflı saltanat-ı seniyyeden mahsûs bir zâtın kazamıza müdür nasb ve ta'yîn buyurulmasını bilcümle ahali ve fukarâ kulları tarafından niyaz ve istihâm olundukda ricâlarımıza müsâ'ade-i Hazret-i Şâhâne erzân buyurularak bundan dört mâh akdem taraf-ı bâhiru-l izz ve-ş şeref Hazret-i Mülûkânenen hâcegân-ı¹⁰⁷ Dîvân-ı Hümâyûndan fütüvvetlü Fahri Bey bendeleri kaza-i mezkûrda muvazzaf müdür nasb ve ta'yîn buyurulup...”

Aksaray halkının böyle bir talepte bulunmasının sebebi ise yine aynı yazının devamında açıklandığı üzere, daha önceki iki müdürün yerli ve büyük nüfuz sahibi olmaları ve bunun Aksaray halkına olumsuz yansımalarıdır¹⁰⁸. Necmettin Aygün'ün de ifade ettiği gibi Ateşzâdeler, 1849 yılında artık Aksaray'ın idaresindeki etkinliği resmen sona ermiş fakat eski güçlerine kavuşmak için çaba sarf etmektedirler¹⁰⁹.

Konya Eyalet Meclisinde sorgulanan ve babasının zimmetine para geçirdiğini itiraf eden Hacı Mehmed Ağa'dan imzalı ve mühürlü bir senet alınmıştı. Hazinenin zarara uğratılmaması için Sadaret makamından yazılan bir emirname gereğince Abdurrahman

¹⁰³ BOA, A.MKT.UM., 12/99, 5 C 1266; A. MKT. NZD., 21/27, 17 S 1266.

¹⁰⁴ BOA, A.MKT., 102/25, 13 Z 1263.

¹⁰⁵ BOA, A.MKT.UM., 12/99, 5 C 1266.

¹⁰⁶ BOA, A.MKT.UM., 28/35, 19 L 1266.

¹⁰⁷ Hâcegân: Osmanlı devlet teşkilatında yazı işlerinin başında, defterdarlık, nişancılık gibi memuriyetlerde, eminlik ve müdürlüklerde bulunanlar için kullanılan tabirdir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, “Hâcegân”, *DİA*, TDV Yayınları, C:14, İstanbul 1996, s. (440-431).

¹⁰⁸ BOA, MV.L, 89/5, 3 B 1266.

¹⁰⁹ Aygün, *agm*, s.(174).

Ağa ve Hüseyin Efendi'den zimmetlerine geçirdikleri paralar tahsil edilmek istenmiştir. Ayrıca paranın tahsili için Konya'dan bir memur, Hacı Mehmed Ağa'nın yanında sancak merkezi Niğde'ye gönderilmiştir. Bu arada Aksaray'ın bağlı olduğu Niğde Mutasarrıflığı (Sancakbeyliği), Aksaray Kaza Meclisine bir yazı yazarak, suçu sabit görülen Abdurrahman Ağa ile Hüseyin Efendi'nin Niğde'ye gönderilmesi talimatını vermiştir. Bahsi geçen suçlularla birlikte Aksaray kazası naibi ile meclis üyelerinden Rüstem Ağa ve Şemsi Efendi de Niğde'ye gelmişlerdir. Onlar, bahsi geçen suçluların 148.000 kuruşunu kendi üzerlerine, geri kalan miktarı ise “ismi var cismi yok” kişilere zimmet gösterdiklerini, bu paraların kendilerine teslim edilmiş gibi gösterildiğini söylemişlerdir. Aksaray'ın o zamanki kaza müdürü olan Fahri Bey¹¹⁰ de, suçluların zimmetlerine geçirdikleri paraların tahsil edilmesini burada yeniden talep etmiştir¹¹¹. Fahri Bey, Abdurrahman Ağa ile oğlu Hacı Mehmed Ağa'nın bu parayı tekrar ahaliye yüklemek gayretinde bulunduğunu Konya eyaletine gittiğinde de yetkili makamlara sözlü olarak ifade etmiştir. Fahri Bey ayrıca Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin Ateşzâdeler tarafına meyilli olduğunu ve bunların verdikleri mazbataların birbirini yalanladığını belirtmektedir. Mevcut kaza müdürü Fahri Bey'in Aksaray'ın huzuru ve hazinenin selameti için Ateşzâdelerin, zimmetine geçirdikleri paraların tahsil edilmesinden sonra buradan uzaklaştırılmasını talep ettiği, sürgünün gerçekleşmemesi durumunda Aksaray kazasının yine fesattan kurtulamayacağını vurguladığı görülmektedir¹¹². Fahri Bey'in, bu talebin gerçekleşmesiyle, diğer bir ifadeyle nüfuzlu kişilerin Aksaray'dan uzaklaştırılmasıyla, kendi kaza müdürlüğü sırasında daha rahat hareket etmek istemiş olabileceğini tahmin etmek mümkündür.

Abdurrahman Ağa ile Hüseyin Efendi'nin zimmetine geçirdikleri paranın tahsili için merkezi hükümetin Konya eyaletine talimatlar vererek uyarılarda bulunduğu, Konya ve Aksaray'daki idarecilerin de bu yönde gayret sarf ettikleri görülmektedir. Bu amaçla bazı yazışmalar yapılmıştır. Konya valisinin belirttiği üzere o dönemdeki uygulamaya göre Abdurrahman Ağa ile Hüseyin Efendi'nin zimmetlerine geçirdikleri meblağın öncelikle kendilerinden, eğer kendilerinde bunu karşılayacak nakit bulunmazsa bu paranın kefillerinden alınması gerekmektedir. Kefillerin de bu parayı ödeyecek gücü yoksa bu

¹¹⁰ Fahri Beyin kesin göreve başlama tarihi 1 Şubat 1850'dir. Detaylı bilgi için bkz. BOA, A.MKT.UM., 89/5.

¹¹¹ BOA, A.MKT.UM., 12/99, 5 C 1266.

¹¹² BOA, A.MKT.UM., 14/25, 21 C 1266.

paranın yeni ve sağlam bir kefalete bağlanıp uygun taksitlere bölünerek yeni kefiller tarafından ödenmesi temin edilmeliydi. Bu yeni kefaletle de zimmet miktarının tam olarak tahsili gerçekleşmezse adı geçen şahısların borcuna karşılık olacak kadar taşınır ve taşınmaz malları ile eşyası İslâm hukukuna göre satılmalı ve elde edilen gelirden devletin alacağı tahsil edilmeliydi. Konya valisinin Abdurrahman Ağa'nın bahsi geçen borçlarının bu şekilde süratle tahsili için Sadrazamlık makamından bir emirnamenin kendilerine gönderilmesini talep ettiği kayıtlara geçmiştir¹¹³. Bu bağlamda ilk adımda yapılan girişimler sonuç vermemiş yani borçlar eski müdür Abdurrahman Ağa'dan tahsil edilememiştir. Bunun üzerine mahkeme tarafından kendisine kefil edilen oğlu Hacı Mehmed Ağa'dan babasının borçları istenmiştir¹¹⁴. Sandık Emîni Hüseyin Efendi'nin ise hapis edildiği, fakat bulunduğu hapisaneden kaçtığı bilinmektedir¹¹⁵.

Bu arada Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin Abdurrahman Ağa'nın mensup olduğu Ateşzâdelere meyilli olup, yolsuzluk konusu araştırılırken bir kısmının bu ailenin yanında yer aldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki Aksaray Kaza Meclisinde bu hususta çıkan mazbatalar birbiriyle çelişmektedir. Bu durum soruşturma devam ederken Ateşzâdelerin iktidarda olmasalar da Aksaray kazasında hâlâ çok nüfuzlu olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı Abdurrahman Ağa'nın yerine Aksaray kazası müdürlüğüne getirilen Fahri Bey'in önerilerini dikkate alan Konya Vilâyeti İdari Meclisi, zimmetlerine geçirdikleri paraların tahsil edildikten sonra eski kaza müdürü Ateşzâde Abdurrahman Ağa'nın Aksaray'dan uzaklaştırılmasını münasip görmüştür. Uzaklaştırılmasının gerekçesi olarak ise “bulunduğu yerin fesat ve kötülükten kurtarılması” şeklinde açıklama yapılmıştır. Sonuç olarak yapılan yolsuzluğun cezası, zimmetlerine geçirdikleri paranın tahsili ve bunun ardından sürgün olmuştur¹¹⁶. Yapılan soruşturma ve bunun sonucunda alınan kararlar, Tanzîmât yönetiminin yolsuzluğa karşı izlenen metoda dâir güzel bir örnek teşkil etmekle birlikte verilen azl ve sürgün cezalarının çok da caydırıcı olmadığı ortadadır. Öyle ki Aksaray kazasında yaşanan sonraki olaylar, yeni müdür Fahri Bey ve Konya Eyaleti Meclisinin umduğu gibi, şehirdeki karışıklıkların ve nüfuz kavgalarının bitmesini sağlayamadığını gösterdiği gibi yolsuzluk ve rüşvet vakaları da önlenememiştir.

¹¹³ BOA, A.MKT.NZD., 2/27., 17 S 1266.

¹¹⁴ BOA, A.MKT.UM., 14/25, 21 C 1266.

¹¹⁵ BOA, A.MKT.MHM., 169/54, 20 R 1276.

¹¹⁶ Devamındaki belgelerde Abdurrahman Ağa'nın borcu mahkeme tarafından Abdurrahman Ağa'nın oğlu olan Hacı Mehmed Ağa'dan istenmiştir. BOA, A.MKT.MVL, 77/86, 19 C 1272.

Aksaray kazası eski Sandık Emmini Hüseyin Efendi de¹¹⁷ zimmetine geçirdiği 167.508 kuruşu¹¹⁸ hemen ödeyememiştir. Bu parayı tamamlaması için merkezi hükümetten yardım istediği görülmektedir. Bu sırada Sadaret makamına gönderdiği bir arzuhalde Hüseyin Efendi kendisinin maddi açıdan zor durumda olduğunu, bunun ise sandık emnliği sırasında bazı vergileri tahsil edememesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Kendisinin beyanına göre, Sarraf İstefan zimmetinde bulunan ağnam (hayvan) vergisinden 1.225 kuruş, 2.000 kıyye (2.560 kg) tereyağının vergisi olan 330 kuruş, Karaman ve diğer kazalardan gelen üzüm ve tütün mahsulleri için manavlarda kalan 680 kuruş, bazı kişilerin zimmetinde hayvan ve kantar vergilerinden 438 kuruş olmak üzere toplam 2.673 kuruşu defalarca talep etmesine rağmen “Şevketlü Padişahımız Efendimiz af buyurmuş” cevabını aldığından tahsil edememiştir. Bunun neticesinde merkezi hükümet Aksaray Kaza Meclisine bir yazı yazarak sandık emninin iddiasının araştırılmasını ve bunun doğru olması durumunda bahsi geçen vergilerin ilgili kişilerden tahsilinin kolaylaştırılması talimatını vermiştir¹¹⁹.

Bahsi geçen kişilerin zimmetlerine geçirdikleri paraların tamamını uzun süre iade etmedikleri 1856 yılına ait yazışmalardan anlaşılmaktadır. Abdurrahman Ağa'nın 167.000 kuruş olan borcundan 100.000 kuruş kadarı ödenmiş, geriye 64.000 kûsur kuruş kalmıştır. Öyle ki Konya Valiliğine yazılan 26 Şubat 1856 tarihli bir yazıda da Aksaray kazası eski müdürlerinden olan Abdurrahman Ağa ve kardeşi Rüstem Ağa'nın görevi bırakalı 6 seneden fazla olmasına rağmen henüz zimmetlerine geçirdikleri paraları iade etmedikleri belirtilmektedir. Dolayısıyla adı geçen kişilerin yapmış oldukları yolsuzluk neticesinde zimmetlerine geçirdikleri paraların tahsili için tekrar dilekçe yazılmıştır.

Ayrıca Ateşzâdelere mensup eski kaza müdürleri Abdurrahman Ağa ve kardeşi Rüstem Efendi ile sandık emnlerinden Hüseyin Efendi ve ondan önceki Sandık Emmini Mustafa

¹¹⁷ Aksaray kazası eski Sandık Emmini Hüseyin Efendi'nin ilerleyen yıllarda bu borçlarının yanında Aksaray kaza müdürü olan Tosun Ağa'ya borcu ortaya çıkmıştır. 26 Haziran 1860 tarihli belgede eski sandık emni Hüseyin Efendi'nin Tosun Ağa'ya sonradan ortaya çıkan on altı bin (16.000) kuruş borcu için senet vermiş olduğu bilinmektedir. Daha önceki borçlarının doğruluğunun onaylanması ve onun için de senet verip vermediğine dâir açıklık olmaması ve bu borcunun doğru yönleri bilinmemesi yönüyle şu halde kendisi susturulmadıkça böyle senetsiz ve kabul edilemeyen borç için mal ve eşya sattırılması uygun adil ve hakkaniyetten olamayacağından bu akçe dahi diğeri gibi senette bağlı ise onunla beraber mazbata gereğince meydana gelmesi ve olmadığı halde yalnız senede bağlı olan on altı bin (16.000) kuruş tahsiliyle evvel ki borcu ek olarak bir yük yirmi bu kadar kuruşun doğru yönleri dahil olan maddelerden dolayıdır ve adı geçen borç çıkarılması kurallar üzerine yapılmıştır. Tosun Ağa'ya borcunun bir an önce ödenmesi istenmektedir. BOA, MVL., 599/23, 1 Z 1276.

¹¹⁸ BOA, A.MKT.UM., 12/99, 5 C 1266; A. MKT. NZD., 21/27, 17 S 1266.

¹¹⁹ BOA, A. MKT.UM., 89/5, 3 B 1266.

Ağa'nın devleti uğrattıkları zararın yanı sıra halktan da haksız bir şekilde kazanç elde ettikleri görülmektedir. Bahsi geçen kişilerin vergilere zam koymalarından dolayı Aksaray kazası halkı, aralarında Mehmed, Numan ve Yusuf Ağaları temsilci seçmiştir. Bu temsilciler yazdıkları dilekçeyi üst makamlara sunmuşlardır. Yapılan araştırmalar sonucunda Abdurrahman Ağa, Rüstem Efendi, sandık eminlerinin haksız oldukları anlaşılmış olduğundan gerekenin yapılması için harekete geçirmiştir. Bu meselede Halil Ağa yetkili kişi olarak tayin edilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda borcunu ödememekte direndikleri, ancak haksız çıktıkları ve temsilcilerin 8.000 kuruş kadarki masraflarının da adı geçenlerden tahsil edilmesi için muhakemeleri Konya Vilâyet Meclisinde icra edilmiş ve kanunen 79.086,5 ve mirî akçesi olarak 300 kuruş alacakları olduğu anlaşılmıştır. Kendilerinin mevcut masrafları olan 20.000 kuruş verilmemiş olduğundan bu meblağın ahaliden veya temerrüd şartlarına göre adı geçen şahıslardan tahsil edilmesi konusu daha önce temsilciler tarafından dilekçeyle talep edilmiştir¹²⁰. Bu arada Abdurrahman Ağa'nın hayatını kaybetmiş olduğu, Şubat 1856 tarihli yazıda kendisi için kullanılan "merhum" ifadesinden anlaşılmaktadır.

Aksaray kazasının eski müdürü merhum Ateşzâde Abdurrahman Ağa'nın adı geçen kazanın Rumi 1262/1846-1847 yılındaki vergisi mallarından teslim edilenler hâricinde 64.157 kuruş borcu olduğu ve bu borcun merhumun oğlu Hacı Mehmed Ağa'dan yavaş yavaş tahsiline karar verildiği adı geçen kazadan gelen tutanak defterinde yazılı bulunmaktadır. Ancak bu kazanın şimdiye kadar gelen hesap tablolarına ilişik bakaya pusulalarında bahsedilen meblağa mahsuben para tahsil edildiğine dâir bir işaret görülmemiştir¹²¹.

Sonuç olarak bazı zenginler tarafından adı geçen temsilcilere verilmesi kararlaştırılan 8.000 kuruşa temsilcilerin de razı olduğu anlaşılmış ve vadesi de gelmiş olduğundan bu paranın icap edenlerden tahsil edilerek temsilcilere verilmesi, yazıldığı gibi, merhum Ateşzâde Abdurrahman Ağa'nın Rumi 1262senesi malından devlete olan borcunun oğlu Mehmed Ağa'dan tahsil edilmesi, ancak bahsedilen 64.157 kuruşun şimdiye kadar tahsil edilememiş olmasının kabul edilebilir olmadığı, bu meblağ şimdiye kadar tahsil olunmuşsa nereye verildiğinin süratle bildirilmesi ve tahsil edilmemişse merhumun oğlu Mehmed Ağa'dan artık geciktirilmeksizin ve tam olarak süratle tahsil edilip hazineye gönderilmesi

¹²⁰ BOA, A.MKT.MVL, 77/86, 19 C 1272.

¹²¹ BOA, A.MKT.MVL, 77/86, 19 C 1272.

hususlarının tarafınıza bildirilmesi tahsilat komisyonu ve Meclis-i Vâlâda karara bağlanıp durum Maliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Bu gibi devlet mallarının süratle tahsili zorunlu olduğu için, ifade edildiği üzere, gereğinin yapılp söz konusu meblağın tahsil edilerek devlet hazinesine gönderilmesi ve durumun yazıyla bildirilmesi şeklinde bir yazı kaleme alınmıştır¹²².

Yeni bir yolsuzluk vakası ise Abdurrahman Ağa'nın yolsuzluğunu ortaya çıkarmak için yoğun gayret sarf eden ve onun Aksaray'dan sürgün edilmesinde etkili olan mevcut halefi yani mevcut kaza müdürü Fahri Bey ile ilgilidir. Kısa bir süre önce, 28 Aralık 1849 tarihinde Abdurrahman Ağa'nın yerine Aksaray'ın kaza müdürü olarak atanan Fahri Bey'in¹²³ göreve başlamasından sonraki birkaç ay içinde hakkında şikâyetler gelmeye başlamıştır. Yazılan şikâyet dilekçelerinde Fahri Bey'in yolsuzluk yaptığına dâir iddialar bulunmaktadır. Bu şikâyetlerden birisi, Fahri Bey'in Aksaray kazasında asker alınacakların belirleneceği kuraya fesat karıştırarak büyük miktarda rüşvet aldığı yönündedir.

Ortaya atılan iddia neticesinde Fahri Bey hakkında soruşturma başlatılmış ve olay hemen Aksaray kazasının bağlı olduğu Niğde sancağı ile Konya vilâyetine aksettirilmiştir. 14 Mart 1850 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere soruşturma sırasında Niğde Sancak Meclisinin inceleme yapmak amacıyla Aksaray Kaza Meclisinden askerlik kurasıyla ilgili üç defter istediği, Konya Valiliğinin de soruşturmaya ilgilenmesi için vilâyet mümeyyizlerinden Rüstem Efendi'yi görevlendirdiği görülmektedir. Niğde Meclisinin incelemesi sonrasında Rüstem Efendi bahsi geçen üç defterle birlikte Aksaray kazasına giderek, Aksaray Kaza Meclisi üyeleri ile birlikte kaza müdürü Fahri Bey'in soruşturmasını yürütmüş; olayla alakalı olarak çok sayıda muhtar, imam ve ileri gelen kişinin ifadesi alınmıştır. Bu şekilde hangi köylerden ve kimlerden rüşvet aldığı, alınan rüşvetin miktarı belirlenmeye çalışmıştır. Yapılan inceleme ve soruşturmalar neticesinde Fahri Bey'in 136 kişiden 58.149 kuruş rüşvet aldığı ortaya çıkarılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen kuraya katılmayarak doğrudan asker kabul edilen Mehmedlü köyünden Kuloğlan'ın oğlu, İhlara halkından Recep'in oğlu ve Yenipınar köyünden Yeğen İsa'nın oğlu yakalanıp hapse konulmalarına rağmen sevk olunacakları akşam Fahri Bey tarafından firar ettirilmişlerdir. Ayrıca soruşturma heyeti, Fahri Bey'in Aksaray kazası sandığının başına koyduğu Ermeni kökenli İstefan Bâzergân'ın sandığı ciddi miktarda zarar ettirdiğini ortaya çıkarmıştır. Bu

¹²² BOA, A.MKT.MVL, 77/86, 19 C 1272.

¹²³ BOA. MVL., 89/5, 3 B 1266.

bağlamda Müdür Fahri Bey'e sandığın muhasebesini kontrol etmemesi nedeniyle yeni bir suçlamada daha bulunulmuştur. Bunların yanı sıra Şerefli Aşireti'nden¹²⁴ tahkik amacıyla üç muhtar olay hakkında ifadeleri alınmak üzere Aksaray'a çağrılmış, ancak bunlar Fahri Bey'in hakaretlerine maruz kalmışlardır. Bunların neticesinde Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin kaleme aldıkları mazbatada aşağıdaki şu ifadelere yer verilmiştir:

“...müdir-i mûmâileyhin irtikâb eylediği ahvâl-i nâbecâ ve keyfiyyât-i nârevâları hadden efzûn ve bu vechle mugâyir-i irade-i seniyye harekâtını ifade ve men'ine çalışmış ise de birtakım makâlâta tasaddî eyleyüp hilâf-ı şer'-i şerîf ve mugâyir-i kanûn-i münîfe harekât-i nâmarziyyesine bir gûnâ tâb âver-i tahammül olunmadığı...”¹²⁵

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Aksaray Kaza Meclisi üyeleri, kaza müdürünün kanunlara aykırı hareket etmesini engellemeye çalışmışlar, ancak bunun karşısında kaza müdürü kendilerine birtakım kötü sözlerle karşılık vermiştir. Sonuç alamayınca da kaza müdürü hakkında soruşturma başlatarak azledilmesi girişiminde bulunmuşlardır. Bu bağlamda kendilerinin Fahri Bey'le birlikte hareket etmediklerini, kanunsuzluklara karşı görevlerini yerine getirmeye çalıştıklarını göstermeye çalışmışlardır¹²⁶. Ancak bahsi geçen Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin bu sözlerinin, samimiyet ve dürüstlüklerinden değil, tarafgirlik yapmalarından kaynaklandığını daha sonraki arşiv kayıtları ortaya koymaktadır.

Bu arada Fahri Bey hakkındaki şikâyet ve soruşturmasının hemen sonrasında, daha önceki yolsuzluk vakalarında da karşılaşıldığı gibi, müştekinin tarafında olan bazı ileri gelen Aksaraylılar Fahri Bey'i aklama gayretinde girişerek, bu amaçla dilekçeler kaleme almışlardır. Fahri Bey tarafındakiler, konu hakkında 3 Mart 1850 tarihinde Konya valisine yazdıkları ilk tezkerede, Ateşzâdelerden Abdurrahman Ağa ile kardeşi Rüstem Efendi'den şikâyetçi olmuşlar, bu kişilerin kendilerinin yapmış oldukları uygunsuz halleri unutturmak amacıyla müfsitlik yaparak Fahri Bey'e suç attıklarını iddia etmişlerdir.

“Aksaray kazası müdürü Fahri Bey hakkında bazı güne vukûbulan iştikâyı esas olarak kazâ-i mezkûr müdürü Emin Efendizâde Abdurrahman ve Rüstem Ağaların zimmetine geçirmiş oldukları malumü-l mikdâr emvâl-i miriyyeyi çürütmek sevdâsıyla bazı mertebe fesâdından neş'et eylediği ve mir-i mâmâileyhden memnûn oldukları ...”¹²⁷

11 Mart 1850 tarihli kaleme alınan yazıda ise Aksaray halkının vekili olarak Ateşzâdelerden bütün ahali bezgin olduğu, yılardan beri Aksaray'ın bağlı olduğu Konya

¹²⁴ Şerefli Aşireti Aksaray'daki en büyük ikinci aşirettir. Daha sonraları Boynuinceli Aşireti'ne bağlanmıştır. Kasaba konumuna gelen Boynuinceli, müdürlük ise Şerefli Aşireti'ne verilmiştir. Bkz. Necmettin Aygün, “Aksaray'daki Konar-Göçer Topluluklardan, Şerefli Aşireti”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 10, S: 54, (2017), s. (249).

¹²⁵ BOA, MVL., 89/5, 3 B 1266.

¹²⁶ BOA, MVL., 89/5, 3 B 1266.

¹²⁷ BOA, A.MKT.UM., 23/81, 18 N 1266.

Valiliği ve Niğde Kaymakamlığında görev yapan yöneticilere Ateşzâde Abdurrahman Ağa ve Rüstem Ağa'yı şikâyet ettiklerini, ancak bunların dikkate alınmadıklarını beyan etmişlerdir. Fahri Bey'in gelmesiyle derin bir nefes alan halk, artık Aksaray kazası halkı Rüstem Ağa ve Abdurrahman Ağa'dan şikâyetçi olmuşlardır. İki eski Aksaray kaza müdürünün zimmetlerine geçirmiş oldukları meblağı tekrar halka vermeleri ve almış oldukları diğer değerli malları iade etmeleri istenmiş olup bu vaziyeti bildirmeleri için kendi aralarından bir sözcü seçerek durumu üst makama bildirmişlerdir:

Ateşzâdelerden bütün ahali bezgin olup yıllardan beri Konya valisi ve Niğde muhassılı olanlara Ateş oğlu Abdurrahman Ağa ve Rüstem Ağa'yı şikâyet etmişsek de dikkate alınmamıştır. Değerli hediyelerle işlerini görerek zulüm ve haksızlıklarına devam etmektedirler. Son tayin edilen Fahri Bey zamanında halkımız biraz huzur bulmuşsa da Ateşzâdeler zimmetine üç yüz doksan beş bin (395.000) para geçirmiş, yıllık vergimizin üzerine fazla ilave yaparak yedi yıldır bize zulmetmektedirler. Rüstem Ağa zimmetine kırk bin (40.000) akçe geçirmiştir. Fakirlere zahire vermek adı altında haksız para toplamaktadırlar. Bu tür haksızlıklarını bildirmek üzere vekil edildiğimden bu şahısların haksız yere aldıkları mallarımızın tarafımıza iadesi talebimizdir¹²⁸.

Aksaray kazası müderrislerinden Seyyid Mehmed ile çok sayıda imam ve müezzinin imzasının bulunduğu dilekçede Fahri Bey, olumlu yönlerinden bahisle aklanmaya çalışılmıştır¹²⁹. Yazıda Fahri Bey'in Aksaray'da kaza müdürü olarak görev yaptığı dört aylık süreçte gecesini gündüzüne katarak cansiperane bir şekilde çalıştığı, vergi tahsilatını adaletli bir şekilde sağladığı, kanunları harfiyen uyguladığı, asayiş sağladığı, bu nedenle de çok memnun olduklarını belirttikleri Fahri Bey'i daha uzun yıllar Aksaray kazası müdürü olarak görmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte aynı yazıda menfaatleri zedelenen bazı kimselerin kaza müdürünü şikâyet ettikleri ve bunların gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. Bahsi geçen dilekçede, menfaatleri zedelenen ve kaza müdürüne kin güden kişilerin, isimleri belirtilmemekle birlikte, Fahri Bey'den önce Aksaray kazası müdürlüğü görevini üstlenen Ateşzâdeler ve taraftarları olduğu tahmin edilebilir. Bu durum Ateşzâdelerin Aksaray'da etkinliğini ve gücünü kaybetmemek için gayret içerisinde olduklarını ve bu uğurda büyük bir mücadele verdiklerini göstermektedir.

20'den fazla müderris, imam, muhtar, cami kâtibi, eski müftü imzasıyla kaleme alınan tarihsiz iki dilekçede de Fahri Bey'i koruyucu ve kollayıcı ifadeler yer almaktadır. Bunların dışında Mehmed Emin¹³⁰ imzasıyla yazılan tarihsiz başka bir dilekçede de Fahri

¹²⁸ BOA, MVL., 92/50, 7 L 1266.

¹²⁹ Bu dilekçe 27 Nisan 1850 tarihinde Aksaray Kaza Meclisi tarafından üst makamlara gönderilmiştir. BOA, MVL., 89/5, 3 B 1266.

¹³⁰ Arşiv belgelerinde Mehmed Emin, Hazinesdarzâde ünvanıyla geçmektedir. BOA, DH. MKT., 1733/118, 2 L 1307; DH.MKT., 1801/77, 10 C 1308.

Bey'in bu zamana kadar hiçbir şekilde kusur etmediği vurgulanarak, daha önceki kaza müdürleri suçlanmaktadır¹³¹.

Müdür Fahri Bey ile Ateşzâde taraftarlarının karşı tarafı suçlayarak, yakın buldukları kişileri savunmaları eşliğinde soruşturma devam etmiştir. Bunun neticesinde, 16 Nisan 1850 tarihli Aksaray Kaza Meclisi mazbatasında belirtildiği üzere, Fahri Bey'in "asker kurasında yoklama vardır" diyerek muhtarların mühürlerini aldığı ve bunları bir takım beyaz kâğıtlara hemen basarak istediği şekilde doldurduğu ortaya çıkmıştır. Asker kurası sırasında bir diğer kanuna aykırı davranış ise zaptiye memuru Ahmed tarafından sergilenmiştir. Adı geçen zaptiye memuru, görevi olmadığı halde, kura için görevlendirilen askerleri, "siz kimin emriyle gidiyorsunuz, giderseniz silahınızı alıp zaptiyelikten tardon idirim (çıkarırım)" diye tehdit etmiştir. Bunların yanı sıra askerlik kurasına fesat ve rüşvet karıştırmak suçuyla 150'den fazla muhtar ve ileri gelen kişi hakkında da soruşturma yapılmasına karar verilmiştir¹³².

Fahri Bey, zaptiye memuru Ahmed ile bahsi geçen muhtar ve ileri gelenlerin yargılanmaları Aksaray Kaza Meclisinde yapılmıştır. Arşiv kayıtlarında muhakemeye Konya Valiliğinin görevlendirdiği Rüstem Efendi'nin aracılık ettiği yazılmaktadır. Bu bağlamda Rüstem Efendi'nin bu dava sırasında önemli bir görev üstlendiği söylenebilir. 150'den fazla muhtar ve ileri gelen kişiden Hâcib köyünden Ali Efendi, Ağa köyünden Hamza Ağa, Köstük Ahmed Efendi, Ilısu köyünden Muhtar Ali Efendi, Ekecik Aşireti'nden Hacı Süleyman, Muhacirin Aşireti'nden Münla Ahmed, Sultanhanı'ndan Hüseyin, Aksaray merkezden İbrahim Efendi, mukayyid Hüseyin Efendi ve yine ismi Hüseyin Efendi olan başka birisi Aksaray Kaza Meclisinde yargılanmışlardır¹³³.

Askerlik kurası sırasında yaşanan tehdit olayıyla ilgili olarak zaptiye neferleri de ifadeleri alınmak üzere Aksaray Kaza Meclisine çağırılmıştır. Onların ifadeleri ve yapılan muhakeme neticesinde, şikâyet üzerine daha önce tutuklanmış olan zaptiye memuru Ahmed suçunu kabul etmiştir. Kaza müdürü Fahri Bey'in ücretini vermesine rağmen kayınpederi Küçük Ahmed Efendi aracılığıyla Rüstem Efendi isimli birisinden satın aldığı bir atı teslim alamaması da bazı istenmeyen hadiselerin yaşanmasına sebep olmuştur. Mahkeme kayıtlarında damadının baskı ve hakaretlerine maruz kaldığı belirtilen

¹³¹ BOA, A. MKT. UM., 89/5, 3 B 1266.

¹³² BOA, A. MKT. UM., 89/5, 3 B 1266.

¹³³ BOA, A. MKT. UM., 89/5, 3 B 1266.

kayınpeder Küçük Ahmed'in, Rüstem Efendi'ye giderek hemen atı istediği ve ona hakaretler savurarak çeşitli tehditler savurduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Aksaray mal sandığını zarara soktuğu ortaya çıkarılan İstefan Bâzergân'ın büyük bir topluluk içinde Rüstem Efendi'ye "behey çapkın, behey rezîl" diyerek hakaret ettiği ve onu küçük düşürmeye çalışması da suç olarak sabit görülmüştür. Bunların yanı sıra 16 Nisan 1850 tarihli Kaza Meclisi mazbatasında, daha önceki muhakemesinde rüşvet aldığı suçu sabit görülen müdür Fahri Bey'in "hezâr fesadlı sözlere ictisâr eyleyen" yani bin fesatlı sözlere cesaret eyleyen biri olduğu, bu nedenle Aksaray halkının onun fesatlarından korunması ve himaye edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla da Fahri Bey'in azledilerek, yerine "halkın da talep ettiğini belirttikleri" Ateşzâdelerden olup görevden el çektirilen eksi kaza müdürü Abdurrahman Ağa'nın oğlu Hamza Ağa'nın¹³⁴ müdür tayin olunmasını Konya Valiliğinden talep etmişlerdir. Bu bağlamda Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin, mevcut kaza müdürü Fahri Bey'in rakibi ve nüfuz mücadelesi içerisinde bulunduğu Ateşzâdelerin tarafını tuttukları ya da bu güçlü ailenin yönlendirmesiyle hareket etmiş olabilecekleri kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Nisan ayının ortalarında kaleme alınan bir yazıda da Fahri Bey'in fukara halka envaî çeşit zulüm ve baskı yapmaya başladığı, bu bağlamda Ekecik Aşireti mensuplarından daha fazla vergi aldığı belirtilmiştir¹³⁵.

Aksaray'daki soruşturma tamamlandıktan sonra, Sadaret makamından gelen bir yazı gereğince, Fahri Bey ve müddeilerin Aksaray kazasının bağlı olduğu Konya vilâyeti Meclisine gelerek, burada yargılanmaları kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine Fahri Bey Konya'ya gelmiş, ancak ziraat mevsimi gereği iş güç vakti olduğundan köy muhtarları gelemeyeceklerini ve muhakemelerinin Aksaray Kaza Meclisinde görülmesini talep etmişlerdir. Muhtemelen kabul görmemiş olacak ki vekil olarak bazılarını göndermişlerdir. Bununla birlikte Aksaray Kaza Meclisi üyeleri çağrılmalarına rağmen Konya'ya gelmemişlerdir. Fahri Bey'in azledilmesini isteyen ve yerine onun hasımlarından Ateşzâdeler ailesinden biri olan Hamza Ağa'nın getirilmesini talep eden Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin Konya'ya gelmemeleri, Konya Vilâyet Meclisinin dikkatini çekmiş ve şüphe uyandırmıştır. Bahsi geçen meclis Ateşzâdelerden daha önce Aksaray kazası müdürlüğünde bulunanların olduğunu, bunların zaman zaman fakir halktan daha fazla

¹³⁴ BOA, A.MKT.MVL., 8/36, 21 R 1264.

¹³⁵ BOA, A.MKT.UM., 89/5, 3 B 1266.

vergi aldıklarını ve devlet hazinesini zarara uğrattıklarını, zimmetlerinde olan 15.000 kûsur kuruş parayı henüz ödemediklerini, buna rağmen aynı aileden Hamza Ağa'nın Fahri Bey'in yerine tayin edilmesini maksatlı bulmuştur. Özellikle de bunu Ateşzâdelerin zimmetinde bulunan parayı unutturmak ve ödememek için onların yönlendirmesiyle yapılan bir girişim olarak görmüş ve yolsuzluğu sabit olmasına rağmen padişahın fermanının kendilerine gelmesine kadar mevcut kaza müdürü Fahri Bey'in göreve devam etmesine karar vermiştir. Bu arada Aksaray'daki nüfuz mücadelesine hâkim olduğu anlaşılan Konya Vilâyet Meclisi, Aksaray kazasında uzun zamandan beri fesadın eksik olmadığını vurgulayarak, “tama” ve irtikâbdan âzâde (açgözlülük ve kötülükten çekinen) ve zabt-u rabta muktedir (düzeni sağlamaya gücü yeten) müdüre muhtâc olduğunu” belirtmiş ve uyarı niteliğindeki bir yazıyla Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin dikkatini çekmiştir. Bu ifadelerden Konya Vilâyet Meclisinin Fahri Bey'in yolsuzluk yaptığını ve rüşvet aldığını kabul ettiği, aynı zamanda Ateşzâdelerden bir yöneticiyi müdür olarak göreve gelmesini istemediği anlaşılmaktadır¹³⁶.

Aynı zamanda Konya Valiliği, Fahri Bey'in soruşturmasını Meclis-i Vâlâya havale etmiştir. Ancak göze çarpan 9 Ocak 1853 tarihli bir belgede Fahri Bey için eski kaza müdürü tabiri kullanılmış olup, yerine başka bir kaza müdürü tayin edilmiştir. Buradan ortaya çıkan netice, yapılan soruşturmalar neticesinde Fahri Bey'in Aksaray kazası müdürlüğünden alındığıdır¹³⁷. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere Fahri Bey de, selefi Abdurrahman Ağa gibi zimmetine geçirdiği paraları hemen iade etmemiş olacak ki, sonraki tarihlerde Aksaray kaza müdürlüğü zamanından kalma borçlarının ödenmesinin ısrarla talep edildiği görülmektedir¹³⁸.

Bu bağlamda Zanbe oğlu Yorgi isimli bir sarraf, 19 Ekim 1853 tarihinde kaleme aldığı yazısında, Aksaray kazası eski müdürü Fahri Bey'in zimmetinde olan 33.000 kuruş parasının tahsil edilmesini talep etmiştir. Bu sırada Fahri Bey'in Rumeli'de Silistre taraflarında bulunması alacağının tahsilini geciktiren sebeplerden birisi olmuştur. Borç meselesi devlet hazinesine bağlı bir komisyona havale edilmiş ve burada yapılan müzakereler neticesinde Zanbe oğlu Yorgi'den alınan paranın iade edilmesi beyanını içeren bir yazı yazılmıştır¹³⁹. Fahri Bey'in bulunduğu Silistre'den konuyla alakalı bir dönüş

¹³⁶ BOA, A. MKT.UM., 89/5, 3 B 1266.

¹³⁷ BOA, A.MKT.UM., 120/69, 28 R 1269.

¹³⁸ BOA, A.MKT.MHM., 114/64, 28 Z 1273.

¹³⁹ BOA, HR.MKT., 66/78, 11 Z 1270.

göremeyen Yorgi daha sonra Sadaret makamına hitaben bir arzuhâl kaleme almıştır. Yazıda Rumeli Orduyu Hümâyûnu tarafına fîrar etmiş olmasının kendi hakkının yenilmesine sebep olduğundan bahisle Fahri Bey'deki paralarının tahsilini, bunun mümkün olmaması durumunda ise yakalanarak İstanbul'a getirtilmesi ve yargılanması hususunda Silistre valisine veyahut Orduyu Hümâyûn Mareşali Devletli Ömer Paşa'ya talimat verilmesini Sadaret makamından istirham etmiştir¹⁴⁰.

1848 yılında Aksaray kazasında bir borç anlaşmazlığı yaşanmıştır. Hristo isimli bir gayrimüslim, Sarıkaraman köyünden Hacı Hüseyin Bey'e faizli bir şekilde borç vermişse de alacağını tahsil edememiştir. Bunun üzerine Hristo faizli borç senedi ile birlikte gecikmiş yirmi 22.320 kuruş alacağını hukuk yoluyla tahsil etmek amacıyla Sadaret makamına bir şikâyet dilekçesi kaleme almıştır. Sadaret konunun araştırılmasını Konya vilâyetine emretmiştir. Bunun üzerine Konya Valiliği de Niğde sancakbeyi Şakir Bey'e konuyu havale etmiş ve soruşturma ile alakalı olarak özel bir mübaşiri Niğde'ye göndermiştir. Bu bağlamda Hacı Hüseyin Bey, Niğde Meclisine çağrılarak sorgulanmış ise de borcu olduğunu kesinlikle reddetmiştir. Niğde'deki sorgusundan sonra Konya Valiliği, başka bir sebepten, Boynuinceli Aşireti'nin muhasebesinden dolayı soruşturma yapılması için Hacı Hüseyin Bey'in Konya'ya gönderilmesini Niğde sancakbeyine emretmiştir. Ancak, Hacı Hüseyin Bey, Konya'dan gelen özel mübaşir ile birlikte Konya'ya doğru yola çıkmış, ancak Hacı Hüseyin Bey'in geri dönmeden önce iken çamaşırlarını almak bahanesiyle köyündeki evine gitmesine ruhsat vermiştir. Konya Valiliği, 5 Mayıs 1848 tarihli yazısında Hacı Hüseyin Bey'in İstanbul'a gönderilip gönderilmemesi gerektiği konusunda Sadaret makamının görüşünü istemiştir¹⁴¹.

Aksaray kazasından Konya Valiliğine 10 Mart 1850 tarihinde yazılan dilekçede ise bir yolsuzluk davası dile getirirmiştir. Mehmed isimli kişi Konya sancağında Aksaray kazası Bölcek Mahallesi'ndendir. Mehmed, İstanbul'da yaşamakta fakat Aksaray kazasında malı bulunmaktadır. İddiasına göre Aksaray eski müdürü Rüstem Ağa, naip, eski müftü, Gürünlü Molla Mehmed ve Ali Bucak oğlu Mehmed birleşerek, kendisinin İstanbul'da hayatta olduğu halde vefat ettiği yönünde kaydettirerek, emlâk ve diğer eşyalarını üzerinden düşürmüşlerdir. 8.500 kuruş değer biçilen emlâkı ile içerisinde bulunan ağaçlarını kesip ve telef etmişlerdir. Bu durum neticesinde Mehmed, vekil tayin ettiği

¹⁴⁰ BOA, HR.MKT., 66/78, 11 2 1270.

¹⁴¹ BOA, A.MKT., 118/90, 1 C 1264.

Hasta oğlu Emin Ağa aracılığıyla mevcut bulunan emlak ve eşyasının aynen geri verilmesini, telef olanlarının ise değerinin bahsi geçen ve suçlanan şahıslardan alınması istenmektedir. Mehmet, daha önce bir dilekçe yazdığından ve henüz bir sonuç alamadığından bahisle mağduriyetinin giderilmesini istemiştir. Mehmet, ayrıca adı geçen şahısların İstanbul'da yargılanmalarını Sadaret makamına yazdığı arzuhalinde istirham etmiş ise de kabul görmemeşi soruşturmanın şer'î şerîf ve meclis tarafından hakikat ve tarafsız olarak mahkemede görüleceği bildirilmiştir¹⁴². Bir buçuk yıldır hakkını alamadığını beyan eden Mehmed, Sadarete hitaben yazdığı ikinci dilekçesinde yukarıda isimleri geçen kişileri doğrudan mallarını yağmalamakla da suçlamaktadır:

“...İspatsız mal ve emlakını aşağı bir değerden gösterip ve sekiz bin beş yüz kuruş değer takdir ederek bağ, bahçe ve içerisinde bulunan meyve ağaçlarını tamamen kesip telef ve bazılarını evlerinde yakmak için tamamen yok ettiklerine ve bu husus padişahın rızasına aykırı olup önce dilekçe ile sadrazam emirinin verilmesi yerinden çıkartılmaya çalışılması ve Hastaoğlu Emin Ağa'yı vekil ta'yin ederek mevcut yerlerimin aynen geri alınması ve telef olanlarının değerinin verilmesi için vekil Emin Ağa'ya yazılmış ise de bir buçuk seneyi yakın uğraşılıp adları zikr edilen eski müftü ve hala nâib ve eski müdür olduğundan Mehmed ve diğer Mehmed taraftarları olduğundan zikr edilen malların da paylaşılmış olduğundan şimdi isteğimiz yerine getirilmemiştir. Padişaha yakışır tarzda adaletin gerçekleştiği zamanda herkes mal ve hayatından emin olmak ve bir şahıs başka bir şahsı haksızlığa uğratması adâletin yüceliğinden olup bir buçuk senedir hakkım olanın alınamaması işbu adâlet ve doğruluk zamanında aykırı olduğundan sadrazamın emrinin uygulanması ve oraca uygulanmayacak ise dava açılıp adı geçen şahıslarında mahkemede hazır olunması için sadrazamın emrinin uygulanması mutluluk vereceğinden bu husus da emir ve buyruk sahibinindir”¹⁴³.

Aksaray kazasında yaşanan yolsuzluklara dâir bir diğer kayıt 29 Ekim 1855 tarihli dir. Aksaray kaza müdürü olan Şevki Ağa'nın zimmetindeki parayı devlete iade etmesi için yazılan dilekçede “Niğde sancağı içerisinde yer alan Aksaray kazası eski müdürü Şevki Ağa bulunduğu müdürlüğünden dolayı devlete olan 20.137,5 kuruş borcunun 15.637 kuruşu hazineye teslim olunarak kusuru dahi on bir gün geçtikten sonra ödemek üzere yeniden kefile bağlı olduğu tahsilât muhasebesinden bâ-müzekkere...” ifadeleri geçmektedir. Eski kaza müdürlerinden Şevki Bey'in devlet hazinesine ait olan paradan yüklü bir miktarı zimmetine geçirdiği, bu paranın önemli bir kısmının geri alındığı açık olmakla birlikte¹⁴⁴ hangi yöntemle bu yolsuzluğu gerçekleştirdiğine dâir bilgilere ulaşamamıştır.

Aksaray kazasında yaşanan başka bir yolsuzluk olayı ise 6 Ocak 1857 tarihli arşiv kaydından anlaşılmaktadır. 1856 senesinde Aksaray kazasında mal sandığında görevli olan

¹⁴² BOA, A.MKT.DV, 24/91, 25 R 1266.

¹⁴³ BOA, A.MKT.DV, 24/91, 25 R 1266.

¹⁴⁴ BOA, A.MKT.NZD., 168/97, 17 S 1272.

Nevşehirli Vasilyoz ve Tarak Simonyekî? İstefanın devlet hazinesine ait olan 98.000 kuruşu zimmetlerine geçirdikleri yapılan incelemeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Aynı yıl, buna benzer şekilde bir yolsuzluk olayı da Boynuinceli Aşireti'ne¹⁴⁵ sandık memuru olarak görevlendirilen Mehmed Ağa'nın tarafından yapılmıştır. Muhasebesi görülen Mehmed Ağa'nın devlet hazinesine ait olan 67.000 kuruşu zimmetine geçirdiği ortaya çıkarılmıştır. Devlet hazinesine ait olan bu paraların bahsi geçen kişilerden tahsil edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu bilgilerin verildiği belgede Mehmed Ağa'dan zimmetine geçirdiği paranın tahsil edilemediği belirtildikten sonra sandık memuru olarak görev yapanlardan hatırı sayılır kefil bulunması gerektiğine dikkat çekmiştir. Mevcut sandık memuru Nevşehirli Toz oğlu Yuan'ın bir sene önce kefilsiz olarak sandıkkârlığı elde ettiği ve borçlu olduğu bilgisi verildikten sonra, devlet malını zimmetine geçirmesi durumunda bunların kendisinden tahsilinin mümkün olamayacağı, bu nedenle de Aksaray kazasının borçlu olacağı ve bütün halka zararı dokunacağı vurgulanmıştır. Bu nedenle de adı geçen kişinin sandıkkârlıktan alınarak, halkın seçeceği hatırı sayılır başka bir kişinin kefil ile görevlendirilmesi hususu Konya Valiliği tarafından talep edilmiştir¹⁴⁶.

Belgelerin içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla yolsuzluk iddialarının iyice araştırılarak soruşturma yapıldıktan sonra karar verildiği görülmektedir. Yani ilk başta suçlanıp şikâyet edilen ve ceza alınması istenen kişilerin yapılan tahkikat sonucunda herhangi bir suçlarının olmadığına da rastlanmaktadır. Aksaray kazasında 11 Kasım 1857 tarihinde Aksaray kazası nüfus kayıt memurluğu kısmında çalışan Hüseyin Celal Efendi¹⁴⁷ görevini yerine getirmekte iken usulsüzlük yaptığına dâir hakkında bazı haberler ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde yerine başka birinin gelmesi dahi talep edilmiştir. Ancak Aksaray Kaza Meclisinin yürüttüğü soruşturma sonucunda Hüseyin Celal Efendi'nin suçsuz olduğu, hakkında çıkan haberlerin asılsız olduğu ortaya çıkmış ve bunlara itibar edilmemesi istenmiştir¹⁴⁸. Böylece yapılan araştırmalar sonucunda gerçeklerin gün yüzüne çıkarıldığı görülmektedir.

¹⁴⁵ Aksaray ve Kırşehir yerleşim alanında olan Boynuinceli Aşireti nüfusça en büyük aşirettir. bkz. Necmettin Aygün, “ Nüfus Defterlerine Göre Boynuinceli Aşireti (1830-1845)”, **Belleten**, LXXX11, C: 295 (2018), s. (911).

¹⁴⁶ BOA, A.MVL., 178/131, 10 CA 1273.

¹⁴⁷ Yapılan incelemeler sonucunda Hüseyin Celâl Efendi'nin suçsuz olduğu, hakkında yapılan şikâyetlere itibar olunmaması, Hüseyin Efendi'nin şikâyeti gerektireceği herhangi bir durumu olmadığı anlaşılmıştır. BOA, A.MKT.MHM., 121/44, 19 R 1274.

¹⁴⁸ BOA, A.MKT.NZD., 241/45, 23 RA 1274.

1857 yılında yolsuzluk suçlamasından beraat eden nüfus kayıt Hüseyin Celâl Efendi, ileriki yıllarda bu masumiyetini koruyamamıştır. Bu bağlamda Hüseyin Celâl Efendi'nin borçları olduğu ve alacaklıların borçlarını ödemesi için mahkemeye aracılığıyla paralarını tahsil etmek istedikleri bilinmektedir. Kapu çuhadarlarından Salih Efendi, Sadaret makamına yazdığı dilekçe ile Niğde sancağına bağlı Aksaray eski nüfus memuru Hüseyin Celâl Efendi'nin zimmetinde olan 14.000 kuruş alacağı olduğunu beyanla bunun tahsil edilmesini istemiştir. Salih Efendi'nin parasının verilmemesi durumunda Hüseyin Celâl Efendi'nin İstanbul'da muhakeme edilmesini talep etmiş, iddiasında haksız çıkması durumunda bütün masrafları karşılayacağına dâir De'âvi (Adliye) Nezâretine bir kıta senet vermiştir. Ancak onun davalının İstanbul'da yargılanması teklifi uygun görülmeyerek, davanın şer'î-i şerîf ve meclis tarafından görülmesi kararlaştırılmıştır. Sadaret makamı, bu bağlamda Konya vilayetinden, burası da 18 Aralık 1859 tarihinde Niğde sancağından gerekli soruşturmanın yapılmasını istemiştir¹⁴⁹. Ancak Salih Efendi'nin 19 Haziran 1861 tarihli, başka bir arzuhalinden soruşturmanın uzadığı anlaşılmaktadır. Salih Efendi bu dilekçesinde Hüseyin Celâl Efendi'nin birkaç ay önce İstanbul'a geldiğini ve tam alacağını tahsil etmek üzere iken davalının muhakeme ve muhasebesinin mahallince görülmesine yönelik verilen karar gereğince Hüseyin Celâl Efendi, buradan yanına verilen zaptiye onbaşılarından Mehmed ile birlikte Ağustos 1860'ta Niğde'ye gönderilmiştir. Salih Efendi, 19 Haziran 1861 tarihli yazısında, buna rağmen Niğde kaymakamının bir türlü soruşturmayı yaparak alacağını tahsil etmediğini, şimdiye kadar mübaşir onbaşıyı orada beklettiğini ve bunun adalete sığmadığını ifadeyle kaymakamı ikaz eden bir emirnamenin yazılmasını istirham etmiştir¹⁵⁰. Bununla birlikte davanın sonucu hakkında bir belgeye ulaşılamamıştır.

Başka bir rüşvet ve yolsuzluk vakasına ait bir iddia ise 1867 yılındadır. Aksaray kazasına bağlı Boynuinceli Aşireti ahalisi tarafından 27 Ocak 1867 tarihinde Konya Valiliğine yazılan bir dilekçeden anlaşıldığı üzere Aksaray Kaza Meclisi üyelerinden Eneszâde Hacı Mehmed Bey ile Müftü Mehmed Kâmil Efendi'nin daha önce uygunsuz hareketlerde bulunmuş olan Hacı Yusuf adlı şahsı ser (baş) muhtarlığa tayin ettirdikleri, onun vasıtasıyla asker kur'ası sırasında ahaliden üçer beşer lira aldıkları iddia edilmiştir. Yazıda bu tür haksızlıklardan doğan zulmün kaldırılması istenmiştir. Zalim ve kötü durumlar

¹⁴⁹ BOA, A.MKT.DV., 152/85, 28 B 1276; BOA, A.MKT.DV., 162/36, 5 Z 1276.

¹⁵⁰ BOA, A.DVN., 157/49, 14 R 1277.

gerçekliği doğru ise bu uygunsuzluğun engellenmesiyle ahalinin asayiş ve emniyetini sağlamak gerekli olmakla araştırma yapıp ortaya çıkacak duruma göre adaletin sağlanması ve neticesinin yazılması hususu buyurulması konusunda mahkeme kaydı bulunmaktadır¹⁵¹.

1876 yılında, Aksaray kazasına iskan edilmiş olan Hacıahmedli ve Şerefli Salaru ve Kurutlu Aşiretleri, yönetimden memnuniyetsizliklerini ortaya koyan şikâyetleri içeren bir layiha kaleme alarak Sadaret makamına göndermişler ve kendilerinin korunması yönünde yardım talep etmişlerdir. Bu layiha Sadrazam tarafından Şûrâ-yı Devlete gönderilmiştir. Şûrâ-yı Devlet tarafından incelemeye şayan bulunmuş ve Sadaret makamı gerekli tahkikatın yapılmasını, Konya Valiliğine verdiği emirle istemiş ve sonucun merkezi hükümete bildirilmesini talep etmiştir. 8 Nisan 1876 tarihli bu layihada Aksaray kazası meclis üyeleri ile bazı memurların nizama ve adalete aykırı hareket ve fiillerde bulunduklarını, kendilerine çeşitli şekilde haksızlıklar yapıldığını iddia etmişlerdir. İsimleri geçen aşiretlerin mensupları tarafından kaleme alınan bu yazıda Aksaray Kaza Meclisi üyeleri ile bazı memurların yolsuzluk yaptıkları ve rüşvet aldıklarına dâir iddialar, beş maddede özetlenmiştir.

Birinci maddede ismi geçen aşiretler halkından kavga, hırsızlık, cinayet gibi durumlarda kaza yönetimine arzuhal verildiğinde davacı ve davalı kişiler Aksaray kaza merkezine çağrılarak burada iki üç gün süründürülüp, hangisinin parası çoksa, diğer bir ifadeyle hangi taraftan daha çok para koparılırsa ya da rüşvet alınırsa davanın o tarafa kazandırıldığı belirtilmiştir. Ayrıca vergi ile ilgili konularda Aksaray Kaza Meclisi üyelerinin kendi ailelerinden memurlar atadıkları, bunların da aşiret halkından fazladan 2.000-3.000 akçe alarak menfaat sağladıkları, her meseleyi rüşvetle çözdükleri belirtilmiştir.

İkinci madde, meclis üyelerinin Niğde ve Konya vilâyetleri tarafına gidilecek diyerek fazladan para topladıklarına yöneliktir. Ayrıca sandık dağıttıkları köy muhtarları sayesinde para toplamışlardır. Bunların yanı sıra Mersin İskeleyi'ne yük taşıyan aşiret mensubu devecilerin ücretlerini bir iki sene vermeyip onları usandırdıkları, sonra da yarı miktarını verdikleri kimine de çeşitli bahanelerle vermedikleri belirtilmiştir.

Üçüncü maddede ise aşiretlere mensup köylerin kuruluşundan layihanın yazıldığı tarihe kadarki zamanda Aksaray kazasında bu tarihe kadar merkezimize meclis üyelerinin

¹⁵¹ BOA, MVL., 730/57, 21 N 1285.

rüşvetlerinden dolayı meclise memur olarak gelip, burada görev yapan devlet memurlarından rüşvet zihninin düzeni kabul etmeyen kişilerin isimlerinin üzerinin silinmesi ve usulsüzlükle bu kişilerden büyük miktarlarda rüşvet alınmaya çalışılmasıyla alakalıdır.

Dördüncü maddede, adı geçen aşiretlerin öşür ihalelerini her sene “meclis ağalar ve efendilerinin kefil oldukları oğulları, biraderleri ve adamlarının aldıkları” ve bu kişilerin aşiretlere bağlı köylere geldiklerinde kaza kaymakamı tavrı takındıkları, tarımsal hasılat olsun ya da olmasın vergi aldıkları, 100-150 kuruşa tekabül eden vergiler yerine halktan 300 veya 400 kuruş aldıkları yönündedir.

Beşinci ve son maddede ise 1874 yılında aşiretlerin ambarlarının içi dolu iken kıtlık baş gösterdiğinde Aksaray Kazası Meclisi azalarının ve efendilerin aşiretlere mensup halka ambarlarını satmaları konusunda baskı yapmaları ve bir nevi mallarını zorla almalarıyla ilgilidir. İddiaya göre bu kişiler aşiret halkından evlerini ve ambarlarını satmak zorunda kalan kişilerin mallarının değerinin 600 kuruş olmasına rağmen sadece 150 kuruşa satın alınmıştır. Bu nedenle aşiret halkının evlerinde hiçbir gelirlerinin kalmamasından ve kış mevsiminin çok şiddetli geçmesinden dolayı çoluk çocuk ilaç olmadığından telef olmuşlardır. Bahsi geçen aşiret mensupları halkın durumunun çok kötü olduğunu ve son raddeye geldiğini belirterek yardım talep etmişler ve bütün şikâyet konularının araştırılarak kendilerinden alınan mallarının geri verilmesini ve suçu görülen meclis üyelerinin gereken cezalandırılmasını istemişlerdir¹⁵².

Aksaray kazasında başka bir yolsuzluk vakası ise 1877 yılında yaşanmıştır. Yolsuzluk yapan ise o dönemin Aksaray kaymakamı Ahmed Şükrü Efendi’dir.

23 Nisan 1891 tarihinde, eski kaymakam Ahmed Şükrü Efendi’nin İçel livasının Mut Kazası Kaymakamlığına tayini sırasında kaleme alınan bir şikâyet dilekçesinde bu yolsuzluk olayına değinilmiş, bahsi geçen eski Aksaray kaymakamının tayininin mümkün olamayacağı belirtilmiştir. Bu girişim üzerine Ahmed Şükrü Efendi’nin Mut Kaymakamlığına tayini, Memur Seçme Komisyonun “doğru çalışacağına dâir teminat vermiş olsa bile daha önce aykırı davranışlarda bulunduğundan dolayı yeni bir memuriyet verilmesinin güven vermeyeceği” yönündeki yazısına dayanarak uygun görülmemiştir. 28 Temmuz 1891 tarihinde Aksaray kaymakamı Şükrü Efendi’nin ayrılması hakkında

¹⁵² BOA, ŞD., 2886/31, 13 RA 1293.

araştırmaların lüzumlu olduğu anlaşılmış, mahkeme kararı gereğince Konya vilâyetinden sunulan 12 Mart 1877 tarihli eski bir yazıda “Şükrü Efendi’nin ara sıra dolaşarak aşiret halkından ceza parası adı altında bir hayli akçe aldığıнын kuşkuya yer bırakmayacak şekilde sabit olduğu” belirtilmiştir. Ayrıca mal sandığından gelen altın, gümüş para ve beşlik paranın da kâime olarak kaydedildiğinin sandık zabıtasının itirafıyla kesinleştiği aynı belgede kayıtlıdır. Sandık eminiyle mal müdürünün de iştirak ettiği bu yolsuzluk neticesinde Aksaray’da işlerin içinden çıkılmaz bir hal alması üzerine diğer bir ifadeyle Aksaray kazasının kötü gidişatı sebebiyle Şükrü Efendi’nin göreve devamının uygun olamayacağı belirtilmiş ve muhtemelen 1877 yılı içerisinde Aksaray Kaymakamlığı görevinden azledilmiştir¹⁵³. Bunun üzerine padişah iradesi gereği bu kaymakamlığa başkasının tayinine karar verilerek, Şükrü Efendi’nin emekli edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Şükrü Efendi, emeklilik süresini doldurmadan görevinden azledildiği için para ödemesi yapılması da mümkün olmamıştır. On beş yıl hizmeti olan Şükrü Efendi, emeklilik için şart olan otuz yıl hizmetini de sağlayamamıştır¹⁵⁴.

Aksaray kazasında görülen ve halkı zor duruma düşüren bir diğer olay ise Aksaray kazası müdürü Arapgirli Hicabi Efendi ile Konya vilâyeti yöneticilerinin halkın fakirleşmesine neden olması, onlardan yardımı esirgemesine yönelik bir iddiayla ilgilidir. Bu iddialara dâir padişaha hitaben kaleme alınan şikâyet dilekçesi Aksaray’ı da ciddi bir şekilde etkileyen büyük bir kıtlık sırasında, 27 Mayıs 1888 tarihinde, Mehmed Emin imzasıyla yazılmıştır. “Milyonlarca zahire döküp yüklerle altınlar sarf eden merhametli padişahımızın bunca iyiliklerine karşı Konya valisinin yolsuzluk ve kötü muamelesi vilâyetin dört bir tarafına yayılmıştır”. Aksaray kaymakamı¹⁵⁵ Hicabi Efendi buradaki ilk kaymakamlığında bir şahsı darp edip öldürmüştür. Bunun üzerine o zaman burada telgraf olmadığından Nevşehir vasıtasıyla Konya eski valisi Akif Paşa’ya telgrafla feryat etmişler

¹⁵³ BOA, DH.MKT., 1853/32, 21 Z 1308.

¹⁵⁴ BOA, DH.MKT., 1830/12, 14 N 1308; BOA, DH.MKT., 1853/32, 21 Z 1308.

¹⁵⁵ 1842 yılında yeniden değişiklikler yapılması karar verilmiştir. Usul-ü Tadiliye olarak adlandırılan bu değişiklik neticesinde 1842 yılında sancak ve köy arasında idari birim oluşturulmuştur. “Kaza” olarak adlandırılan bu idari birimin idarecisi “müdür” olmuştur. Bu kaza müdürleri bölge halkının ileri gelenleri arasından seçilmektedir. Daha sonraları 1849 yılında yapılan değişiklikler sayesinde, her sancakta sancak meclisi ve her eyalette eyalet meclisi uygulaması kararlaştırılmış, ayrıca Kaymakam, kaza müdürlerini takip edebilecek, halka kötü davranmasını engelleyecektir. Kazadan merkez kaymakamlığın defterler gönderilip kaza müdürlerinin kontrol edilebilmesi sağlanacaktır. Sancakta görevli kaymakam ile kazada görevli müdür mecliste bir araya gelerek bölgedeki sorunları görüşebileceklerdir. Detaylı bilgi için bkz. Burak Hamza Eryiğit ve Cansu Kalafat, “ Osmanlı Devletinde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Strategic Public Management Journal**, C: 5, S: 10 (2019), s. (54-62).

ve bu şahsın diğer türlü türlü haksızlıklarını anlatmaları üzerine Aksaray kazasından alınmıştır. Ancak Hicabi Efendi bir müddet sonra yeniden Aksaray kazası yöneticisi olarak tayin edilmiştir. İddiaya göre Hicabi Efendi önceki acısını çıkarmak niyetiyle olmalı ki fakir halkı aşağılamış ve işe hiç önem vermemiştir. Şikâyet dilekçesine göre Konya valisi Memduh Bey'in Hicabi Efendi'yi kuvvetle himaye etmesi, onun aşırı davranışlarının en önemli sebebidir. Bu himaye sebebiyle de “Bir zamandan beri halkın düştüğü acı durumun hiçbir taraftan padişaha arz olunmamakta” olduğu, bahsi geçen yöneticilerin “herkesçe bilinen gaddarlıkları gizlemekte ve gerçeğe aykırı bilgiler vermekte” olduğunu dilekçede vurgulanmıştır. Bunun bir suçüstü hükmünü almış olduğundan durumu anlatmaya cesaret ettiğini belirten Mehmed Emin Efendi sözlerine şöyle devam etmektedir:

Anadolu'daki kıtlık kurbanlarının ihtiyaçlarını kısmen karşılamak için gönderilen yardımlarının haddini aştığı ve bunda her tarafın hissesi var iken Aksaray muhtaçlarına kıtlığın başladığından bu güne kadar kişi başına bir şinik (sekiz kiloluk tahıl ölçeği) zahire ile üçer kıyye (3 X 1,28: 3,84 kg) un dağıtıldığı ve bunun da ancak iki gün idarelerine yetmesi hasebiyle evlerindeki kilim ve hasırlarına varıncaya kadar yok pahasına satarak ölmeden bu günleri bulan biçârelerin perişân hâlleri insâfla bakıldığında görülecektir. Biçâre halk bir zamandan beri dağlarda otlamakta ve ufak çocukları zararlı otları yiyerek zehirlenmektedir. Bu yüzden Nurgöz ve Akin köylerinde insan ölümleri olmaktadır. On bine yakın halkın yediği zararlı ot köklerinin tesiriyle yakında öleceği bölük zabitleri tarafından bildirilmiştir. Bu hâli arz etmek üzere yüz ve gözleri ve karınları tuluma dönmüş birtakım adamların da telgrafhaneye başvurdukları ve bunlar insan oldukları halde açlıktan hareket etmeye ve yürümeye güçleri kalmamış ve her biri bir tarafa düşüp bayılmışlardır. Bu halleriyle geri getirilmesi imkânsız bu ahiret yolcularının ve ciğerpârelerinin kurtarılmasının padişaha arzını damarlarında kan eseri kalmamış, ne yaş ve ne de kan gelmesi imkânsız olmuş, gözlerini kapayarak ima ile merhamet dilendiklerini ciğerim yanarak üzüntüyle bizzat gözledim. Bu durumu buranın nankör kaymakamına arz etmelerini söylediğimde bir buçuk ay önce yedikleri kökleri gösterip yalvardıkları halde kılını kıpırdatmadığını söylemektedirler. İşte! Vatan evlatları mahvoluyor. Bu vatan kahramanları ki vaktiyle rahat uykularını ve sıcak döşeklerini terkle din ve devlet uğrunda, karlar altında, elde silah, taşlara yaslanmış kahramanlardır. Bakınız bu kahramanlar tabur hükmünü alıyor, taş ve köklerle yaşıyorlar. Mukaddes vatanın muazzez insanları bunlar değil midir ki malıyla ve bedeniyle sevgili devlet ve milletlerine sadakatle hizmet ediyorlardı? Yazık, yüzlerce yazık ki bu gün hayatlarını kurtarmakta, ölümlerine çâre bulmakta aciz kalan Konya vilâyetidir. Onların cansiperâne geçmiş hizmetlerine karşılık nâhiye kâtibi kadar itibârı olmayan bir mayası bozuk bir kaymakamla karşılık veriliyor. Bu gün bitki kökleriyle yaşayan hayvanlar değildir, “Biz âdemoğlunu elbette saygın kıldık” dediği saygın kardeşlerimdir. Toprak mahsûllerinin hasadı yaklaşmakla şu biçâreler rastladıkları başakları yemeye başladıklarından “çekirge insan” adı altında bulunuyorlar da kaymakam olacak insanlık noktasında adi adam acaba kendini nasıl teselli ediyor? Bu ihbarımın harfiyen doğru olduğu Tâli Taburları idarelerinde gerek telgrafla ve gerek yazıyla, askerî mazbata ile de destekleneceği besbelli ise de şimdiden bu çâresiz halka olağanüstü bir hızla zâhire ve un verilmez, doktorlar ulaştırılmazsa çoluk çocuk yukarıda arz ettiğin miktarda telef olacağına doksana senesi¹⁵⁶ delil gösterilmektedir. Durum da onu göstermektedir. Burada bulunan köke dedikleri yumuşak bir cins taş ile un yaparak su ile yoğurup bitki köklerine ekleyerek yemeleri yürek dayanır ve vicdan kaldırı bir şey değildir. Bu taş Tıbbiye Nezâretince incelenmek üzere ekte sunulmuştur. Bu kötü durum kaymakamın

¹⁵⁶ H. 1290 yılında (1874) Orta Anadolu'da büyük bir kıtlık meydana gelmiş ve açlık sebebiyle çok sayıda insan ölmüş ve kitle halinde başka yerlere göçler yaşanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmed Yavuz Erler, **Osmanlı Devleti'nde Kıtlık ve Kuraklık Olayları (1800-1880)**, Libra Yayınları, İstanbul 2010.

zulmü ve kötü idaresinden, şefkat damarının bu adamda yok olmuş olmasının kötü belirtileri olsa gerektir¹⁵⁷.

Mehmed Emin Efendi, konunun incelenerek, kendilerinin zulümden kurtarılması için hakkında çok ağır sözler sarf ettiği kaymakam Hicabi Efendi'nin Aksaray'dan gönderilmesinin vacip hükmünde olduğunu, bunun bu tür yöneticiler için de bir ibret olacağını belirtmiş ve Aksaray halkına merhamet ve ehemmiyetle bakılmasını istirham etmiştir¹⁵⁸. Burada görülen halkın zor durumda kaldığı ve kaymakamın hiçbir yardımda bulunmamasından halkın bu durumdan oldukça rahatsız olduğu söylenmektedir. İnsanlar yiyecek bir şeyler bulamamakta ve açlıktan ölmektedirler, işte bu durumdan dolayı gerekenin tez zamanda yapılması istenmektedir.

Aksaray kazasında karşılaşılan bir diğer yolsuzluk iddiası, 20 Eylül 1888 tarihinde aittir. Belgenin detaylarına bakıldığında, Aksaray'daki zahire yolsuzluğu ile ilgili yapılacak olan araştırılmanın doğru ilerlemesi için Konya telgraf müdürü Said Bey'in vazifesinden alınması gündeme gelmiştir. 1888 tarihinde Niğde sancağıyla Aksaray kazasından alınan şifreli telgrafla Konya telgraf müdürü Said Bey'in yolsuzluk konusunda fesatlarına devam ettiği ve düzgün durmadığı belirtilmiştir. Aksaray kazasındaki yolsuzluğun iyice araştırılması için Said Bey'in görevden alınması önemle Konya vilâyeti valisi Memduh Bey tarafından rica edilmektedir¹⁵⁹.

1888 yılında Aksaray'da yaşanan bir usulsüzlük ise adam kayırma nedeniyle gerçekleşmiştir. 24 Ocak 1888 tarihinde, Aksaray kazasından Adliye ve Mezâhib Nezâretine çekilen yazıda, cezaevinde yatan mahkûmlar, Aksaray kazası ilk (baş) hakimi olan Bedros Efendi'nin aykırı hareketleri nedeniyle baskı altında olduklarını iddia etmişlerdir. Mahkûmların vekili İbrahim imzasıyla çekilen telgrafta Bedros Efendi'nin mahkeme heyeti tarafından himaye edildiğini vurgulanarak, adalet isteğinde bulunmuşlardır¹⁶⁰. Burada adam kayırma ve haksız yere suçluyu koruma hususları görülmektedir. Bu durumdan halk da oldukça rahatsız olmuş ve gerekenin yapılmasını yetkililerden istemiştir. Adliye ve Mezâhib Nezâretine yazılan 28 Ocak 1888 tarihli başka bir şikâyet dilekçesinde; Aksaray kasabasında ikamet eden Parsih Hosiryan, Papas İhsador, Begor ve Ermeni kökeni bazı şahısların, zararlı amaçları doğrultusunda hükümet ve mahallî memurlar hakkında birtakım suç ve iftiralar attıkları, bundan dolayı kendilerine

¹⁵⁷ BOA, Y..PRK.PT., 3/62, 16 N 1305.

¹⁵⁸ BOA, Y..PRK.PT., 3/62, 16 N 1305.

¹⁵⁹ BOA, DH.ŞFR., 137/7, 8 B 1304.

¹⁶⁰ BOA, DH.MKT., 1482/78, 20 CA 1305.

resmen dava açılmış olduğu, ancak mahkeme azasından hâkim Bedros'un himayesi nedeniyle yasal işlem yapılamadığı iddia edilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir¹⁶¹. Bununla birlikte bahsi geçen iddia ve şikâyetin nasıl sonuçlandığıyla ilgili herhangi bir belgeye ulaşılammıştır.

Aksaray kazasında 1890 yılına gelindiğinde ise görevli mal müdürünün aşar yolsuzluğu yaptığıyla ilgili bir iddia bulunmaktadır. Aksaray'dan bazı kişiler tarafından İstanbul'dan devleti yöneten merkezi hükümete yazılan şikâyet dilekçesinde eski mal müdürü Tahir Efendi ile isimleri verilmeyen bazı kişilerin yolsuzluk yaptıkları belirtilerek, bu tür kişilerin cezalandırılması talep edilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti, 20 Mart 1890 tarihinde bu tür olayların hazinenin zarara uğratılmasına yol açtığından bahisle Konya Valiliğinden bu yolsuzluk iddiasının araştırılmasını emretmiştir¹⁶². 23 Haziran 1890 tarihli diğer bir şikâyet dilekçesinde ise Aksaray kazası eski mal müdürü Tahir Efendi'nin zuhur eden zimmetinin Nevşehir kaymakamı ile mahkeme reisi tarafından gizlendiği ve yolsuzluğun üstünün örtülmeye çalışıldığına dâir bir iddia yer almıştır. Konya vilâyeti bu konu üzerinde tahkikat yapmayı uygun görmüştür¹⁶³.

Aksaray kazasında 1890 yılında yolsuzluk yapıldığına dâir başka bir şikâyet daha bulunmaktadır. Yine Mehmed Emin imzasıyla padişaha hitaben kaleme alınan 18 Eylül 1890 tarihli bu dilekçede başka bir Aksaray kazası kaymakamı, Nuri Efendi, şikâyet edilmiştir ve onun olumsuz hal ve hareketlerinden kaynaklanan memnuniyetsizlik dile getirilmiştir¹⁶⁴. Mehmed Emin ve bazı kişiler, 25 Eylül 1890 tarihinde, Kaymakam Nuri Efendi ile yardımcısını vergi konusunda yolsuzluk ve bazı uygunsuz hareketlerinden dolayı yeni bir şikâyet dilekçesi kaleme almışlardır¹⁶⁵. Merkezi hükümet bu şikâyet dilekçelerinin içeriğinin doğru olup olmadığının derhal araştırılarak sonuca kavuşturulması konusunda Konya Valiliğine bir talimat vermiştir¹⁶⁶. İddia sahipleri, kısa zamanda istedikleri sonuca ulaşamadıkları için Nuri Efendi ile yardımcısı hakkındaki şikâyetlerinin arkasını bırakmamışlardır. Bu bağlamda 21 Ocak 1891 tarihinde Binbaşı Ahmed Efendi tarafından kaleme alınarak Konya vilâyetine gönderilen dilekçede, 25 Eylül 1890 tarihindeki suç

¹⁶¹ BOA, DH.MKT., 1481/15, 15 CA 1305.

¹⁶² BOA, DH.MKT., 1709/120, 28 B 1307.

¹⁶³ BOA, DH.MKT., 1735/59, 5 ZA 1307; DH.MKT., 1739/87, 18 ZA 1307.

¹⁶⁴ BOA, DH., MKT., 1762/91, 4 S 1308.

¹⁶⁵ BOA, DH. MKT., 1764/93, 10 S 1308.

¹⁶⁶ BOA, DH., MKT., 1762/91, 4 S 1308; BOA, DH. MKT., 1801/77, 10 C 1308.

duyurularının herhangi bir çözüme kavuşmadığı, gerekenin yapılmadığı tekrardan Nuri Efendi ile yardımcısının araştırılması gerektiği vurgulanmıştır¹⁶⁷.

Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı üzere Nuri Bey hakkında yetkili mercilerce tahkikat başlatılmış ve tahkikat Mayıs ayının sonlarına doğru tamamlanmıştır. Soruşturma sırasında birçok konuda tahkikat yapılmış olmasına rağmen şikâyet konu olan vergi yolsuzluğu hususunda Nuri Bey'in herhangi bir kusuruna rastlanmamıştır. Konya Kumandanlığının askerlik kurası isabet eden ve yerine başka kişileri bedel olarak gönderen kişilerin işleriyle alakalı olarak yaptığı tahkikatta ise Nuri Bey kusurlu bulunmuştur. Kumandanlığın tespitine göre Nuri Bey'in kusuru, bedelli asker taleplerinin karşılanıp verilmesindeki kabul edilemez derecedeki bazı uygunsuz davranışlarıdır. Bunun neticesinde Nuri Bey Aksaray Kaymakamlığından azledilmiş ve yerine Koçhisar kaymakamı Hâlis Efendi vekil tayin edilmiştir¹⁶⁸. Konya Kumandanlığının Nuri Bey'i kusurlu bulmasıyla birlikte henüz soruşturma ve yargılama tamamlanmış değildir. Nuri Bey'in görevden alınması, daha derin bir araştırma, soruşturma ve yargılamanın yapılması için olup, tedbir amaçlı alınan bir karardır. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Nuri Bey'in soruşturma ve yargılaması uzun vakit almıştır. 1893 Ekim'ine ait bir arşiv belgesinde, en son yapılan araştırmalar sonucunda Nuri Bey'in suçu olmadığı hakkında çıkan haberlerin yalan olduğu, gerçeği yansıtmadığı bilgisine yer verilmiştir¹⁶⁹. Bu cümleden anlaşıldığı üzere Nuri Bey'in suçsuzluğuna dâir bu tarihten önce karar verilmemesine rağmen basına yanlış bir şekilde yansıdığı tahmin edilebilir. 30 Temmuz 1894 tarihli arşiv kaydında da yer aldığı üzere Nuri Bey, yapılan soruşturma ve yargılama neticesinde suçsuz bulunmuş ve kaymakamlık görevine iade edilmiştir¹⁷⁰.

Aksaray kazasında 22 Mart 1892 tarihinde şikâyet konu olan bir olay yaşanmıştır. Aksaray Kazası Bidayet Mahkemesi azalığına atanmış olan Bakof isimli bir gayrimüslim, atanmış olduğu halde yerinin gasp edilerek görevine başlayamadığı ve kendisinin yerine görevi hak etmeyen başka birinin tayin olunarak usulsüzlük yapıldığı beyanıyla bir şikâyet dilekçesi kaleme almıştır. Bakof, yazmış olduğu dilekçede olayın araştırılmasını ve gereğinin hemen yapılarak hakkının geri verilmesini istemiştir¹⁷¹. Olay Aksaray kazasının

¹⁶⁷ BOA, DH. MKT., 1801/77, 10 C 1308.

¹⁶⁸ BOA, DH.MKT., 1837/2, 8 B 1308.

¹⁶⁹ Detaylı Bilgi için bkz. BOA, DH.MKT., 153/27, 8 R 1311.

¹⁷⁰ BOA, DH.MKT., 266/38, 26 M 1312.

¹⁷¹ BOA, DH.MKT., 1934/114, 22 Ş 1309.

bağlı olduğu Konya vilâyetine de yansımıştır. 22 Haziran 1892 tarihinde Konya vilâyetine yazılan dilekçede bazı yetkililer görevi kötüye kullanmak iddiasıyla suçlanmıştır. Bunun üzerine ilgililer hakkında soruşturma başlatılmıştır¹⁷².

Aksaray kazası kaymakamlarından Hasan Halis Efendi'nin de atfedilen çeşitli suçlar sebebiyle şikâyet edildiği görülmektedir. Dört kişinin mührünün bulunduğu 22 Nisan 1893 tarihli belgede bahsi geçen kaymakamın kötü işlerle uğraştığı ve yaptığı düşmanlıkları şikâyet edilmiştir¹⁷³. Devam eden şikâyet dilekçelerinde Aksaray kazası kaymakamı Halis Bey'in bazı uygunsuz davranışları yazılmıştır. Aksaraylı Mehmed'in 7 Mayıs 1893 tarihli şikâyet telgrafında Kaymakam Halis Bey'in Konya valisi tarafından korunduğu için yapılan haksızlıklara bakılmadığı, bunun da Halis Bey'in memur arkadaşlarıyla birlikte hareket ederek düşmanlığının, kötü davranışlarının arttığına yöneliktir. Ayrıca yazıda, araştırılır ise yapılan kötü muamelelerin meydana çıkacağı Mehmed tarafından belirtilmiştir¹⁷⁴.

Yukarıdaki olayın devamı niteliğinde 9 Mayıs 1893 tarihinde Aksaray Belediye üyelerinden Ali, Mehmed ile Terzizâde Hasan ve Aksaraylı Hacızâde Mehmed imzasıyla Dâhiliye Nezâretine bir telgraf çekilmiştir. Yazının içeriğinde Aksaray kaymakamı Halis Bey'in kumar oynamak, köçek oynatmak gibi bir kaymakama yakışmayacak davranışlar sergilediği ve hükümeti boş işlerle uğraştırdığı belirtilmiştir. Yazıyı kaleme alanlar yaşanan hadiselerin sancak merkezine de bildirildiği rağmen bir sonuç alınamadığı, dolayısıyla kaymakamın Aksaray'daki görevine son verilmesini istemişlerdir¹⁷⁵. Mehmed ve arkadaşları Konya Valiliğine gönderdikleri 13 Mayıs 1893 tarihli yazıda ise Aksaray kazası kaymakamı Halis Bey'in hazineyi zarara uğrattığından, davranışlarıyla hükümetin onurunu zedelediğinden bahsetmişlerdir. Özellikle de hakkında bir muamele yapılmaması nedeniyle Halis Bey'in düşmanlığının iyice arttığını vurgulamış ve gerekenin yapılması istenmiştir¹⁷⁶. Yukarıda görüldüğü üzere Halis Bey hakkında çok sayıda şikâyet dilekçesi yazılmıştır. Bununla birlikte olayın sonucu

Aksaray kazasında tespit edilen başka bir yolsuzluk olayı ise 1897 senesine ait olup, Kaymakam Mahmud Celaleddin Efendi ile alakalıdır. 16 Aralık 1897 tarihli belgede

¹⁷² BOA, DH.MKT., 1854/67, 24 Z 1308.

¹⁷³ BOA, DH.MKT., 17/8, 5 L 1310.

¹⁷⁴ BOA, DH.MKT., 37/3, 16 RA 1311.

¹⁷⁵ BOA, DH.MKT., 37/3, 16 RA 1311.

¹⁷⁶ BOA, DH.MKT., 37/3, 16 RA 1311.

kaymakamın kasabaya su getirmek amacıyla halktan kendi başına yardım toplayarak halkı zarar ve ziya uğratmış olduğundan Aksaray halkının kaymakamın başka tarafa gönderilmesini istediği yazılıdır. Devamındaki belgeler incelendiğinde ise halkın şikâyetlerinin arttığı görülmektedir¹⁷⁷. Isparta’da bulunan Konya valisi Ferit Bey’in, o tarihte İstanbul’a telgraf çektiği ve şikâyetleri aynen ilettiği anlaşılmaktadır. Konya valisi, hakkındaki şikâyetler devam eden Aksaray kaymakamının Seydişehir kaymakamıyla değiştirilmesini talep etmiştir¹⁷⁸. 15 Ekim 1899 tarihli belgede Aksaray kaymakamı olarak Hakkı Efendi’nin ismi geçmektedir. Buradan yola çıkarak Kaymakam Mahmud Celaleddin Efendi’nin görevden alındığı ya da başka bir yere gönderildiği tahmin edilebilir¹⁷⁹.

Aksaray kazasında görülen bir diğer adaletsiz ve kötü davranış 1898 senesinde meydana gelmiştir. Konya vilâyetine İbrahim, Sevasto, Mehro isimli kişiler tarafından yazılan 18 Eylül 1898 tarihli dilekçede dönemin Aksaray kaymakamı Atıf Efendi şikâyet edilmiştir. Şikâyet konusu ise kaymakamın kötü davranışları olup, yetkili mercilerin gereğini yapması istenmiştir¹⁸⁰. Şikâyetler sonuç vermiş olacak ki yapılan soruşturmalar sonucunda Atıf Efendi de, Aksaray kazasındaki birçok idareci gibi, görevinden azledilmiştir¹⁸¹.

Aksaray kazasında yolsuzluğa dâir bir başka şikâyet ise Aksaray kazasının idarecileri ya da memurları hakkında değil, vakıf yöneticileriyle ilgilidir. 10 Mayıs 1901 tarihli bir şikâyet dilekçesinde Aksaray’da Şeyh Cemaleddin Efendi Vakfı heyetinin nüfuzlarını kullanarak civar köylerin arazisinin vakfa dahil etme çabalarının olduğu belirtilerek bunun önlenmesi talep edilmiştir¹⁸². Bu olayla ilgili devamındaki 14 Haziran 1901 tarihli belgede ise şikâyet dilekçelerinde geçen iddianın araştırılması istenmiştir¹⁸³.

6 Aralık 1905 tarihli dilekçeye konu olan şikâyet ise Aksaray kazası vergi kâtibi Mehmed Emin’in rüşvet aldığı yönündedir. Ziya isimli biri tarafından merkezi hükümete yapılan şikâyet üzerine Sadaret makamı, Konya vilâyetine gönderdiği talimat göndermiş ve Mehmed Emin hakkında gerekli soruşturmanın yapılması istemiştir¹⁸⁴. Bunun üzerine

¹⁷⁷ BOA, DH.ŞFR., 241/28, 21 B 1315.

¹⁷⁸ BOA, DH.ŞFR., 240/98, 8 B 1315.

¹⁷⁹ BOA, BEO, 1385/103871, 9 C 1317.

¹⁸⁰ BOA, DH.MKT., 2107/89, 2 CA 1316.

¹⁸¹ Atıf Efendi, Aksaray kazasındaki kaymakamlık görevinden alındıktan sonra Ilgın Kaymakamlığına atanmıştır. Anlaşılan, orada da şikâyetler söz konusu olup, 1900’lü yıllarda hakkında incelemeler yapılmıştır. Ancak bunun sonucunda üzerinde herhangi bir zimmet bulunmadığı görülmüştür. BOA, DH.MKT., 2157/35, 24 Ş 1316. BOA, DH.MKT., 2351/98, 1 M 1318.

¹⁸² BOA, DH.MKT., 2484/84, 25 M 1319.

¹⁸³ BOA, DH.MKT., 2498/78, 26 S 1319.

¹⁸⁴ BOA, BEO., 2715/203595, 9 L 1323.

soruşturmanın salâhiyeti açısından olsa gerek Mehmed Emin görevinden alınmıştır. Aksaray kazasının bağılı olduğu Niğde livasının muhasebecisi vasıtasıyla gerekli araştırma yapılmış ve vergi memuru Mehmed Emin, mal müdürleriyle Sandık Emîni ve Tahir Efendi'nin, söze yalan karıştırma ve boş yere para harcama gibi kusurları görülmüş ve rüşvet aldıkları yönündeki iddianın asılsız olduğu ortaya konulmuştur¹⁸⁵.

Aksaray'da şikâyeteye konu olan bir yolsuzluk ve rüşvet vakası da 1908 yılına aittir. Aksaray'dan merkezi hükûmete gönderilen 16 Ağustos 1908 tarihili bir telgrafta iddia edildiğine göre Aksaray kaymakamı Ahmed Naci Efendi ile yazı işleri memuru Şerefeddin Efendi rüşvet almakla suçlanmış ve yerlerine vekillerinin tayini edilmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine Konya Valiliğine talimat verilerek gerekli soruşturmanın yapılması ve sonucunun hızlı bir şekilde haber verilmesi istenmiştir¹⁸⁶. Bununla birlikte soruşturmanın nasıl sonuçlandığına dâir bir bilgiye rastlanmamıştır.

¹⁸⁵ BOA, BEO., 2715/203595, 9 L 1323.

¹⁸⁶ BOA, DH.MKT., 1276 / 58, 22 B 1326.

III. BÖLÜM

EŞKİYALIK VE ZORBALIK

1.Eşkialık

Eşkialık; yol kesen, haydut anlamlarına gelen bir kelimedir. Eşkialığın hırsızlık olayından farklı tarafı malın çalınması şeklindedir. Hırsızlık gizli bir şekilde yapılır. Eşkialık ise açık bir şekilde insanların önleri kesilerek yapılır ve insanların canlarına zarar vermeye kadar giden sonuçları olan bir olaydır. Eşkialık olayına büyük hırsızlık da denir. Yol kesme ve soygun suçuna hukukta kat-i tarik veya hirâbe (haydut) denmektedir. Eşkialık sadece kişiye yapılan bir suç değil, aynı zamanda devlete karşı bir başkaldırı ve isyan durumudur¹⁸⁷.

Eşkialık suçunu işleyen kişilere Osmanlı Devleti tarafından çeşitli cezalar verilmiştir. Devlete karşı gelerek soygun yapıp, yol kesme birde üzerine adam öldürme vakası olduğunda verilen cezalar idamdır. Sadece yol kesip, malları gasp edenlere ise sağ elleri sol ayakları çaprazlama şeklinde kesilir. Aynı anda yol kesme, gasp etme ve adam öldürme suçlarının tamamını işleyenlere verilen ceza ise önce sağ elleri ile sol ayaklarının çaprazlama kesilmesi ve ardından idam edilmesidir. Sadece yol kesme faaliyetinde bulunanlar ise tövbe edinceye kadar hapiste tutulmaktaydılar. Lakin ayaklanmadan önce faal pişmanlık duyarlarsa yani tövbe ederlerse cezaları affedilebilir¹⁸⁸. Osmanlı Devleti'nde bir diğer ceza usulü ise kürek cezasıdır. Bu yöntem Osmanlı donanmasının kürekçi ihtiyacı karşılamasına da yardımcı olmuştur.

¹⁸⁷ Esra Yakut, “ Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkialık ve Cezalandırılması”, **Kebikeç Dergisi**, S: 33, (2012), s. (21-34).

¹⁸⁸ Ahmed Akgündüz, “ Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlili”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, C:12, S: 1, (1999), s. (1-16).

Tezin zaman sınırının başlangıcı olan Tanzîmât Fermanı (1839) öncesinde Aksaray’da yaşanan bazı eşkıyalık faaliyetleri resmi kayıtlara geçmiştir. Örneğin 1590 senesinde Aksaray ve Ankara sancaklarında bulunan eşkıya, tüccarların bulunduğu yerleri basıp, insanları katl ettikleri ve hırsızlık ettikleri bilinmektedir. Bu eşkıyaların hakkında gelinmesi gerektiği hakkında emirler bulunmaktadır¹⁸⁹. Aksaray kadısına hitaben yazılan bir şikâyeteye göre 1592 yılında Aksaray halkından kurak Hasan ve Alaeddin isimli kişilerin liderliğinde 50 kadar eşkıya Aksaray kazasında insanları çeşitli şekillerde rahatsız ettiklerinden bunun önlenmesi istenmiştir¹⁹⁰ 1594 senesinde ise halk, Taczâde Mehmed liderliğinde 50-60 eşkıyanın Aksaray’da gezdikleri ve halka ait malları gasp ederek kadınları taciz ettikleri, her köyden 30-40 kuruş aldıkları, parayı geç verenleri katlettiklerinden bahisle Aksaray kadısından 15 yıldır devam eden eşkıyalık faaliyetlerinin bir an önce bitirilmesi talep edilmiştir¹⁹¹. 1628 yılında yaşanan bir eşkıyalık faaliyetine dâir IV. Murad bir fermanında “Aksaray’da eşkıyalık yapan ve halka zulüm ettiği bildirilen Ermeneklioğlu Mustafa ve arkadaşlarının haklarından gelinmesini” istemiştir¹⁹². 1790’lı yıllarda ise Pir Hüseyin isimli eşkıyanın katl olaylarına dahi cüret ettiği, bu nedenle halkın emniyetinin kalmadığı ve yakalanarak cezasının verilmesi Cabbarzâde Süleyman Paşa’ya emredilmiştir¹⁹³. 1796 senesinde ise Aksaray kazası civarındaki Emirgazi isimli yerde 700-800 eşkıyanın halkın can ve mallarına kastederek huzurlarını bozduklarından bahisle yakalanarak cezalandırılmalarına dâir bir padişah fermanı bulunmaktadır¹⁹⁴. Çalışılmış Mühimme Defterlerinde yukarıda bahsi geçenlerin yanı sıra farklı tarihlerde 15 eşkıyalık faaliyetine daha rastlanmaktadır¹⁹⁵.

¹⁸⁹ Reyhan Aytaç, **66 Numaralı (H.997-998/ M. 1589-1590)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s.(43-44)

¹⁹⁰ Fatih Çiçek, **69 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 169-336)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011, s.(60,190).

¹⁹¹ Abdullah Tanrıvermiş, **72 Numaralı Mühimme Defteri H. (1002-1003) (VR. 1-230) İnceleme Metin**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014,s.(211,212).

¹⁹² Özdil, Gül, Azap, **age**, s. 182,193,196.

¹⁹³ Hatice Çelik, **Mühimme-i Mektûme Defteri Nr. 1 (1203-1207/1788-1793) İnceleme- Çeviriyazı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.(49,406).

¹⁹⁴ Kadriye Demir, **3 Numaralı Mühimme Defteri’nin Özet ve Transkripsiyonu**, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisan Tezi, Sinop 2017, s.(36,151).

¹⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Canpolat, **72 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 160-320)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013, s.(53,112,171); Başbakanlık Devlet Arşivleri, **82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618) Özet- Transkripsiyon**, Divân-ı Hümâyûn sicilleri, Ankara 2000, s.(137,185,186); Zafer Şahin, **72 Numaralı Mühime Defteri (H. 1002-10039 (vr. 231-473) İnceleme-Metin**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014,s.(52); Yeliz Karataş, **18 Numaralı Mühimme Defteri (H.1013-1015/M.1604-1607) (vr. 1-130) (İnceleme- Metin İndeks)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s.(97); Ferdi

Tanzîmât Fermanı sonrasında da Aksaray’da sık bir şekilde eşkıyalık faaliyetleri yaşandığını arşiv belgelerindeki kayıtlar göstermektedir. Aksaray halkının bu dönemde eşkıyalardan çok fazla rahatsız olduğu görülmektedir. Örneğin 4 Mart 1840 tarihli belgede, Rışvan Aşireti’nin¹⁹⁶ yapmış oldukları saldırılar Rışvan Kürtleri tüccarlarından Kömürcü oğlu, Kara Mehmed oğlu Bekir ve Mehmed adlı kişiler Aksaray sancağı köylerinden davar satın almışlar, ancak karşılığında verdikleri yirmilik altınların eksik olduğu anlaşılmıştır. Adı geçenlerin yakalanmasıyla ilgili çalışma başlatılmıştır. Yakalanan bu şahıslar sorgularında zikrolunan altınları kendi aşiretleri ahalisinden isimleri belli kişilerden aldıklarını ifade etmişlerdir. Meclis-i Vâlâda yapılan müzakerede, eksik olan altınların Darphâne-i Âmirede değiştirilmesi ve bedeli ne kadar olursa olsun sahiplerine ödenmesi şartıyla adı geçen kişilerin salıverilmelerine karar verilmiştir¹⁹⁷.

Rışvan Aşireti ile ilgili başka şikâyetler de vardır. 17 Ağustos 1840 tarihinde Konya müşiri Hacı Ali Paşa tarafından Meclis-i Vâlâya gönderilen yazının açıklamasında Rışvan, Terkanlı ve Şeyh Bezenli Aşiretlerinden bazı eşkıya grubunun Aksaray ve civarında olan mahalle halkına zulmettikleri ve hayvanlarını gasp ettikleri bildirilmiştir. Bahsi geçen aşiretlere mensup eşkıyalar, Gözlü köyü muhtarının oğlunun da içlerinde olduğu yedi sekiz koyun tüccarının önlerine çıkarak, üzerlerindeki paralarını ve eşyalarını almışlar, hatta muhtarın oğlunu telef olacak derece darp ederek yaralamışlardır. Bu eşkıyalık faaliyeti mahalli meclislerin gündemine gelmiş, gasp ettikleri malların geri alınması kararlaştırılmıştır. Bu eşkıyalık faaliyeti İstanbul’da Meclis-i Vâlâda ve Meclis-i Umûmî de müzakere edilmiş; aşiretlere mensup eşkıyaların kolaylıkla terbiyeleri mümkün olabilir ise ılımlı davranılarak gasp edilen malların geri alınması, bunun mümkün olmaması durumunda ise zor kullanılmasına karar verilmiştir. Merkezden gelen emir doğrultusunda Konya eyaleti müşiri Hurşit Ağa’nın gönderdiği 60 kadar asker Gözlü köyüne gitmiş;

Sönmez, **73 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Bitlis Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2019, s.(247); Derya Elvan, **18 Numaralı Mühimme Defteri’nin Zeyli Defteri (H. 1013-1015/M. 1604-1607) (vr. 131-260) (İnceleme-Metin)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s.(31,57); Bayramoğlu, **agt**, s.(106,115,116,244,250); Dilek Karacan, **78 Numaralı Mühimme Defteri’nde (H. 1018/M. 1601610) Yer Alan Karaman Eyaleti’ne Ait Hükümlerin Tasnif ve Tahlili**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s.(15, 16,17,18,19,20).

¹⁹⁶ Rışvan Aşireti, yaylak amacıyla, Uzunyayla’ya gidip geldikleri esnada yol üzerinde bulunan yerli halka zarar vermeye başlamışlardır. Aksaray ile Kırşehir arasında yaylamak amacıyla gidip gelmekte Şerefli ve Hacı Ahmedli gibi bazı küçük Türkmen Aşiretleri, Rışvaniler korkusuyla Kesikköprü’nün kuzeyine pek gidemez olmuşlardır. Detaylı bilgi için bkz. Mehmed Yılmaz, “Aksaray ile Koçhisar Arasında Paylaşılmayan Aşiret: Hacı Ahmedli”, **USAD**, S:11 (2019), s. (173).

¹⁹⁷ BOA, C.DRB., 31/1509, 29 Z 1255.

derbent ağası ve Terkanlı Aşireti ile ortak hareket etme kararı alınmıştır. Rışvan Aşireti'ne mensup birkaç muhtarın arabuluculuğuyla gasp edilen mallar eşkıyadan talep olunmuştur. önce ılımlı davranılarak onların daha fazla eşkıyalığa yönelerek insanlara daha çok zarar vermeleri engellemek istenmiştir¹⁹⁸. Fakat bu durum pek başarılı olmamıştır ki, aşiretlere şikâyetler devam etmiştir.

Aksaray Kaza Meclisinin 28 Kasım 1846 tarihli mazbatasında yine Rışvan Aşireti'nin eşkıyalık ve yağma hareketlerine dâir şikâyetler ve bunların önlenmesine dâir hususlar yer almıştır. Eskiden beri Sivas eyaletine bağlı olan Uzun Yayla bölgesine her sene gidip gelen Rışvan Kürtleri, güz mevsiminde köy ve kasabalarda çiftçilik yapan ve maddi durumu iyi olmayan fakirlere zarar vermişlerdir. Ekin ve harmanlarına da hasar vermişlerdir. Bağ, bostan vs. önlerine çıkanları yağmalamış, ayrıca deve, at hayvanlarını sürmüşlerdir. Kısacası sekiz dokuz ay göçebe olarak dolaşan Rışvan Aşireti mensuplarının hepsi at ve silah sahibi olup, yeri geldiğinde eşkıyalık ve hırsızlık yapmaktadırlar. Ayrıca eşkıyalıkları esnasında önlerine çıkan kişileri soymak amacıyla öldürdükleri de bilinmektedir. Özellikle Rışvan Kürtlerine mensup Hatunoğlu Aşireti, Alişir oğlu, Haseki Hasan Aşireti, Lasimaşko oğulları denilen eşkıya güruhu ve Münla Yakup oğlu Aşireti üyeleri yaylağa gidip gelmeleri sırasında Aksaray kazası ve köyleri civarlarında ikamet eyledikleri sırada rahat durmamakta, çocukları dahi hırsızlığı ve yol kesiciliği kendilerinde hak görmektedir. Mazbatada, kaza meclisi üyeleri, eşkıyaların yüzünden halkın perişan olduğunu, aşiret mensuplarının yaylağa gidip gelmelerinin engellenmesiyle zararlarının üzerlerinden kaldırılması konusunda yardım istemişlerdir¹⁹⁹.

Rışvan ve Terekanlı Aşiretlerinin ortaya çıkardığı problemlerin sonraki yıllarda da devam ettiği yazışmalardan anlaşılmaktadır. Öyle ki 16 Ocak 1847 tarihli bir tezkerede de iki aşiretin uygunsuz hareketlerinin önlenmesi ve gasp ettikleri eşyaların geri alınması için yazılan yazı sonrasında bu problemler yine Meclis-i Vâlâda müzakere edilmiştir. Daha önceki olaylarda olduğu gibi Rışvan ve Terkanlı Aşiretleri üzerine yeterli miktarda askerler gönderilmesine karar verilmiş olmakla birlikte zor kullanılmadan ve şiddete gerek duyulmadan gasp ettikleri mal ve eşyaların geri alınmasına önem verilmiştir. Konu Dâr-ı Şûrâ-yı Askeriyede de müzakere edildikten sonra merkezi hükümetin bu yöndeki talimatını dönemin Konya valisi Sami Paşa'ya iletmiştir. Bu sırada mensuplarının birazının Çiçek

¹⁹⁸ BOA, İ.MVL., 7/110, 18 C 1256.

¹⁹⁹ BOA, A.MKT., 62/39, 28 M 1263.

Dağı'nda olduğu belirtilen aşiretlerin güçlü olup olmadığı, sayılarının ne kadar olduğu ve hangilerinin ne tarafta olduğu hakkında bilgilerin araştırılıp, daha sonra askerlerin gönderilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür²⁰⁰.

Alınan tedbirler kısa vadeli olmuş ve bu aşiretlerin meydana getirdiği problemleri bir türlü ortadan kaldırılamamıştır. Öyle ki 14 Haziran 1848 tarihinde ve daha sonraki tarihlerde Niğde sancağı tarafından Konya vilayetine birbiri ardına birçok yazı kaleme alınarak problemin devam ettiği ve aşiretlerin büyük zararlara yol açtığı vurgulanmıştır. Rışvan Aşireti mensuplarının yaz mevsiminde Uzun Yayla tarafına gitmeleri alışılmış iken bu sefer Aksaray kazası dâhilinde dolanan Ekecik Aşireti'ne ait olan yayla tarafına gitmeleri problem meydana getirmiştir. Diğer taraftan aşiretin nüfusunun artması, ortaya çıkan problemlerin de büyümesine neden olmuştur. Belgelerde Rışvan Aşireti'nin Bekir Bey Cemaati'nin 5-10 yıldan beridir 200 çadır kurmakta iken bu sıralarda 2.000-3.000'e yakın çadır kurdukları belirtilmiştir. Sancak merkezi Niğde ile buraya bağlı bulunan Bor, Niğde ve Aksaray kazalarından geçme esnasında fakir halkın ekinlerini ve mahsullerini telef etmektedirler. Yaylada bulundukları esnada etrafa atlı eşkıya göndererek yolcuların önlerini keserek zarar ve ziyan vermektedirler. Saldırıların engellenmesi ve yayladan kovulmaları için düzenlenen mazbatada, konunun Meclis-i Vâlâda görüşülmesine rağmen aşiretlere mensup eşkıyanın halen hareket etmeye cesaret etmelerinin tamamen padişahın iznine aykırı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca aşiret mensuplarının yaylaklarına gittikleri sırada Kırşehir civarında olan Kesik ve Çasnigir köprülerine birer bölük asker ve piyade konulmasının diğer bir ifadeyle aşiret mensuplarının gözetim altında tutulmasının onların etrafa saldırmasını engelleyeceği düşünülen tedbirlerden birisidir. Ayrıca "Bu tür aşiretlerin terbiyeleri ve iskânları yeterli tedbirlerle alınmalı ki gelecek seneye kadar vaziyet düzeltilmelidir" düşüncesine yer verilmiştir. Aşiretler ve Kürtler eşkıyasının saldırılarının önlenmesiyle beraber asayiş ve ahalinin rahatlığı güvenli yollar ve ulaşım arzusunun gerçekleşmesi açık olmakla birlikte yazılanların uygulanmasına özen gösterilmesi Meclis-i Vâlâda hatırlanmıştır²⁰¹.

Bir diğer eşkıyalık olayı aşiretlerle değil, 4-5 kişilik bir eşkıya çetesiyle ilgilidir. 27 Mart 1848 tarihinde Aksaray kaza müdürü, Kaza meclisi üyeleri, Müftü Mehmed Şemseddin, müderrislerden Seyyid Mehmed, Seyyid Abdülatif, Seyyid Said, Abdurrahman Fehmi,

²⁰⁰ BOA, A.MKT., 62/39, 28 M 1263.

²⁰¹ BOA, A.MKT.MHM., 6/8, 12 B 1264.

imamlardan Hamza, Hüseyin, Mustafa, Muhtar Mustafa ve bir çok kişinin imzasının bulunduğu arzuhalde bu sırada bölgede faaliyet gösteren eşkıyaların zararlarının tamamıyla önlenmesi talep edilmektedir. Bu eşkıyalar, Aksaray ahalisinden Çelebi Osman, Kör Ali ile kazaya bağlı Oymaağaç köyünden Ayaşlıoğlu Mustafa ve aynı aşirete mensup Solhanlı köyünden Mehmed'tir. Yazıda bu haydutların 1847 yılında bu civarlarda dolaşıp yol kestikleri, halkın canına, malına ve ırzına zarar verdikleri belirtilmiştir. Bu haydut çetesinin en son işledikleri suç, bu sırada Aksaray kazası müdürlüğünü yürüten Ateşzâde Abdurrahman Ağa'nın oğlu Hamza Ağa'ya, bu yazıdan kısa bir süre önce, gece yarısı ateş etmeleridir. Fakat Hamza Ağa'ya herhangi bir kurşun isabet etmemiştir. Bu olay sonrasında yakalanan eşkıyalar tutuklanmıştır. Eşkıyaların yakalanması, dört eşkıyanın gizlice evlerine geldikleri sırada kaza müdürü Abdurrahman Ağa'nın oğlu Hamza Ağa'nın gönderdiği casusun haber vermesi ve sonrasında birkaç zaptiye ile bu evin basılması sonucu olmuştur. Birlikte olan eşkıyalar, birkaç el ateş etmişlerse de kurşunlar hiçbir kimseye isabet etmemiş ve teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Aksaray halkının endişe ve korkusu, tutuklanan eşkıyaların yeniden serbest bırakılmasıdır. Kaleme aldıkları yazıda serbest kalmaları durumunda “eşkıyaların aynı işlerine kaldıkları yerden devam edecekleri, bu nedenle de halkın dışarıya çıkmakta zorlanacağı ve korkudan hareket edemeyeceği” beyan edilmiştir. Bu bağlamda yetkililerden Aksaray halkına maddi ve manevi anlamda büyük zarar veren “bu eşkıyaların prangaya vurulması, tersanede veya benzeri ağır hizmette çalıştırılarak dönmelerinin engellenmesi” talep edilmiştir²⁰².

Aksaray Kaza Meclisinin 23 Aralık 1847 tarihli mazbatasında yukarıda ismi geçen eşkıyaların kaçır sene bu işle uğraştıklarının bilgisi verilmiştir. Çelebi Osman ve Kör Ali isimli eşkıyalar on beş seneden beri yol kesmektedir. Ayaşlıoğlu Mustafa otuz yıldır hırsızlık ve eşkıyalık yapmaktadır. Solhanlı köylü Mehmed ise kısa bir süre önce eşkıyalığa başlamış, askerliğini yapmış ve dönünce kaldığı yerden devam etmiştir. Bu bağlamda Mehmed'in çok genç yaşta yoldan çıkarak haydutluğa başladığı söylenebilir. Bu eşkıyalar, özellikle bir yıldan beri birlikte hareket ederek Aksaray ve çevresinde gece-gündüz dolaşarak yol kesmekte, gasp ve yağma yapmaktadır. Bunların korkusundan halk iki saatlik mesafeye bile asker eşliğinde gitmek zorunda kalmaktadır. Bu eşkıyalar, Aksaray'daki kolluk kuvvetlerince daha önce birkaç kez yakalanmış, ancak son defasında hadlerinin bildirilmesi ve terbiye edilmesi amacıyla Niğde sancağı kaymakamı Şakir Bey'e

²⁰² BOA, A.MKT.MVL., 8/36, 21 R 1264.

gönderilmişse de beş-on gün hapiste yattıktan sonra serbest kalmışlardır. Beş-altı aydan beri yine aynı işe devam etmişlerdir. Yakalanan eşkıyalar, kısa süre sonra serbest bırakılmalarından olsa gerektir ki Niğde sancağına değil, Aksaray'ın bağlı olduğu daha üst idare merkezi olan Konya vilâyetine gönderilmiştir. Konya yönetimi tarafından da bahsi geçen eşkıyaların bir daha dönmemesi için gerekli cezaların verilmesi talep edilmiş, aksi takdirde yani serbest kalmaları durumunda aynı sıkıntıların baş göstereceği tekrarlanmıştır²⁰³.

Aksaray kazasından Konya vilâyetine gönderilen eşkıyalar Konya Vilâyet Meclisinde sorgulanmışlardır. Ayrıca bunların arkadaşları oldukları sabit olan Hacı ve Deli Mahmud da vilâyet merkezinden gönderilen kolluk kuvvetleri tarafından yakalanarak Konya'ya getirilmiş ve sorgulanmışlardır. İsimleri geçen altı eşkıyadan beşi Konya Vilâyet Meclisinde yapılan sorgu ve yargılanmaları sırasında eşkıyalık yaptıklarını, eşya ve mal çaldıklarını kendi rızalarıyla itiraf etmişlerdir. Ayaşlı Mustafa ise eşkıyalık yaptığını ve halkın malını gasp ettiğini kabul etmemiştir. Ancak onun da işin içinde olduğu diğer eşkıyaların ifadeleriyle sabit olduğundan hepsi hapsedilmiştir. Adı geçen eşkıyaların gasp ettiği mal ve eşyalar, Konya Vilâyet Meclisi tarafından listelenmiş ve bu liste İstanbul'dan ülkeyi yöneten merkezi hükümete gönderilmiştir²⁰⁴.

²⁰³ BOA, A.MKT. MV.L., 8/36, 27 R 1264.

²⁰⁴ BOA, A.MKT. MV.L., 8/36, 27 R 1264.

Tablo 2: Çelebi Osman ve Kör Ali Çetesi'nin Gasp Ettiği Eşya ve Paralar²⁰⁵

Eşyalar Çaldıkları Para ve Mallar	Para ve Malları Gaspedilen Kişilerin İsimleri										Toplam
	Kayserili iki askerden çaldıkları mallar	Şaş Ali'nin oğlu ²⁰⁶ , dan aldıkları eşyalar	Gayrimüslim Tüccar ²⁰⁷ , dan zorla aldıkları eşyalar	Gelveri ²⁰⁸ halkından olan Çoban Veli'den çaldıkları eşya	Gayrimüslim ilerefikî, Elekeçi'den çalınan para, eşya ve hayvan	Nigdeli Kayacı Gayrimüslimden zorla çaldıkları hayvan eşya	Deve damlı bir kişiden çaldıkları eşya	Çatal çeşme köylü bir kişiden aldıkları eşya	Harmandeli deveçiden çaldıkları eşya ve paralar	Ereğli tarafında Elmacıdan ve Göynük köyünden gasp ettiği eşya ve paralar	
Nakit (kuruş)	480		32						10	50	572
Maşlah	1		1		2						4
Çerit	1										
Kahve Değirmeni	1					1					2
Kalçın	1										1
Gümüş Yüzük	1				5						6
Kütahya Fincanı	2										2
Kara Kundaklı Tüfek	2										2
Gömlek	1				4						5
Boyun Şalı	1	1		1							3
Peşkir	1				8						9
Baş yemeni	1										1
Pabuç Çift	1				5						6
Su taşı	1										1
Tabanca		1		1							2
Şalvar			1								1

²⁰⁵ BOA, A.MKT. MVL., 8/36, 21 R 1264.

²⁰⁶ Yuva köylüdür. BOA, A.MKT. MVL., 8/36, 21 R 1264.

²⁰⁷ Belgede gayrimüslim tüccarın ismi geçmemektedir. BOA, A.MKT. MVL., 8/38.

²⁰⁸ Aksaray'ın ilçesi olan Güzeyurt'un eskiden ismi Gelveri'dir. Detaylı bilgi için bkz. Aygün, **age**, s.220.

Silahlık				1							1
Fes				1	1						2
Nakden dirhem					1000						1000
Beygir					2	1	4	2		1-4	10
Küçük ve büyük şal					4						4
Tüfek					5						5
Bıçak					1						1
Boy entarisi					3						3
Çoba					1						1
Dizlik					5						5
Cepken					1						1
Potur					1						1
Gümüş kuşak					3						3
Çuka salta					3						3
Kutni entari					1						1
Gümüş bilezik					1						1
Gümüş tepelik					1						1
Kebir heybe					1	1					2
Karaman abası					1						1
Beşlik altın					4						4
Çizme					1				1		2
Gömlek ve don					5						5
Erik kurusu torba					5						5
Eğer					1						1
Yorgan					1						1

Yazma yemeni					3						3
Üsküdar yemeni					3						3
Zenne şalvar					1						1
Entari					1						1
Peştamal					1						1
Mest çift					1						1
Kafiye					2						2
Hama kuşağı					1						1
Kalay kıyye					2						2
Nişadır kıyye					2						2
Kantar					1						1
Minder					1						1
Çadır keçesi									1		1
Duhan kisesi									1		1
Basma entari										1	1

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere çoğu uzun süre yol kesen ve gasp yapan eşkıyalar, bilinen en az on soygun gerçekleştirmiştir. Çaldıklarına bakıldığında ise nakit para, altın, silah, ev eşyası, yiyecek ve daha çok da giyim eşyası olduğu görülmektedir.

EşkİYaların gasp ettiğı eşyalardan bir kısmı geri alınarak, Aksaray kazası müdürü tarafından sahiplerine iade edilmiştir. Diğer kısmının, telef edilmiş ya da Aksaray'dan çıkarılmış olması hasebiyle geri alınması mümkün olamamıştır. Konya Vilâyet Meclisi, yaptığı soruşturmadan sonra gasp ve haneye tecavüz suçu işleyen eşkıyaların Ceza Kanunu'na uygun bir cezanın tatbik edilmesi amacıyla İstanbul'da bulunan Meclis-i Vâlâdan “haddini bildirme ve terbiye edilmeleri iradenize bağlıdır” denilerek yardım

istemiştir ve eşkıyalara dâir ne yolda hareket edileceğine ilişkin padişahın iradesi beklenmiştir²⁰⁹.

Aksaray eşkıyalarının işledikleri suçlar ve alacakları cezalar, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyede müzakere edilmiş ve haklarında karar verilmiştir. Bahsi geçen meclisin 27 Mart 1848 tarihli kararına göre isimleri geçen eşkıyalar, yol kesme ve gasp suçlarından dolayı, Ceza Kânûnnâmesi'ne uygun olarak yedi sene müddetle küreğe konulması ve gerekli işlerde çalıştırılması kararlaştırılmıştır. Altı eşkıyanın İstanbul'a gönderilmesi için devletin başkenti İstanbul'dan Konya valisine bir emirname gönderilmiştir²¹⁰.

Altı eşkıyanın yedi yıl müddetle ceza alması ve başka bir yere gönderilmesi Aksaray idarecilerini ve halkını rahatlatmıştır. Bu sayede uzun yıllar Aksaray halkına zarar veren çetenin zararlı faaliyetlerinden kurtulmuşlardır.

Aksaray kazasında yaşanan bir diğer olay ise 1850 yılında meydana gelmiştir. Nevşehir kazası sakinlerinden ve medrese talebelerinden olan Es-Seyyid Ömer'in 4 Mart 1850 tarihli arzuhalinde bahsettiğine göre sığır taciri olan ve Konya bölgesinden sığır toplayan kardeşi Hacı Mehmed'in Aksaray ile Nevşehir ile arasında seyahat ederken önüne eşkıya çıkmıştır. Rışvan Aşireti'nden ve Ankara'nın Teke köyünden olan Kâküllü Ali adlı bir Kürt eşkıya, Hacı Mehmed'i takip ederek yolunu kesmiş; üzerindeki elbisesini, tüfeğini, atını, yağmurluğunu ve koynundaki yirmi beş kuruşunu almış ve onu beş yerinden yaralamıştır. Hacı Mehmed'in beş yerinden yaralanması, eşkıya ile arasında ciddi bir mücadelenin yaşandığını göstermektedir. Eşkıyanın yaralanıp yaralanmadığı hakkında ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Ömer Efendi, kardeşinin hakkının alınması ve eşkıyanın cezalandırılmasını Sadaret makamına yazdığı arzuhalde talep etmiştir. Ayrıca bu sırada Teke köyünde bulunan eşkıya Kâküllü Ali'nin yakalanması amacıyla Sadaret makamından Yozgat valisi Vecihi Paşa'ya bir emirname yazılmasını istirham etmiştir²¹¹. Ömer Efendi'nin arzuhalinde eşkıyanın yakalanması için Yozgat valisine emirname yazılmasını idari açıdan mahzurlu görmüş ve Ankara Valiliğine bir yazı yazarak eşkıyanın yakalanarak Ankara Sancak Meclisinde soruşturularak yargılanmasını ve durumun merkezi hükümete bildirilmesi istenmiştir²¹².

²⁰⁹ BOA, A.MKT., MVL., 8/36, 27 R 1264.

²¹⁰ BOA, A.MKT.MVL., 8/36, 21 R 1264.

²¹¹ BOA, A.MKT.DV., 24/43, 18 R 1266.

²¹² BOA, A.MKT.DV., 24/43, 18 R 1266.

Bir sonraki eşkıyalık vakası 1862 yaşanmıştır. Mekke sakinlerinden Şerif Efendi'nin verdiği 30 Nisan 1862 tarihli arzuhâle göre; kendisi İstanbul'a gelirken Aksaray kazasına bağlı Sarıyahşi köyü civarında önu kesilip, 30.000 kuruştan fazla değeri bulunan mal ve eşyası Çoban Hasan adlı şahıs tarafından gasp edilmiştir. Bu kişinin eşkıya arkadaşları olan Kırşehir'e bağlı Toklu Kemal köyünden Kalaycıoğlu Deli Osman ile Münla Ali adlı şahısları yakalanmıştır. Bundan sonra ikinci bir olay daha yaşanmıştır. Bu kişiler zaptiye çavuşu Osman Ağa marifetiyle Kırşehir kazasına getirilirken Çoban Hasan'ın kardeşleri ve arkadaşlarından İsa ve İsmail ile birlikte atlı ve yaya silahlı on sekiz kişi köyün Kaba adı verilen mevkiinde zaptiye çavuşu Osman Ağa'yı darp ederek ve birkaç yerinden yaralayarak Deli Osman'ı askerlerin elinden alıp firar etmişlerdir.

Şerif Efendi uzak olması nedeniyle dava için Aksaray kazasının bağlı olduğu Konya vilâyeti merkezine gidemeyeceğini ifade ederek adı geçenlerin yakalanıp Yozgat Büyük Meclisinde yargılanmasını ve hakkının alınmasını talep etmiştir.

“Çoban Hasan ve rüfekaşının der-dest olunarak mürafaa ve muhakemelerini icrası ve tebeyyün edecek emvaliñ istirdadı ile keyfiyetiñ uşulü vechile ba-mazbata inhası ve tutulacak istintağnamelerinin zırde kendülerine temhîr veya imza etdirilerek tisyarı hüşuşunun taraf-ı saadetlerine bildirilmesi tezekkür kılınmağla icabının icra ve inbasına himmet eylemek siyakında tezkire”²¹³.

Eğer durum böyleyse meselenin Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'ye havale edilip Çoban Hasan ve diğer şahısların yakalanarak yargılanmaları ve gasp edilen malların geri alınması gerekir. Nihâî durumun usulüne uygun biçimde tutanak altına alınması, sorgulama kayıtlarının suçlulara mühür veya imza ettirilerek gönderilmesi hususunun bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Bir önceki eşkıyalık faaliyetinde olduğu gibi Şerif Efendi'nin eşkıyanın Yozgat'ta yargılanması talebi merkezi hükümet tarafından uygun görülmemiştir. Gerekli işlemin Ankara valiliği tarafından yapıp sonucun Şerif Efendi'ye haber verilmesi biçiminde tezkire yazılmıştır²¹⁴.

7 Mayıs 1862 tarihinde Konya valisine yazılan mazbatada Çoban Hasan'ın kazanın bazı ileri gelenleri tarafından himaye edilmekte olduğundan dolayı gereğinin yapıp, gasp edilen malların iadesi istenmiştir. Bu tür zararlı kişilere meydan verilmesi hiç de doğru olmayıp bunların bir şekilde ele geçirilerek gasp ettikleri malların geri alınarak Şerif Efendi'ye iade edilmesi ve eşkıyalara gereken cezalarının verilmesi lüzumlu bulunmuştur.

²¹³ BOA, A.MKT.UM, 560/3, 1 ZA 1278.

²¹⁴ BOA, A.MKT.UM, 560/3, 1 ZA 1278.

Arşiv belgesinde bunların yakalanması konusunda gerekenin yapıp mutlaka ele geçirilerek sorgulanmaları, haklarında sıralanacak şer'i ve kanunî cezanın uygulanması kapsamında neyle suçlandıkları ve kabahatlerinin mazbata ile acilen bildirilmesi konusunda merkezi hükümetten talimat verilmiştir²¹⁵.

1862 yılında yaşanan eşkıyalık faaliyeti ise diğerlerinden daha büyük ve daha organize bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Konya Büyük Meclisinin 61 numaralı mazbatasında belirtildiği üzere Aksaray kazasından Hacıahmedli²¹⁶, Ekecik ve Şarklı Aşiretlerinden yüz elliden fazla Kürt eşkıya Koçhisar ve buraya bağlı memlehalardan (tuzlalardan) tuz çalmış ve yağma etmişlerdir. Bu durum Rusûmât Emanetinden bir tezkere ile bildirilmesinden sonra bahsi geçen eşkıyaların mutlaka yakalanıp aldıkları tuzun özel talimat hükümleri gereğince ücreti ile beraber iki kat para cezasının kendilerinden alınarak, tuzla müdürüne teslim olunması istenmiştir. Belgenin devamında ise eşkıyalığın derecesine göre haklarında gerekli yasal cezanın verilmesi ve durumun Meclis-i Vâlâya bildirilmesi istenmiştir.

Sadaret Dâhiliye Dâiresi, olay sonrasında 13 Ağustos 1862 tarihinde memlahaların iyi idare edilmesi için tenbihatta bulunmayı ihmal etmemiş, diğer bir ifadeyle eşkıyalık vb. olaylara karşı tedbir alınmasını, yeni sıkıntıların yaşanmamasını istemiştir. Tuzlalar müdürü Zahir Efendi de art arda gönderdiği yazılarında, tuzlaların Kürt ve muhacirlere mensup eşkıyalara karşı iyi korunması durumunda gelirin artacağını, bunu sağlamanın herkesin görevi olduğunu vurgulanmıştır. Bunlara ilaveten bu tuzlaların muhafazasıyla o civarın miri (devlete ait) mallarının tahsilatına kuvvet kaynağı olmak ve hem de Kürt eşkıyaların zararından muhacirlerle yerli ahalinin muhafazalarına dikkat olunmak üzere buradan bir bölük süvari nizamiye askerinin geçici olarak bölgede devriyeye tayin edilmesini talep etmiştir. Hırsızlık ve zararları malûm ve kesin olan bu eşkıyanın yakalanması için Niğde kaymakamı Galip Paşa ile yerel zabıt ve memurlara emirler verilmiştir. Tuzla müdürünün ifadelerinden bölgede sayıları oldukça kalabalık olan Kürt eşkıyanın sadece tuzlalara değil, aynı zamanda halka da büyük zarar verdiği anlaşılmaktadır. Zahir Efendi'nin bu türden sözleri Konya Büyük Meclisi tarafından biraz abartılı ve dağdağalı bulunmuştur.

²¹⁵ BOA, A.MKT.UM., 562/43, 8 ZA 1278.

²¹⁶ Hacı Ahmedli Aşireti, İç Anadolu'nun en büyük aşiretlerinden olan Boynuinceli Aşireti'nin bir koludur. Detaylı bilgi için bkz. Yılmaz, **agm**, s. (171-188).

Zahir Efendi, Hâfız Paşa'ya yazdığı tezkerede bu aşiretlerin tasallutlarından başka bir taraftan da dörder beşer yüz silahlı muhacirin tuzladan tuz gasp edip Ankara taraflarına götürerek sattıklarına dâir bilgiler vermiş ve gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Bu nedenle Konya'nın doğu ve kuzeyindeki kaza ve geçitleri muhafaza ve devriyesine memur kır serdarı Mehmed Ağa, Niğde kır serdarıyla birleşerek mevcut maiyetleri olan muvazzaf askerleri yanına alarak Kırşehir ve tuzlalar civarına gitmiştir. Oralardan daha başka tedarikler elde ederek devriye gezerek hırsızların yakalanması ve bu tuzlaların muhafazasının sağlanması gerektiği bahsi geçen kır serdarlarına, kaymakama, tuzla müdürüne ve sair icap edenlere kesin ve özel olarak bildirilmiştir. Amaç, mümkün olduğunca tuzlaları korumak ve bu hususta istenen düzeye gelebilmektir. Ancak bu teşebbüs ve düzenleme geçici bir uygulamadan ibarettir. Tuzlalar ise etrafı yetmiş seksen saat geniş bir çölde bir büyük göl ile dört yanı Kürtler ve “henüz terbiye görmemiş, cahil” muhacirlerle doludur. Burada kısa zaman önce göç eden muhacirlerin de eşkıyalık, hırsızlık vb. davranışlara kolayca katılabileceklerine dâir özelliklere sahip olduğu vurgulanmak istendiği söylenebilir.

Geniş bir sahra olması nedeniyle tuzlaların bu geçici düzenlemeyle tam anlamıyla muhafazası mümkün görünmemektedir. Bu iki sınıf grubun alışıkları, kendilerine kâr ve kazanç yolu ettikleri bu hırsızlıktan tamamıyla el çektirilmesi, oralarda devamlı suretle gezici bir yeterli kuvvet bulundurulmasına bağlıdır. Ancak bunun sağlanabilmesi bazı şartların yerine getirilmesine bağlıdır. Çünkü yeterli miktarda gezici kuvvetin bulundurulabilmesi, daha önceden belirlenmiş olan yerel harcamanın yeniden düzenlemesi ile mümkündür. Bu nedenle izin alınmadan önce bu yola gidilmesi uygun görülmemiş ve durumun üst makamlara arz edilerek, gereğinin hızla yapılması istenmiştir²¹⁷.

Bir diğer eşkıyalık vakası 1863 yılında gerçekleşmiştir. Niğde sancağında Arapsun²¹⁸ kazasının Deliler köyünden Kel Ali, kardeşi Hanefi ve Kürt Külek İsmail isimli eşkıyalar Konya süvari zaptiye neferi Türkmen oğlu Mustafa ve Orhan isimli kişilerin önüne çıkarak 400 kuruşluk eşyasını gasp etmişlerdir. Bu soygunun yanı sıra Sultanhanlı İsmail Ağa'nın da baruthanesine girerek birtakım eşyasını alıp götürmüşlerdir. Ayrıca Harputlu Ahmed Efendi de aynı eşkıyanın saldırısına uğrayan ve bazı eşyaları gasp edilen kişilerdendir. Dağlarda ve köylerde gezerek insanların eşyalarını gasp eden, bu amaçla bazen de

²¹⁷ BOA, MVL., 639/37, 2 R 1279.

²¹⁸ Arapsun'un günümüzdeki ismi Gülşehir'dir. Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Sistem Yayınları, Ankara 2017, s.31.

insanlara işkence eden Kel Ali ve çetenin diğer üyeleri kolluk kuvvetlerince yakalanmışlardır. Onların zorbalık ve yağmalarından usanan, korkusuz bir yaşam sürmeyi arzu eden Niğde sancağının Aksaray, Kırşehir ve Arapsun (Gülşehir) kazaları halkı kısa süre önce yakalanmış eşkıyalardan Kel Ali, kardeşi Hanefi Kürt Külek, İsmail ve diğerlerinin tutuklanmalarına ve en ağır cezayı almalarına dâir bir arzuhal kaleme almışlardır. Kel Ali ve diğer iki eşkıyanın, Ceza Kânûnnâmesi'nin 62. Maddesi eki ve 19. Maddesi gereğince yargılanmış; bulunduğu şehirden uzaklaştırılmalarına ve 15 yıl kürek cezasına çarptırılmalarına karar verilmiştir. Kürek cezalarını Kıbrıs'ta çekmeleri kararlaştırılmıştır²¹⁹.

Aksaray kazasında meydana gelen bir diğer önemli eşkıyalık vakası ise 1865 yılında yaşanmıştır. Olay neticesinde yazılan 17 Mayıs 1865 tarihli şikâyet dilekçesinde belirtildiği üzere Tavukçu oğlu Ali Efendi oğlu Mehmed Efendi ve diğer bazı kişilerin Aksaray'dan Nevşehir'e yolculukları esnasında önlerine eşkıyalar çıkarak mal ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere eşkıyalar hep aynı yerde, Aksaray ile Nevşehir arasındaki Rubada denilen mevkide, insanların yollarını keserek gasp eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Eşkîya çetesi dokuz kişiden oluşmaktadır²²⁰.

Olayı gerçekleştiren eşkıyalardan üçü yakalanmıştır. Üçü de Kırşehir kazasına bağlı Köçekli Aşireti'nden olup ancak farklı köylerindendir. Yakalanan eşkıyalar, Çökük Yusuf oğlu Kavas, Benekli köyünden Ali'nin oğlu Kara Halil ve Tülek köyünden Kel Ali'nin oğlu İbrahim'dir. Diğer yedi eşkıya firar etmeyi başarmıştır. Şikâyet dilekçesinde yakalanan eşkıyaların cezalandırılmaları, firarilerin de en kısa zamanda yakalanması talep edilmiştir²²¹.

Olay sonrasında Niğde Sancağı Meclisi ile Kırşehir Sancağı Meclisi eşkıyalar hakkında soruşturma başlatmıştır. Meclislerde yapılan sorgulamaya, yakalanan üç eşkıyanın yanı sıra yolu kesilerek, eşyaları gasp edilen Tavukçu oğlu Ali Efendi oğlu Mehmed Efendi de davacı olarak katılmıştır. Mecliste söz alan Mehmed Efendi o günkü yaşadığı olayı şöyle anlatmıştır:

17 Mayıs 1865 tarihinde çocuğum Niğdeli Tırtıl oğlu Emin ile atlı olarak Aksaray'dan Nevşehir'e giderken yolda Nevşehir'in Rubada köyüne üç çeyrek saat (45 dakika) mesafedeki Sarnıç denilen yerde İbrahim, Kavas ve Kara Halil ile başka altı nefer yandaşları atlı ve silahlı

²¹⁹ BOA, MVL., 646/22, 1 ZA 1279.

²²⁰ BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

²²¹ BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

bir şekilde üzerimize sardıldılar. Ben ve çocuğum hemen yakalandık. 1093 kuruş paramı, bir adet müsta'mel (kullanılmış, ikinci el) çuha salta, bir bel küreği, bir adet acem şal kuşağı, bir adet şalvar, bir çift kundura, bir yazma yemeni, bir Türki heybe, bir kat çamaşır, iki at ve iki eyer takımını aldılar”.

Mehmed Efendi, mahkemede, gasp edilen eşya ve parasının kendisine teslim edilmesini, eğer gasp eden kişilerde eşyaları mevcut değilse, eşkıyaların ücretinin verilmesini talep etmiştir. İbrahim ve Kavas, sorguda ve dava sırasında Mehmed Efendi'nin anlatmış olduğu durumu kabul ederlerken, Kara Halil inkâr etmiştir. Lâkin daha önce Kırşehir Kaza Meclisinde yapılan sorguda Kara Halil'in durumu kabul ettiğinden ve Halil Ağa oğlu Ahmed Bey ile Abdullah oğlu Boz Ömer isimli şahitlerin benzer yöndeki ifadeleri neticesinde Kara Halil'in de onlarla aynı suçu işledikleri kesinlik kazanmıştır. Kırşehir kazasından gönderilen mazbatada İbrahim, Kavas ve Kara Halil'in sabıkalı oldukları bildirilmiştir²²².

Yakalanan kişilerin 7 Temmuz 1865 tarihinde Niğde Meclisindeki sorguları esnasında çaldıkları eşyalar ve yaptıkları işler tek tek sorulmuştur; Kel Ali'nin oğlu İbrahim'in sorgu tutanağında; Rubada denilen yere tam bir ay önce gittikleri, giderken de yanlarında arkadaşlarından Tokana oğlu Osman, Okcuyanlı Hasûd, Kuzugüdenli Mehmed, Kara Halil Mecbeli Ömer, Osman, Kavas ve Kaya Mahmud ile birlikte olduklarını İbrahim'i tepenin üzerine gözcü olarak koyduklarını beyan etmiştir. Sorgu esnasında soydukları Niğdeli Tavukçu oğlu Mehmed Efendi'yi tanıdığını itiraf etmiştir. Mehmed Efendi'nin eşyalarından bir şalını aldığını, başkalarından aldıkları eşyalar ile bir dana ve yirmi beş kuruş parayı kendisine verdiklerini kabul etmiştir. Soygundan sonra Kırşehir civarında hamamın yanına geldiklerini, oradan arkalarından gelen silahlı kuvvetlerle çarpışarak kaçtıklarını doğrulamıştır. İbrahim, artık kurtulacaklarını anladıklarından Gözler adlı mevkide diğer eşkıya arkadaşlarıyla buluşarak çaldıkları eşyayı bölüştüklerini ifade etmiştir. Kendisine fazla bir şey verilmediği, şeytana uyularak böyle bir kusur eylediğini, ilk defa hırsızlık olayına karıştığını, lâkin tövbe ve istiğfar ettiğini beyan eden İbrahim, sözünü ilk defa yaşadığını belirttiği bu durumu “insanlık hâli olarak cesaret eyledim” diyerek tamamlamış ve kendisinin affedilmesini talep etmiştir²²³.

Sorgulanan eşkıyalardan bir diğeri olan Kara Halil, eşkıyalık faaliyetleri sırasında yanında dokuz kişinin daha olduğunu beyan etmiş ve sorgusu sırasında eşkıyalar arasına nasıl katıldığını şu cümlelerle anlatmıştır:

²²² BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

²²³ BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

“Ben Tülek Aşireti’nden gidiyordum. Köçekli Aşireti’nin Veledli köyü civarında Veledözü denilen yerde sekiz nefer hırsız buldum. Bunlara selam verdim. Nereye gidiyorsun diye bana sorduklarında Tülek Aşireti’nin Kırdök köyünde eniştem Abdullah’ta alacağım vardır. Onun için gidiyorum dediğinde aşiretimizin Korkorlu köyünden Hacıahmedli Aşireti’nden Kır Mahmud gel Kırdök köyüne şimdi gitme, birlikte gidelim, birkaç beygir getirelim dediler ise de ben beygiri çayıra saldı, hamdır gidemem dedim ise de madem ki üzerimize geldin beraber gideriz diyerek çok ısrar ettiler. Biz de şeytana uyup birlikte doğruca Rubada denilen yere vardığımızda ilkin iki kişiye rast gelip nerelisin dediysek de söylemediğinden iki at ve üzerlerinde bulunan elbiselerinden birkaç parçasını aldık.

Bu iki kişiden aldıkları akçenin tamamını Ömer ve Osman’a teslim ettiklerini belirten Kara Halil, gasp ettikleri 250 kuruşu, 25’er kuruş, 10’ar para olarak paylaştıklarını, bundan başka para olmadığını söylemiştir. Kara Halil, konuşmasının devamında “Mehmed Efendileri soyduktan sonra bir deveci geldiğini, deveciden de iki top amelgan, iki top bez, bir top kırmızı bez ve birkaç aba aldıklarını” ifade etmiştir. Kendisinin gözcü olarak tepelerde olduğunu, başka kimseyi soymadıklarını söylemiştir. Çaldıkları atları ne yaptıklarını sorulduğunda ise şöyle söylemiştir:

“Sandık Emininin olan doru atı Kuzugüdenli Mehmed ile Ömer ve Osman aldı. Al tayı da Kaya Mahmud ile Okcuyanlı Haso aldı, doru kırsığı da Kürt Yeko ile Kavas aldı ve diğer doru atı da Toğaz oğlu ile Tülek’den İbrahim aldı. Kır atı ve doru kırsığı da benim at telef olduğundan yalnız bana verdiler. İki doru kırsakla kır atı da Yorani dağından kaçırdık”²²⁴.

Yukarıdaki ifadelerden eşkıyaların en az altı at kaçırdıkları ve kendi aralarında paylaştıkları anlaşılmıştır. Atının neden telef olduğu sorulduğunda Kara Halil, yürümeye hali kalmadığından üzerinden inmek zorunda kaldığını, çaldıkları attan birine bindiğini ifade etmiştir. Zorla aldıkları eşyaları Gözler mevkiinde kendileri arasında taksim ettiklerini ve bunları herkesin kendi atının tergisine koyarak oradan ayrıldıklarını söylemiştir²²⁵.

Yakalanarak sorgulanan bir diğer suçlu eşkıya Köçekli Aşireti’nden Çökük Yusuf oğlu Kavas’tır. Olayın bundan bir ay önce gerçekleştiğini söyleyen Kavas, diğer eşkıya arkadaşlarının Tokana oğlu Osman, Okcuyanlı Hasud, Beki, Kuzugüdenli Mehmed, Kara Halil, Çimeli köyünden Ömer Osman, Kel Ali oğlu İbrahim ve Kaya Mahmud olduğunu, isimlerini verdiği kişilerden başka kimsenin olmadığını beyan etmiştir. Onun bu ifadesi diğer eşkıyalarinkiyle örtüşmektedir. Kendisinin bir tepenin üzerinde görevlendirildiğini beyan eden Çökük Yusuf oğlu Kavas da kimlerden hangi malı ne miktarda çaldıklarını ifadesinde söylemiştir. Niğdeli Tavukçu oğlu Mehmed Efendi’yi soyduklarını, kendisine verilen malın sadece bir çift kundura, bir don ve bir çuha entari ile yirmi kuruş olduğunu

²²⁴ BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

²²⁵ BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

söylemiştir. Ayrıca Kırşehir civarında hamamın yanına vardıklarında arkalarından birkaç atlının geldiği, bu atlıların kendilerine birkaç el ateş ettikleri, fakat atlılara karşı galip gelerek onları kaçırttıkları tutanakta yer almıştır. Anlattıkları, eşkıya Kel Ali'nin oğlu İbrahim'in ifadeleriyle birebir örtüşen eşkıya Kavas da tıpkı İbrahim gibi ilk defa böyle bir olaya cesaret ederek suç işlediğini şu cümlelerle beyan etmiş ve af dilemiştir:

“Gözler adlı mahalde alayımız bir araya geldik taksim ettik ise de bana göstermediler ve beyan eylediğim eşyadan gayri bir şey vermediler, şeytan sözüne uyarak böyle bir kusur eyledim lâkin tövbe-kâr ve günahlarının bağışlaması olarak affınızı rica ederim. Bu maddede bundan gayri bir şey bilmem, hakikat-i hâl de bu merkezdedir ve ben evveleri hırsızlık etmedim buna da insanlık hâli cesaret eyledim”²²⁶.

Görüldüğü üzere yakalanan eşkıyaların sorgulanmaları sırasında sorulara verdikleri cevaplar gasp suçunu nasıl işlediklerini ve neler çaldıklarını genel itibarıyla açıklığa kavuşturmuştur. Sancak, vilâyet ve merkezi hükümet arasında yapılan yazışmalarda Niğde sancağından Tavukçuzade Mehmed Efendi ile diğer kişilerin Aksaray'dan Nevşehir'e giderlerken önlerine çıkıp, mal ve eşyalarını gasp eden on eşkıyadan tutuklanan Kavas, Kara Halil ve İbrahim'in cezalarının belirlenmesi ve firarilerin de yakalanarak sorgulanması gerektiği vurgulanmıştır. Yukarıda isimleri geçen eşkıyaların faaliyetleri ve yargılanmaları, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyeye havale edilmiştir. 30 Eylül 1865 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere yakalanan Kavas, Kara Halil ve İbrahim isimli eşkıyaların muhakemelerinin görülmesi amacıyla vilâyet merkezi Konya'ya gönderilmesi yönünde bir talimat verilmiştir. Ayrıca Meclis-i Vâlâ, Rışvan Aşireti mensubu olan diğer altı eşkıyanın da en kısa sürede yakalanıp, sorgularının yapılarak Konya'ya gönderilmesi için Ankara vilâyeti ile Niğde sancağına bir yazı göndermiştir.

Bunun üzerine, 6 Kasım 1865 tarihli Niğde Sancağı Meclisi mazbatasından da anlaşıldığı üzere, Mehmed Efendi ve diğerlerinin mallarını gasp eden ve olay sonrasında yakalanan Kavas, İbrahim ve Kara Halil, muhakemelerinin görülmesi için soruşturmaları sırasında tutulan üç kıta sorgu tutanaklarıyla birlikte vilâyet merkezi Konya'ya gönderilmiştir. Bahsi geçen bu eşkıyaların olaylara karışan arkadaşlarının da yakalanması ve Niğde Sancak Meclisinde yapılacak sorguları eklenerek Konya eyaletine gönderilmesi kararlaştırılmıştır²²⁷.

Bu arada eşkıyaların gasp ettiği eşyalardan bir kısmı yeni yapılan sorgu ve incelemeler neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan bir kısmı yakalanan eşkıyalardan İbrahim'in,

²²⁶ BOA., MKT., 744/18, 8 ZA 1282.

²²⁷ BOA., MV.L., 744/18, 8 ZA 1282.

bir kısmı da firari eşkıyalardan Kaya Mahmud'un evinde çıkmıştır. Elde edilen eşya ve silahlar sahiplerine dağıtılmıştır. Eşkîyanın elinden alınan, fakat sahibi belli olmayan altı at satılarak 2.890 kuruş elde edilmiş ve geliri Maliye Hazinesine gönderilmiştir²²⁸.

Konya valisi İzzet Paşa, 15 Şubat 1866 tarihinde Niğde Meclisinin ekli mazbatasını, mahkeme kaydını ve üç kıta sorgu tutanağını Meclis-i Vâlâya göndermiştir. Konu Meclis-i Vâlâda, önceden gelmiş olan evrak birleştirilecek Muhâkemeler Dâiresinde tetkik edilmiştir. Bunun neticesinde Ceza Kânûnnâmesi'nin 62. Maddesi'nde yer alan “dağlarda ve kırlarda silahlı halde gezerek rast geldikleri yolcuları soyma rezilliğini gösteren bu kişilerin hâl, sıfat ve şekavet derecesine göre muvakkat veya müebbet kürek cezasıyla cezalandırılması hükmü gereğince bu eşkıyaların da bu hükümlerle ve 19. Madde'de yer alan usule göre hapis tarihleri olan 24 Temmuz 1865 tarihinden itibaren teşhirleri yapılarak on beşer sene müddetle küreğe konulmaları için Kıbrıs'a gönderilmelerine karar verilmiştir. Bunların yanı sıra firarilerin de yakalanmasına çalışılması hususu Konya valisine bildirilmiştir²²⁹.

Aksaray kazasında yaşanan eşkıyalık vakaları Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde (1876-1908) de görülmektedir. 2 Nisan 1894 tarihinde Aksaray'ın Bozkır karyesi ahalisinden sekiz eşkıya yol keserek halka büyük zararlar vermişlerdir. Bu zararlar neticesinde halk şikâyet ederek haklarını aramış ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Aksaray Bozkır köyü ahalisinden sekiz eşkıyanın Nevşehir ahalisinden ve Rum milletinden olan Esteban ile iki askerin önlerine çıkarak mallarını, eşyalarını ve hayvanlarını gasp etmelerinin yanı sıra onları darp ve işkenceye maruz bıraktıkları görülmektedir. Olay bu yönüyle daha önce anlatılan eşkıyalık faaliyetlerinden farklılık arz etmektedir. Bu tahrik üzerine yaşanan olaylar birbirine denk gelmiş ve aynı tarihte olduğu için Kırşehir kazasına bir yazı yazılmıştır. Adı geçen sekiz eşkıyanın tutuklanmaları için mağdur olan Esteban, Konya vilâyetine bir yazı yazmıştır²³⁰.

Bölgede görülen bir diğer eşkıyalık olayı ise 4 Nisan 1894 tarihinde meydana gelmiştir. Bu olayda eşkıyaların Niğde sancağına bağlı Aksaray, Nevşehir ve Arapsun kazaları ile

²²⁸ BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

²²⁹ BOA, MVL., 744/18, 8 ZA 1282.

²³⁰ BOA, DH. ŞFR., 185/83, 26 N 1311.

Konya'ya tabi Koçhisar kazasının birçok köyünde bazı kişileri yoldan geçirmeyip soydukları anlaşılmıştır. Bu durumun çözülmesi istenmiştir²³¹.

Aralık 1895'te ise Konya valisi Kemal Bey'in imzasıyla kaleme alınan yazıda Aksaray, Nevşehir ve Arapsun kazalarından 500 atlı eşkıyanın Kızılırmak civarında bulunan Kesikköprü denilen yerde toplandıkları, ırmaktan geçmek üzere bulundukları ve bunların Kırşehir'e baskın ve yağma yapacakları haberi yayılmıştır. Bunun üzerine Kırşehir Mutasarrıflığı birkaç defa yazı kaleme alarak, konunun araştırılması ve gerekli tedbirlerin alınmasını talep etmiştir. Bu arada Kırşehir Mutasarrıflığı kentten zaptiyelerin ve köylülerin çıkarılması üzerine eşkıyalar buraya bir saat mesafeden geri dönmek zorunda kaldığı bilgisini vermiştir. İstanbul'dan yani merkezi hükümetten gelen talimat üzerine Niğde livasına bağlı adı geçen kazaların merkezlerinden zaptiyeler çıkarılarak Kırşehir civarı taranmış, ancak eşkıyaya rastlanmamıştır. Bu yönde bir talimatın gelmesi üzerine Kırşehir'e komsu olan Arapsun Kazası Kaymakamlığı durumun araştırılması amacıyla bir miktar zaptiye ve köylüyü göndermiştir. Bu görevliler Kırşehir'e kadar gitmişler ve iki gün orada kalmışlarsa da şikâyetle konu olan atlı eşkıya grubuna rastlamamışlardır. Bunun sonucunda Niğde livasından yazılan 17 Aralık 1895 tarihli yazıda "bölgede asayişin berkemal olduğu... öyle uygunsuz kimselerin, özellikle de Niğde livasından toplandı denilen 500 atlı değil, beş atının bile bulunmadığı" beyan edilmiştir. Bununla beraber Kırşehir livasının etrafının teftişi sırasında Arapsun kazasından çıkan görevliler pastırma çalan bazı hırsızları Arapsun Mahkemesine teslim etmiştir.

Aksaray Kazası Kaymakamlığı tarafından da 500 atlıya dâir araştırma yapılmış ve kaymakamlığa vekalet eden Aksaray Mal Müdürü Sabri Bey tarafından "Bunların Aksaray sınırları içinden yağma fikriyle katiyyen toplanmadığının anlaşıldığı" yönünde bir cevap yazılmıştır. 19 Aralık 1895 tarihli yazıda atlıların çıktığı yerlerden biri olarak ismi geçen Hayreli köyünün 15 hane, kadın erkek, küçük büyük toplam 45 nüfustan oluştuğu, burada da herhangi bir eşkıyanın toplanmadığı belirtilmiştir²³².

Aksaray kazasında yaşanan eşkıyalık faaliyetlerinden birisi de 1901-1902 yıllarındadır. Aksaray kazasından 14 Ocak 1902 tarihinde mahalle imamı ve muhtarları tarafından Sadaret makamına hitaben kaleme alınan bir şikâyet dilekçesinde köylülerin hayvanlarının gasp edildiği belirtilerek yardım istenmiştir. Yapılan incelemeler göstermiştir ki Kırşehir

²³¹ BOA, DH. ŞFR., 185/88, 28 N 1311.

²³² BOA, Y.PRK.DH., 9/13, 2 B 1313.

livasına bağı Meşe köyünden Salih Ağa ile aynı livaya bağı Mecidiye kazasından Hatun oğlu Ali Efendi martini cinsi tüfekleriyle adamlarını Aksaray ve Koçhisar kazalarına göndererek büyük ve küçük baş hayvanları çalma ve Koçhisar'da memlahaya (tuz çıkarılan yer) gelip tuz müşterilerinin mallarını, paralarını, eşyasını çalmışlardır. Halk bu durumdan rahatsızlıklarını dile getirerek, ziraattan mahrum kaldıklarını beyan etmişlerdir. Bu yerdeki memurlar tarafından eşkıyaların korunduğunu iddia etmişler ve sahip çıkılması sebebiyle adı geçenler hakkında geçmişte de başvuru yaparak yardım istediklerini, ancak bir sonuca ulaşamadıklarını, bu durumda ne yapacakları konusunda çaresiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle de Sadaret makamına yazdıklarını belirterek, yardım ve adalet istemişler ve olayın iç yüzünün araştırmasını talep etmişlerdir²³³.

Aksaray kazası, 1904 ve 1905 senesinde de bir eşkıyalık faaliyetine sahne olmuştur. Konya vilâyetine yazılan 5 Şubat 1905 tarihli bir mektupta bu konu ile ilgili bilgiler aktarılmaktadır. Aksaray kazasında bir kaç aydan beri tütün kaçakçısı adı altında sayıları 70-80 olarak değişen kişilerden oluşan ve martini tüfeğiyle silahlanmış bir eşkıya çetesi türeyip toplu halde dolaşmaktadırlar. Rast geldikleri köylerin ahalisine ve tüccarlara zarar vermekte olup tecavüzlerinin engellenmesi amacıyla tedbirlerin alınması istenmiştir. Eğer tedbir alınmazsa ticari faaliyetlerin düzeninin tamamen bozulacağı söylemiyle gerekenin uygulanması ricasına dâir tüccarların mühür ve imzasıyla sadrazama hitaben bir arzuhâl kaleme almışlardır. Tüccarlar, adı geçen eşkıyaların, ellerinde bulunan adi ve kıymetsiz tütünleri 20-30 kuruşa almaları için kendilerine baskı yaptıkları, bunları almazlarsa darp ve yaralamaya hatta hanelerinden eşya almağa kadar gaspa cüret etmekte olduklarını da yazmışlardır. Ayrıca eşkıyanın geri dönüşlerinde de hayvanlarını alıp götürmekte olduklarından ve köylerine ulaştıklarında geceleme istediklerinde odalarını onlara vererek, çoluk çocuklarıyla köylünün açıkta kalarak bulundukları yeri terk ettiklerini belirtmişlerdir. Eşkıyanın, hayvanlarına saman ve arpa temini konusunda da kendilerine çeşitli sıkıntılar ve zorluklar çıkarmış oldukları da ifade edilmiştir. Eşkıyanın kötü hallerine hoşgörü gösterilmesinin uygun olmayacağı için şikâyet edilerek adaletli bir şekilde davranılması istenmiştir. Bunun neticesinde merkezi hükümet, 70-80 kişinin tütün kaçakçılığı vesilesiyle toplu olarak gezip dolaşarak halka zarara uğratmasının asayiş güçleri nazarından caiz olmadığını vurgulayarak, Konya vilayetinden meselenin hızlıca

²³³ BOA, DH.MKT., 2575/62, 4 L 1319.

araştırılmasını ve eşkıyaların halka ve tüccarlara zarar vermesinin engellenmesini emretmiştir²³⁴.

Tütün kaçakçılığı adı altında yapılan eşkıyalık faaliyetlerine sonraki yıllarda da rastlanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılı ile 1909 yılında da Aksaray kazasında eşkıyalık faaliyetleri görülmüştür. Aksaray kazası merkezi ve buraya bağlı Akhisar, Sultanhanı, Alayhanı, Sarıatlı (Saratlı) köylerinden birçok kişinin imzasının bulunduğu bir arzuhal 4 Şubat 1909 tarihinde Sadaret makamına gönderilerek, durumlarının eşkıyalar sebebiyle perişan olduğundan bahisle yardım istenmiştir:

Tütün kaçakçılığı nâmı altında tarik-i şekâveti ihtiyâr ederek köylerde keşî ü gûzar etmekde olan martinilerle müsella (silahlı) ellîşer yüzer kişilik eşkıya çeteleri öteden beri yattıklarını, yiyeceklerini, atlarının mesârifini (masraflarını) köylülere tahmîl ettikleri (yükledikleri) gibi kurada (köylerde) bulunan esnaf ve tüccârân dükkân ve mallarını yağma ve kendilerine büyük zulm icra ve köylülerin at ve eşyasından beğendiklerini gasb ve eyyâm-ı sayfiyede (yaz günlerinde) hâl-i hazırda yaylaknişîn ahalimizin ırz ve nâmuslarına da ta'arruz ediyorlar. Köylüler ve kurada bulunan esnaf, tüccârân tazarrur eyledi (zarar gördü), mallarımız, canlarımız her gün tehlikede, bu mezâlimden (zulümden) halâsımız (kurtuluş) emn-i âsâyişimizin 'iâde ve te'mîni esbâbını (sebeplerini) âcilen istikmâli (tamamlanması) ma'rûzdur ferman²³⁵.

Yukarıdaki arzuhalden de açık bir şekilde anlaşılaacağı üzere bahsi geçen yıllarda Aksaray'da her biri ellîşer yüzer kişiyi barındıran, martini marka silahlarla donatılmış, birden çok eşkıya çetesi bulunmaktadır. Tütün kaçakçılığı yani hırsızlık da yapan bu gruplar aynı zamanda fırsat buldukça eşkıyalık yapmış; Aksaray köylerinde gezerek esnaf ve tüccarların dükkân ve mallarını yağmalamış, köylülerin at ve eşyalarından beğendiklerini gasp etmişler, hatta kadınların ırzlarına musallat olmuşlardır. Bunlarla da yetinmeyerek bütün masraflarını da köylülere yüklemişlerdir. Kısacası bu büyük eşkıya çetelerinin saldırılarına ve baskılarına maruz kalan halk maddi ve manevi büyük zarar görmüştür. Bunun neticesinde çeşitli köylüler temsilcileri aracılığı ile durumu Sadaret makamına bildirerek, "mallarının ve canlarının her gün tehlike altında oldukları beyan ile kendilerinin eşkıya zulmünden kurtarılması ve asayişin sağlanması için acil yardım talep etmiştir²³⁶.

Eşkıyaların faaliyetlerin devamı ettiği sonraki arşiv kayıtlarından da anlaşılmaktadır. Aksaray'ın Camili köyünden Ahmed, Konya Valiliğine gönderdiği 10 Nisan 1909 tarihli telgrafta eşkıyalara karşı yardım istemektedir. Çünkü silahlı birtakım eşkıya Ahmed'in

²³⁴ BOA, DH.MKT., 930/12, 30 ZA 1322.

²³⁵ BOA, DH. MKT., 2734/77, 17 M 1327.

²³⁶ BOA, DH. MKT., 2734/77, 17 M 1327.

evini basarak, eşyalarını gasp ettikleri gibi kızını da dağa kaçırmışlardır. Ahmed, kızının eşkıyanın elinden kurtarılmasını ve buna cesaret edenlerin cezalandırılmalarını istemiştir²³⁷.

2. Zorbalık

Diğer suçlarda olduğu gibi Aksaray'da Tanzimat Dönemi öncesinde bazı zorbalık girişimlerine rastlanmaktadır. Örneğin Aksaray sancağında 1595 tarihinde Aksaray Bey'ine ve Aksaray kadılarına gönderilen bir hükümde, Aksaray'a bağlı Akçasaraykuzu adlı yerde 3.000 akçe tımarı olan Yusuf isimli kişi, yirmi askeriyle birlikte, Muradlu köyünü basmış, çok kişilerin evlerini basıp onca köyün perişan olmasına neden olmuş ve Mustafa adlı bir genci yolda topuz ile döve döve öldürmüşlerdir. Bu nedenle Yusuf'un tımarının elinden alınıp başkasına verilmesi ve suçluların hakkından gelinmesi hakkında bir yazı yazılmıştır²³⁸. Sonraki dönemlerde de benzer zorbalık olayları devam etmiştir.

Boynuinceli Aşireti'nin Aksaray kazasında bulundukları 23 Şubat 1863 tarihinde Niğde kaymakamı imzalı yazılan mektup da Hacıahmedli Aşireti tarafından Boynuinceli Aşireti'ne baskı yapıldığı, zulme uğradıkları için dilekçe yazılmıştır. Dilekçede beyan edilenler şu şekildedir; Aksaray kazası toprağında yerleşik bulunan Boynuinceli Aşireti zikrolunan kazaya bağlanmış olduğu andan itibaren Hacıahmedli Aşireti'nin baş muhtarları tarafından Boynuinceli halkına türlü türlü zulüm ve saldırı yapmışlardır. Bu durum çok defa vali ve eyalet tarafından verilen irade ve bildiri üzerine ıslah edilmesi istenmiştir. Uygunsuzluk ve düzensizliğin tamamen ortadan kaldırılmasıyla huzur ortamı olacağı bildirilmiştir. Baş muhtarlık hizmetinde bulunmakta olan Çakır Ağa, Mamaluoğlu Mehmed Kâhya, Hacı Yusuf ve Kıl Hüseyin adlı kişilerin yüzünden adı geçen Boynuinceli Aşireti ahalisinin ne yönde zulüm ve saldırı gördüğü ve hatta burada gerçekleştiği söylenmektedir. Ayrıca Hacıahmedli Aşireti istediği kişiyi para karşılığında muhtar yapmışsa da kısa süre sonra bu kişinin görevine son verilmektedir. Mamaluoğlu'ndan iki 2.500 kuruş alınarak baş muhtar atanıp on iki günden sonra görevden alınarak yerine adı geçen Hacı Yusuf'un atandığı görülmektedir. Yani bu kişiler eskiden beri Aksaray kazasının müdür ve heyet meclisini bir bahane ile suçlayarak görevden alındığı

²³⁷ BOA, DH. MKT., 2791/24, 19 RA 1327.

²³⁸ Şahin, agt, s.(81-82).

bilinmektedir. Hacıahmedli Aşireti 969 haneden ve 54 pare köyden ibaret bulunmuş olduklarından bundan sonra baş muhtar atanmamak üzere bu köye eskiden yerleşik olan halk muhtarlık seçiminde birer muhtar atanması istenmektedir. Ama mal vergisi ve ücretler dahi eski usul uygulanarak geriye kalan Boynuinceli Aşireti ayrılarak korunmanın tamamen sağlanması gerekmektedir²³⁹.

Aksaray'da uzun bir süre kaza idareciliğini üstlenen Ateşoğulları sülalesinin, bir kısmı Aksaray'da meskûn olan Boynuinceli Aşireti mensuplarına karşı bir baskısı ve uygunsuz davranışları söz konusu olmuştur. Bahsi geçen aşirete mensup Çimeli Aşireti'nden Usartık köyü halkı 23 Temmuz 1864 tarihinde Sadaret makamına hitaben bir şikâyet dilekçesi kaleme almıştır. Bu dilekçeden anlaşıldığı üzere Ateşoğulları, Aksaray'da aşiret halkını istememekte ve bu kişilere çeşitli şekillerde zulüm yapmaktadırlar. Aşiret halkının bahar mevsiminde hayvanlarının yayılması için göç ettiği sırada başka kişileri aşiretin kışlak mahalline iskân etmiştir. Çünkü Ateşoğulları zikredilen yerin kendilerinin olduğunu iddiasında bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Ateşoğulları, aşiret halkı için “bunlar yılana benziyor” diyerek hayvanlarını telef etmiştir. Bahsi geçen şikâyet dilekçesi üzerine merkezi hükümet Konya vilayetinden durumun araştırılmasını, varsa hukuksuzluğun ve zorbalığın önlenerek suçluların cezalandırılmasını istemiştir. Bunun üzerine Konya vilayetinin talimatıyla, Aksaray kazasının bağlı olduğu Niğde livası bu konu hakkında soruşturma başlatmıştır²⁴⁰.

Aksaray'da başka bir zorbalık olayı, 1899 yılında yaşanmıştır. Bozkır köyü sakinlerinden Hacı Emin oğlu Battal ve iki arkadaşı tarafından kaleme alınan arzuhalde Aksaray kazasına bağlı Ortaköy halkından olan Battal Paşa'nın insanların emlak ve tarlalarına el koyduğu, başka insanlara ait malları kendisininmiş gibi kullandığı belirtilmiştir. Halk bu durumdan son derece şikâyetçidir. Battal Paşa'nın mahalledeki halka zulüm etmekle beraber bazı kişilere ait emlak ve tarlaları kendi üzerine geçirmiştir. İddiaya göre Battal Paşa, bununla da kalmayarak insanlardan yardım ve ceza adıyla para almıştır. Battal Paşa aynı zamanda kötü işlerle de uğraşmaktadır. Para karşılığında tahliye veya birçok kimselerin hanımlarını zorla boşama veya bazı kişileri ahıra zincire bağlamak gibi rezil işlerle de uğraşmaktadır. Ayrıca kendisini hükümete şikâyet eden civar köylerdeki insanları tehdit etmiştir. İddiaya göre Battal Paşa, bölgedeki köylerin aşar ihalesini, öncekilerden çok daha düşük bir ücrete

²³⁹ BOA, MVL., 409/34, 4 N 1279.

²⁴⁰ BOA, A.MKT.UM., 792/28, 23 S 1281.

almış ve hazineyi zarara uğratmıştır. Arzuhalî kaleme alanların bir diğerk şikâyeti ise daha önce de Battal Paşa'yı şikâyet etmelerine rağmen bunun dikkate alınmamasıdır. Bu sefer konunun incelenerek gereğinin yapılmasını istirham etmişlerdir. Niğde sancağından 21 Eylül 1899 tarihinde Konya vilâyetine hitaben kaleme alınan yazıda ise arzuhalde beyan edilen içeriğın öneminden ve Battal Paşa'ya dâir iddiaların incelenmesinden bahsedilmiştir²⁴¹. Bu olayın sonucu hakkında da bilgiye ulaşılammıştır. Yukarıdaki bilgiler ışığında olayın sadece basit bir hırsızlıktan ibaret olmadığı, bölgenin ileri gelen güçlü ailelerine mensup olduğu anlaşılan Battal Paşa'nın zorbalıkla halkı soymaya çalıştığı, bununla da yetinmeyerek çeşitli yöntemlerle halka istediğini yaptırmaya çalıştığı söylenebilir.

²⁴¹ BOA, DH.MKT., 2249/38, 15 CA 1317.

IV. BÖLÜM

HIRSIZLIK

Arapça da hırsızlık kelimesinin anlamı sirkattir. Hırsızlık, bir kişinin malının izinsiz alınmasıdır. Osmanlı Devleti'nin ceza kanunlarında hırsızlık büyük suç sayılmıştır, bu tür suçları işleyen kişiler yakalandıkları esnada farklı türde cezalara çarptırılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, çalınan malın karşılığı olarak karşı taraftan bir diyet istenmektedir. Bu diyet sonucunda suçu işleyen kişinin bir uzvunun kesildiği görülmektedir ki bu durum, hırsızlık suçunun cezasının çok ağır olduğunu göstermektedir. Bir uzvun kesilmesinin yanı sıra sürgün, kürek, hapis ve para cezaları da hırsızlık suçuna verilen cezalar arasındadır²⁴².

Cezaların verilmesinde etkili olan faktör, çalınan malların değeridir. Yani çalınan mallar belli bir değere ulaşırsa el kesme (hadd-i sirkat), ulaşmazsa para cezasına çarptırılmaktadır. Hırsızlık suçunun cezasının verilmesi için çeşitli yollar izlenmektedir. Bu yollardan birisi hırsızlık suçunu işleyen kişi veya kişilerin kesin olarak belirlenmesi ve suçun kanıtlanmasıdır. Bu, suça karışan ve sorgulanan kişilerin suçlarını itiraf etmeleriyle de olabilmektedir. İtiraf ederken çaldıkları malları, paraları veya değerli eşyaları ne yaptıklarını, kiminle harcadıklarını, nereye sakladıklarını açıklamaları gerekmektedir. Bir diğer yol, çalınan eşyanın kişi ve kişilerin üzerinden veya bu kişilere ait herhangi bir mülkten çıkmasıdır. Böylece suç ispat edilmiş olur. Suçun tespit edilmesini ve hırsızın cezalandırılmalarını sağlayacak bir diğer yol ise olayın canlı şahitleridir. Olay esnasında orada bulunan veya olayı yakından gören şahitlerin ifadeleri çok büyük önem arz etmektedir. Fakat şahitlerin ifadelerinin doğruluğunun tespitinin yapılması gerekmektedir. Kişiler arası husumet ya da herhangi bir anlaşmazlık varsa yalancı şahitlik ortaya

²⁴² Baytimur, **agt**, s. (98).

çıkılmaktadır. Bu durumda şahitlikleri kabul olmamaktadır. Son yol ise suçu işlerken yakalanmaları sonucunda hiçbir ispata gerek kalmadan doğrudan yargılanmalarındır²⁴³.

Bu tez konusunun zaman dilimini teşkil eden 1839-1908 yılları arasında Aksaray kazasında çok sayıda hırsızlık vakasının yaşandığı görülmektedir. Tezin zaman diliminin öncesinde de Aksaray kazasında bazı hırsızlık olayları yaşanmıştır. Mühimme Defterlerinde bu konuyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Aksaray kazasında hırsızlık konusuyla ilgili örnekler şöyledir; 1569 senesinde Aksaray sancağında Hacı İlyas oğlu Hızır isimli kişinin insanların altın ve hayvanlarını çaldığı tespit edilmiştir. Mustafa adlı kişi tarafından korunduğu belirlenen bu hırsız yakalanarak sorgulanmış, eşyasını çaldıkları kişilerin mallarını iade etmesi kararlaştırılmıştır²⁴⁴. Aynı yıl Aksaray kazasındaki toprak sahipleri hırsızlar konusunda uyarılmıştır. Bu bağlamda kendilerinden yardım isteyerek evlerine sığınan hırsızların kati suretle korunmaması ve yetkili kişilere teslim edilmesi istenmiş, buna aykırı davranan kişilerin tez zamanda cezalandırılacağı bildirilmiştir²⁴⁵. 1574 senesinde görülen hırsızlık olayında ise Aksaray kazasında barut yapmaya yarayan maddeyi üreten bir iş yerinde çalışan Abbas'ın beş batman (5x7,69 kg=38,4 kg) maddeyi çalıp sattığı ortaya çıkmıştır. Mahkeme sonucunda olay ispatlanmış ve Abbas'a kürek cezası verilmiştir²⁴⁶.

Aksaray kazasında 1839 senesinden önce yaşanan iki hırsızlık olayı da IV. Murad Dönemi'ndedir (1623-1640). Bunlardan birincisinde İhlara köyünden Celal oğlu Hüseyin Ağa, Ali oğlu Seydi Ahmed'in kendisinin iki öküzünü çaldığını iddia etmiştir. Seydi Ahmed bu iddiayı yemin vererek reddetmiştir. Aksaray kazasında 1629 yılında gerçekleşen diğer hırsızlık vakası ise Ali ve Rıdvan adlı hırsızların Meydan Mahallesi'nde Huri Bacı adlı kadının evine gece vakti girerek bazı şeyleri çalmalarıdır. İki hırsız, eşya çalmak amacıyla eve girdiklerini itiraf etmişlerdir²⁴⁷.

²⁴³Devlet içerisinde sürgün ve hapis cezaların özel uygulama alanları bulunmamaktadır. Bundan dolayı sürgün cezalarında mahkumlar bulundukları yerden farklı bir bölgeye gönderilebilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Baytimur, **agt**, s. (91-108).

²⁴⁴ Başbakanlık Devlet Arşiv Genel Müdürlüğü, **7 numaraları Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) Özet Transkripsiyon**, indeks II, Yayın No 37, Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: V, Ankara 1999, s.(256)

²⁴⁵Başbakanlık Devlet Arşivleri, **7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) Özet-Transkripsiyon İndeks III**, Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: V Ankara 1999, s.(291).

²⁴⁶ Ali Rıza Bülbül, **24 Numaralı Mühimme Defteri'nin (H. 981-982/M. 1572-1574) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.81-161)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2019, s.(40,41,199,251).

²⁴⁷ Özdil, Gül, Azap, **age**, s. 76.

Tanzimat Fermanı sonrasında ise 9 Temmuz 1846 tarihinde Konya vilâyetine yazılan bir dilekçede Aksaray kazasında hırsızlık ve katl vakası yaşandığına dâir bilgiler yer almaktadır. Bozok sancağının Hacı Şefaattü köyünden ve Mamaluoğlu Aşireti'nden olup, Eski'de yaşayan Mehmed oğlu Halil, memleketi Sultanhanı'ndan gece vakti Konya'ya gitmekte olan Abdülkadir oğlu Mustafa ile karşılaşmış ve ondan ekmek istemiştir. Mustafa'nın ekmeği vermemesi üzerine onu takip etmiş ve kulağın tözüne yani kulağının arkasına değnek ile vurmuş, arkasından da bağırsaklarının olduğu bölgeye safir bıçağını saplayarak onu öldürmüştür. Sultanhanı'na iki saat yürüyüş mesafesinde gece vakti gerçekleşen bu cinayetin ardından katil Halil, maktul Mustafa'ya ait bir beygir, bir eşek, bir fes, bir çift çizme, bir aba şalvar ve üzerindeki 7 buçuk kuruşu alarak firar etmiştir²⁴⁸. Yapılan incelemeler sonucunda yakalanan katil Halil yargılanmış ve üç yıl pranga cezasına çarptırılmıştır²⁴⁹.

Aksaray'da yaşanan bir başka hırsızlık olayı 1863 yılındadır. Konya Eyalet Meclisinin 22 Mayıs 1863 tarihinde görüşülen ve toplantıda tutulan konuşmalara ilişkin sorgu tutanağına göre Aksaray kazasına bağlı Hacıahmedli Aşireti'nden Hırsız oğlu Emir adlı şahıs Sarıyahşi köyünden Deli Osman oğlu Hıra'nın devesini çalıp sattığını sorguda kabul etmiştir. Osmanlı hukukuna göre her kim at, büyük ve küçük hayvan çalarsa bir aydan bir seneye kadar hapis olunurdu. Aynı zamanda çalınan mal mevcut ise aynen sahibine iade olunurdu, fakat mal mevcut değilse çalan kişi çaldığı malın değerini öderdi. Ceza Kanunu'nun 224. Maddesi'nde yazılı bulunduğu hırsızın bu hükme göre tutuklandığına, 18 Ocak 1863 tarihinden itibaren sekiz ay müddetle hapsedilmesi ve çalınan deve mevcut olmadığından değeri olan 1.500 kuruşun da kendisinden tahsille sahibine vermesi gerektiği konusunda bir mahkeme kaydı bulunmaktadır²⁵⁰. Yapılan hırsızlık sonucunda hapis ve para cezası verildiği görülmüştür. Verilen bu ceza ile mağduriyete yol açan durumun ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

Aksaray kazasında meydana gelen başka bir hırsızlık olayı sonucunda Konya valisi İzzet Paşa 18 Haziran 1863 tarihinde bu durumu Meclis-i Vâlâya havale etmiştir. Niğde Sancağı Meclisinin bu hırsızlık olayına dâir düzenlediği mazbatası ve sorgu tutanağı Meclis-i Vâlâda etraflıca müzakere edilmiş olup, tutanağın içeriğinde Aksaray sakinlerinden Çelebi adlı şahsın Niğde'ye bağlı Limye köyünden Ebil oğlu Hasan ile başka bir Hasan'ın gece

²⁴⁸ BOA, A.MKT., 46/10, 21 B 1262.

²⁴⁹ BOA, A.MKT.MVL., 2/51, 8 Ş 1262.

²⁵⁰ BOA, MVL., 649/21, 1 M 1280.

vakti evlerine girip ahır kapılarını açarak iki atını çaldığını sorgusunda itiraf etmiştir. Konya valisi İzzetin Paşa, Meclis-i Vâlâya gönderdiği 17 Aralık 1864 tarihli yazısında ise atların geri alınarak sahiplerine verildiğini bildirmektedir. Yazıda ayrıca Çelebi ismindeki hırsızın, bu tür hareketlerinden dolayı defalarca ceza aldığı, ancak yine de uslanmadığından bahisle, onlarca kötülük ve zararının önlenmesi için daimi olarak uzak bir yere sürülmesi talep edilmiştir. Ancak bu kez işlediği suçun hayvan çalmaktan ibaret olması ve eski sabıklarının cezalarını görmüş bulunması nedenleriyle şimdi sürülmesinin uygun olmayacağına, bu tür at ve başka binek hayvanlarını çalanların bir aydan bir seneye kadar hapis ile cezalandırılmasının Ceza Kanunu'nun 224. Maddesi'ne uygun olarak bu şahsın eski sabıkasının şiddet sebebi sayılarak, hapis tarihinden itibaren bir yıl müddetle hapsedilmesine karar verilmiş ve bu karar Konya valisi İzzetin Paşa'ya bildirilmiştir²⁵¹.

Aksaray kazasında görülen bir diğer hırsızlık olayı da 30 Ağustos 1880 tarihinde meydana gelmiştir. Konya vilâyetine gönderilen şikâyet dilekçesi Artin Serkizyan imzası taşımaktadır. İddiaya göre Aksaray kaymakamı Muhlis Efendi'nin görevde kalması Çerkez muhacirlerin zulmünü artırmış olup Çerkezler Serkizyan'ın kardeşini gündüz vakti dükkânda öldürmüşlerdir. Dilekçedeki bir diğer iddia ise Niğde sancağının emirlerinin dikkate alınmamasından cesaret alan Çerkezlerin başkalarını da öldürüp bağlarını tahrip etmekte, hırsızlık vs. ile halkı perişan etmekte olmalarına rağmen etkili tedbirler alınmaması ve bunların cezalandırılmamasıdır²⁵². Belgenin devamındaki yazıda halkın çaresizliğinden bahsedilip, hırsızların cezalandırılması istenmiştir. Bu dilekçede şu ifadeler yer verilmiştir:

“Aksaray kaymakamı Muhlis Efendi'nin yerinde tutulması Çerkezlerin zulmünü artırıp kardeşimi gündüzün dükkânda öldürmeleri üzerine sancak ve valiliğinin emrini uygulamamaktan cesaret alarak kaç kişiyi daha öldürüp nice bağları harâp edip eşya çalmaya devam etmekte olmalarından mazlûm ahâli dehşete ve ümitsizliğe düştüğünde etkili önlemlerle bunların şiddetle cezalandırılmalarına ferman”²⁵³.

Aksaray kazasında görülen bir diğer hırsızlık olayı Aralık 1890 tarihindedir. Bu sefer hırsızlığa konu olan şey, bir eşya, hayvan ya da mal değil, “akmakta olan bir su”dur. Bakkal Kaplan oğlu Bedos imzasıyla Gelveri (Güzelyurt), Yağlı ve Aşıkpınarı köylerinin sakinleri adına gönderilen yazıda ismi geçen köylerin içinden geçen suyun Seferihisar halkı tarafından kesilerek gasp edildiği belirtilmiş ve mağduriyetin önlenmesi için gereğinin yapılması istenmiştir. Aksaray kazasının bağlı olduğu Niğde sancağı 31 Aralık

²⁵¹ BOA, MVL., 743/37, 26 Ş 1282.

²⁵² BOA, DH.MKT., 1332\59, 24 N 1297.

²⁵³ BOA, DH.MKT., 1332\59, 24 N 1297.

1890 tarihinde olayı Konya Valiliğine bildirmiştir²⁵⁴. Bu olayın sonucu hakkında da bir belgeye ulaşılamamıştır.

Aksaray kazasında 1899 yılında görülen hırsızlık olayı ise kazaya bağlı Kümbet köyünde Çingenelerin bir şeyler çalmasıyla ilgilidir. Kümbet köyü sakinleri Çingenelerin hırsızlığından bıkmış olacaklar ki onları hükümete şikâyet etmişlerdir. Aksaray Kaza Meclisinde müzakere edilen konu Konya Valiliği tarafından başkent İstanbul'dan devleti yöneten merkezi hükümete de akesdilmişir. Arşiv belgelerinde de geçtiği üzere, çingenelerin olumsuz davranışları sadece Aksaray için değil, ülkenin birçok yerinde de rahatsızlık oluşturmakta ve şikâyetlere sebep olmaktadır. Bu bağlamda Konya vilâyetinin yanı sıra Ankara ve Hüdavendigâr vilâyetlerinden de merkezi hükümete şikâyetler iletilmiştir. Bu şikâyetlerde Kıpti olarak da anılan Çingenelerin hırsızlığın yanı sıra cinayet gibi işlere de cesaret ettikleri belirtilmiştir. Aksaray Kaymakamlığı da yazısında Çingeneleri ıslah etmek amacıyla gerekli tedbirlerin alınmasını ve hırsızlıklarının önlenmesini talep etmiştir²⁵⁵.

²⁵⁴ BOA, DH.MKT., 1796/91, 19 CA 1308.

²⁵⁵ BOA, DH.MKT., 2269/68, 8 R 1317.

V. BÖLÜM

KIZ KAÇIRMA VE TECAVÜZ

Tecavüz (ırza geçme) bir kadına zorla sahip olma vakasıdır. Bu olay geçmişten günümüze kadar hoş karşılanmamış, cezaya tabi tutulmuş ve zina suçu eş değer görülmüştür. İslam hukukunda tecavüz suçu işleyenlere üç şekilde ceza verilmiştir. Birinci ceza şekli 1000 değnek ile dövme cezasıdır. Diğer cezalar ise sürgün ve recm cezalarıdır²⁵⁶. Osmanlı Devleti'nde ise tecavüz suçu ile ilgili doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Fatih Kânûnnâmesi'nde zina suçu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kânûnnâmede zina suçu ile ilgili hükümler açıkça yer almakla birlikte bu bilgilerde; bir kişi kesin suçu işlediği ispat edilirse ve bu kişi evli ise 1000 akçe, maddi durumu iyi ise 300 akçe alınacağı, ekonomik gücü zayıf olanlardan 200 akçe, daha da zayıf olanlardan 100 akçe, ondan daha da aşağı olanlardan 50 akçe ve 40 akçeye kadar ceza alınacağı belirtilmiştir²⁵⁷.

Fatih Kânûnnâmesi'ne göre çoğu maddesi nerdeyse aynen düzenlenen II. Bayezid Kânûnnâmesi'nde tecavüz suçu ile ilgili farklı bir bilgi yer almaktadır:

“Tecavüz suçunun cezası, tenasül uzvunun kesilmesidir. Bir kimse başka birinin karısını veya kızını öpse yahut yolda peşine takılıp laf atsa, mahkeme tarafından sopa atılma cezasına çarptırıldıktan başka, her iki sopa başına bir akçe ceza alınır. Keza, birinin cariyesine laf atan ve zorla öpen de aynı ceza ile cezalandırılır. Eğer bir kadın veya bir kız, bana filan kimse zorla tecavüz etti dese, o kimse de bunu inkâr etse o zaman şahit dinletilir. Tanık, kızın veya kadının yalan söylediğini ve sanığa iftira ettiklerini ispatlarsa o zaman kadın veya kız sopa cezası ile cezalandırılır. Ve hem de sopa başına bir akçe ceza alınır. Bir kimse, bir kadının arkasına düşse veya evine girip saçını tutsa yahut iç çamaşırını ve elbisesini çıkarmaya çalışsa ve bu durum mahkemece tespit edildiği takdirde adam hapis cezası alır. Kadın veya kıza tecavüz edene mahkeme tarafından nikah yapılması teklif edilir, nikah yapıldığı takdirde mahkeme düşer”²⁵⁸.

²⁵⁶ Recm bir fıkıh terimidir. Recm olunan taşlanan, kovulan ve lanetlenen anlamındadır. Detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Esen, “Zina”, **DİA**, C: 44, TDV Yayınları, s.(440-444).

²⁵⁷ Belkıs Konan, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, **OTAM**, S: 29 (2011), s.(157).

²⁵⁸ Konan, **agm**, s. (158).

Buradan anlaşılacağı üzere kadınlara yapılan herhangi bir hareket sonucunda ceza verilmesi söz konusudur. Tanzîmât Dönemi'nde (1839-1876) yapılan ceza kanunlarında yer alan hükümler incelendiğinde ise 1840 tarihli Ceza Kanunu'nda yer alan, muhalefet, padişaha ve devlete karşı işlenen suçlar, isyan, dövme, sövme, hakaret, rüşvet, silah çekme, yol kesme gibi gruplara ayrılmış, ta'zir cezaları arasında katl, kürek, hapis, sürgün cezalarını saymıştır²⁵⁹. 1840 Ceza Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılarak hazırlanan 1851 Ceza Kanunu'na eklenen suçlar arasında kız kaçırma da bulunmaktadır. Tecavüze (ırza geçme) suçuna karşılık verilen cezalar ise ilk olarak 9 Ağustos 1858 Kanunu'nda yer almıştır. Bu kanunda yer alan maddede; “Hetk-i ırz edenlerin mücazâtı beyanındadır” başlığıyla “Bir adam bir kimseye cebren fiil-i şen'i icra eder yani ırzına geçer ise muvakkat kürek cezası ile cezalandırılacağı” hükmü yer alır. Yani burada bir erkeğin zor kullanarak bir kadının ırzına geçmesi dâhilinde geçici bir süre kürek cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir²⁶⁰. 1860 yılında Ceza Kanunu'na eklenen yeni bir zeyl ile sarkıntılık yapanlar hakkında da düzenlemeye gidilmiştir. İlerleyen zamanlarda da bu tür düzenlemeler devam etmiştir. 1914 yılında bu konu hakkında yapılan değişiklik de mağdur kişiyle zanlının evlenmesi halinde zanlının alacağı ceza ortadan kalkacaktır²⁶¹.

Osmanlı Devleti'nde tecavüz suçuna verilen cezalar siyaseten katl, uzuv kesme, dayak, hapis, sürgün ve para gibi çeşitli tazir cezalarıdır²⁶². Kısaca uygulanmak istenen ceza kendisine yasak (haram) olan bir kadına yaklaşmak, dokunmak, öpmek, izlemek, söz söylemek gibi yaklaşımlarda bulunan kişi hafif cinsel saldırı suçlarını işlemiş olmaktadır. Bu suçu işleyenlere karşı ise dayak, hapis ve para cezaları uygulanır²⁶³.

Tez konusunun zamanının başlangıcını teşkil eden Tanzîmât Fermanı (1839) öncesinde Aksaray kazasında az da olsa, kız kaçırma ve tecavüz olaylarının yaşandığı ya da bu tür olayların yaşandığına dâir şikâyetlerin olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi 1629 yılında Aksaray'a bağlı Muradlu köyünden 4 kişinin aynı köyden bir çocuğa tecavüz ettiklerine

²⁵⁹ Konan, **agm**, s. 162.

²⁶⁰ Konan, **agm**, s. 163.

²⁶¹ Konan, **agm**, s.163.

²⁶² Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları hakkında Detaylı bilgi için bkz. Esra Yakut, “Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, S:2, (2006), s. (25-40).

²⁶³ Mehmed Koç, “Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimleri Ana Bilim Dalı**, Doktora Tezi, Konya 2017, s. (110).

dâir iddiadır. Bahsi geçen dört kişi, bu iddiayı kabul etmemiş ve bu suçu işlemediklerine dâir yemin etmişlerdir²⁶⁴.

Bu tez konusunun zaman diliminde de Aksaray kazasında kız kaçırma ve tecavüz vakalarının yaşandığı görülmektedir. Tanzîmât Dönemi'nde Aksaray kazasında tespit edilebilen ilk kız kaçırma ve tecavüz vakası 1851 yılında gerçekleşmiştir. Hafız Mehmed isminde bir kişinin imzasını taşıyan şikâyet dilekçesinde Ali ve Osman adlı kişilerin Aksaray'a bağlı Kadridere köyünde oturan Ayşe'yi kaçırdıkları ve ona zorla sahip olmak istedikleri ifade edilmiştir. Suçlular, Ayşe'yi bulunduğu yerden yarım saatlik yürüyüş mesafesi uzaklığındaki Yenipınar bölgesine kaçırmışlar, ancak Ayşe kendini kaçırان kişilere karşı direnmiştir. Bu esnada Ayşe'yi kaçırانlar canileşerek onu bıçaklayıp öldürmüşlerdir²⁶⁵. Cinayetle sonuçlanan bu kız kaçırma olayının cezasına ilişkin bilgiler ise "Adam Öldürme ve Yaralama" başlığını taşıyan Beşinci Bölümde verilecektir.

Aksaray kazasında bir başka kız kaçırma vakası 1889 yılında meydana gelmiştir. Kayseri Mukaddem Kumandanlığının ifadesi, kız kaçırma vakaları hakkında fikir vermektedir. Öyle ki bahsi geçen kumandanlık yazısında asker nişanlılarının dağa kaldırılması vakasının ara sıra yaşandığını ve bu tür uygunsuz davranışta bulunanların yakalanarak mahkemeye sevk edildiğini göstermektedir. Bu tür vakalarda yakalanan suçluların, şehir ileri gelenlerinin himayesi ve kayırmasıyla görülen muhakemelerinin neticesinde beraat etmeleri de ayrı bir şikâyet konusu olup, mağdur ve yakınlarının yakınmalarına sebep olmaktadır. Bu durum Kayseri Mukaddem Kumandanlığı tarafından Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyetine de bildirilmiştir ve bunun neticesinde asker nişanlıları için bazı tedbirlerin alınması uygun görülmüştür. Bu bağlamda asker nişanlılarının başka erkeklerle evlendirilmemesi ve korunmaları için özen gösterilmesi amacıyla muhtarlar başta olmak üzere mülkiye ve adliye memurlarının dikkat etmeleri istenmiş ve bu amaçla ilgili kurumlara bir talimatname gönderilmiştir²⁶⁶. Kayseri Mukaddem Kumandanlığının bu yazısının içeriğinden bu tür olayların askerlerin psikolojik durumlarını da etkilediği söylenebilir.

Kayseri Mukaddem Kumandanlığının dikkat çektiği bu tür bir olay Aksaray'da 1890 yılının ortalarında yaşanmıştır. Arşiv kayıtlarına göre Aksaray'a bağlı Hacıp köyünden 3

²⁶⁴ Özdi, Gül, Azap, **age**, s.139.

²⁶⁵ BOA, İ...MVL., 254/9404, 18 S 1269.

²⁶⁶ BOA., DH. MKT., 1733/118, 2 L 1307.

kişi bir askerın nişanlısını dağa kaldırmıştır. 17 Haziran 1890 tarihinde yaşanan olay ve bunun duyulması sonrasında yapılan şikâyet üzerine faillerin yakalanması için çalışmalar başlatılmıştır. Suçluların mahkeme üyelerinden olan Hazinedarzâde Mehmed Efendi'nin evinde saklandıkları öğrenilmiş ve sonrasında kaza zaptiye onbaşısı suçluları yakalamak amacıyla gizlendikleri yere baskın düzenlemiştir. Bu esnada faillerden birisi tutuklanırken ikisi kaçmayı başarmıştır. Mehmed Efendi suçluları evinde sakladığı gibi tutuklanan suçlunun serbest bırakılması için ertesı gün de girişimde bulunmuştur. Ayrıca Mehmed Efendi'nin zaptiye memurlarından Süleyman avuş'a bazı uygunsuzlar sözler söylediğı de resmi kayıtlara gemiřtir²⁶⁷. Yukarıdaki olayda yaşandığı gibi asıl işi suçluları yargılayarak cezalandırmak olan mahkeme üyesinin bir kızı dağa kaldıranları koruması ve himaye edilmesi hoş olmayan bir durum olmak birlikte Aksaray örneğinde benzer hadiseler sınırlı sayıdadır.

²⁶⁷ BOA., DH. MKT., 1733/118, 2 L 1307.

VI. BÖLÜM

KATL (ADAM ÖLDÜRME) VE YARALAMA

Adam öldürme suçu, klasik İslam hukuku kaynaklarında can ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçları ifade eden “cinayet” kavramı içinde ele alınmıştır. Hanefilik mezhebinde, adam öldürme suçu beş kısımda incelenmiştir. Bunlar, kasten öldürme (katl-i and), kasta benzer şekilde öldürme (katl-i şibh-i and), hataen öldürme (hataen katl), hata mecrasına cari katl ve teşebbüben katl şeklindedir.

Kasten öldürme (katl-i and), yaralayıcı aletlerden biri ile katli kesinlikle meşru olmayan bir insanı kasten öldürmek şeklinde tanımlanmaktadır. Yaralayıcı aletten (alet-i cariha) kasıt kılıç, kama, ok, mızrak, keskin ağaç ve ateş gibi vücudun parçalarını birbirinden ayıran kesici aletlerdir. Yani bu aletlerle bir insan vücuduna verilen zararlar kasten öldürme suçunun içine girmektedir. Bu suçun cezasına bakılacak olursa, katil ile sulh yapılarak diyet ödenmesi ya da karşı tarafın suçluyu tamamen affetmesi ve bu durumda sadece siyasi otoritenin tazir cezası uygulanması şeklindedir.

Kasta benzer şekilde öldürme (katl-i şibhi amd) suçu ise öldürülmesi doğru olmayan bir insanı yaralayıcı aletler dışında, tokat atarak ya da döverek öldürme şeklidir. İslam hukukunda bu şekilde adam öldürmenin iki farklı cezası bulunmaktadır. Birincisi diyetdir. Diyeti suçlu değil, suçlunun ailesi öder. Bir diğer ceza şekli ise kefarettir. Bu kefarette suçlu kimse tövbe ederek günahını affettirmeye çalışır, aynı zamanda bir köleyi azat ederek günahından kurtulur, fakat bir köle azat ettirmeye maddi durumu el vermiyorsa iki ay oruç tutar. Aynı şekilde kasten öldürmede olduğu gibi bu suçun cezasını da siyasi otoritenin tazir cezası olarak verdiği görülmektedir. Hatta tazir cezası olarak idam cezası da verilmektedir.

Hata mecrasına cari katl türü ise istemeden, elinde olmadan öldürmedir. “Uykuda bir başka insanın üzerine düşerek öldürmek” bu türe dâir bir örnektir²⁶⁸. Bu ceza türünde de aynı şekilde diyet ve kefarete vardır. Teşebbüben katl ise bir insanın ölümüne neden olan bir iş yapmadır. Hataen öldürme (hataen katl) ise hata ile yapılan suçtur. İstemsiz olarak, kazayla işlenen öldürme çeşididir. Bu maddede kişi dikkatsizliği sonucunda bir insanın ölümüne neden olabilir, fakat yapılan araştırmalar sonucunda kişinin istemeden işlediği ortaya çıkarsa ceza sorumluluğundan muaf olur. Örneğin; birinin öldürmek istemediği sırada bir kişiyi yanlışlıkla vurmasıdır²⁶⁹.

Cinayet suçlarında maktulün ailesinden herhangi biri suçluları affederse veya sulh olursa o halde kısas düşer. Ve bu mesele borca dönüşür, böylece şer’in gereği yapılır. Yani artık kısas kalkar sadece ceza paraya dönüşür. Arşiv kayıtlarında geçtiği üzere bu durum kanuni olarak aşağıdaki şekildedir:

“İşbu tezkereleriyle adı geçen mazbata ve ilişik evrak hazret-i şahanece görülmek ve değerlendirilmek, istenilen izine göre vasiler affetmedikleri takdirde şer’i şekilde adı geçenler kısas edilecektir. Vereseden biri affeder veya sulh olursa kısas düşüp mesele borca dönüşecektir. O durumda şer’i icabı yerine getirilecektir. Keyfiyyetin bu tarafa bildirilmesi konusunda emr-i ne şekilde olursa gereği yapılacak olup anılan mazbata karar verilmiştir”²⁷⁰.

Aksaray kazasında uzun yıllar önce de adam öldürme ve yaralama olayları görülmektedir. Örneğin 11 Nisan 1594 tarihinde yatsı namazından sonrasında Aksaraylı olan Ramazan isimli eşkıya ve beş adamı, Derviş Mehmed ile Mirza adlı kişilerin yollarını kesmiş ve Derviş Mehmed’i kılıktan geçirerek katletmişlerdir²⁷¹. Bir diğer Aksaray kadılarına yazılan hükümde; Tabak isimli köyde oturan Veli oğlu Receb, Müderris Musa’nın önünü kesip sol dizinden yaralayarak ölümüne neden olmuştur. Suçunu itiraf eden Receb Kıbrıs’a sürgüne yollanmıştır²⁷². Gül ve arkadaşlarının inceledikleri Şeriye Sicillerinde “27 Aralık 1628-5 Ocak 1629 tarihinde meydana gelen adam öldürme olaylarında Seyyid Gazi’yi öldürenlerin sulh bedeli (kan parası) ödemeyi kabul ettikleri” görülmektedir. Bir diğer şeriyye sicil örneğinde ise “Eşmekaya köyünden Recep ve Şehsüvar’ın aynı köyden Sipahi Hüsam Bey’i darp ederek yaraladıklarının şahitlerin ifadeleriyle sabit olduğu” hakkında bilgiler bulunmaktadır. Diğer bir örnekte ise yine 1629 yılında Numan Efendi’nin mahkemede Aksaray kadısı Abdülbaki Efendi’nin başına su bardağıyla vurarak yaralamıştır. Aynı yıl

²⁶⁸ İlhan Bulut, “İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu”, **YBHD**, S: 1, s. 51.

²⁶⁹ Rıfat Uslu, “İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 8, S: 37, (Nisan 2015), s. (1054).

²⁷⁰ BOA,İ.MVL., 254/9404, 18 S 1269.

²⁷¹ Canpolat, **agt**, s.(44,112)

²⁷² Özdemir Yılmaz, **72 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 1-159)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013, s.(32,79).

Sipahi Aydoğmuş Bey, Güzelyurt taraflarındaki Gaziemir köyünden Sipahi Satılmış Bey'i kılıç ve topuz ile yaralamış ve bu nedenle Satılmış Bey iyileşinceye kadar ona günde 40 akçe tedavi parası vermesine karar verilmiştir. 1632 yılında ise “Yuva köyünde yaşayan Kadri bin Yusuf’un küçük kızı Meryem’i bıçakla yaralayarak ölümüne sebep olduğunun, yerinde yapılan tespitle sabit olduğu beyan edilmiştir”. Yine 1632 yılında “İhlara, İncesu, Yassıviran ve Hacıayni köyleri arasında cesedi bulunan Mehmed’in katilinin bir an önce ortaya çıkarılması hakkında, şeyhülislâmdan Aksaray kadısına” gelen bir yazı bulunmaktadır²⁷³.

Tanzîmât Fermânı sonrasında Aksaray kazasında yaşanan iki katl olayı, başka suçlarla da alakalı olmalarından dolayı önceki bölümlerde kısaca ele alınmıştı. Bunun sebebi ölümle sonuçlansa da olayların başlangıç sebebinin hırsızlık, kız kaçırma gibi suçlarla alakalı olması ve ölüm olayıyla sonuçlanmasıdır. Bu bölümde ise olaylarla ilgili yaşananlar daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Bunlardan 9 Temmuz 1846 tarihinde yaşanan hırsızlık ve sonrasındaki cinayet Bozok sancağının Hacışefaattü köyünden ve Mamaluoğlu Aşireti’nden olup Eskil’de yaşayan, Mehmed oğlu Halil tarafından işlenmişti. Halil, memleketi Sultanhanı’ndan gece vakti Konya’ya gitmekte olan Mustafa ile karşılaşmış ve kendisinden istediği ekmeği vermeyen Mustafa’yı takip ederek onun kulağı tözüne değnek ile vurmuş, arkasından da bağırsaklarının olduğu bölgeye safır bıçağını saplayarak onu öldürmüştür. Sultanhanı’na iki saat yürüyüş mesafesinde gece vakti gerçekleşen bu cinayetin ardından katil Halil, çaldıklarıyla birlikte firar etmiş, ancak yakalanarak hapsedilmiştir. Katil Halil, Konya Eyalet Meclisinde yapılan sorgusunda Mustafa’yı öldürdüğünü ve yukarıda bahsi geçen eşya ve parasını aldığını itiraf etmiştir. Mahkeme görevi gören Konya Eyalet Meclisine, maktulün eşi Şerife Hatun ile büyük oğulları Abdulkadir ve Osman da katılmışlar ve katili kısas uygulamaktan affetmişlerdir. Ancak katil kısas uygulanmasından kurtulmuşsa da kamu davasının açılmasından kurtulamamış ve hapse konulmuştur. Konya naibi katile ne cezası verilmesi gerektiğini merkezi hükümete sormuştur²⁷⁴.

Aksaray kazasında 1847 yılında da bir adam öldürme vakası yaşanmıştır. Niğde sancağına bağlı Aksaray kazasına sonradan yerleşmiş olan Boynuinceli halkından olan Abdi bin Ahmed, 30 Ekim 1847 tarihinde Cuma günü saat iki sularında Kırkbel köyü civarında

²⁷³ Özdi, Gül, Azap, **age**, s.98,100,102, 156,159,162,173,174,181.

²⁷⁴ BOA, A.MKT., 46/10, 21 B 1262.

Karabatak Gölü isimli mahalde koyun otlatırken, Ali oğlu İbrahim isimli birisiyle bir münakaşa girişmiştir. Bu sırada İbrahim'in üzerinde bulundurduğu silahla ateş etmesi sonucu kurşunların sekiz adedi Abdi'nin sağ ayağı ile diz kapağına, uyruk yönüne isabet etmiştir. Yaralanan Abdi aynı günün ikindi vakti vefat etmiştir. Maktulün mirasçısı olan kardeşleri Veliyyüddin, Hüseyin ve Ali ile büyük kız kardeşi Meryem isimli hatundur. Bu cinayet vakası Aksaray kazasının bağlı olduğu Konya Eyaleti Meclisine taşınmıştır. Bu mecliste görülen davada öldürülen Abdi'nin katili olarak tutuklanan Ali oğlu İbrahim isimli kişi ile mirasçılar karşılıklı hak iddia etmişlerdir. İbrahim mahkemede edepsizlik ederek, suçu inkâr etme cüretinde bulunmuştur. Bunun üzerine Hacıahmedli Cemaati'nden Ahmed bin Nasuh ve Cansızoğlu Ali bin İsmail isimli kişiler mahkemede şahitlik yaparak bu cinayeti İbrahim'in işlediğini ve onun katil olduğunu beyan etmişlerdir. Bunun neticesinde mahkemede kısas ortaya çıkmıştır. Maktul Abdi'nin kardeşleri kısastan vazgeçip, İbrahim'i affetmiştir. Bununla birlikte kardeşlerinin diyeti olan 10.000 dirhem gümüşün kendilerine ödenmesini istemişlerdir. Buna göre katilin ailesinin bu diyeti 20 Şubat'tan itibaren üç taksitle ödemesi kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte hakkındaki devlet iradesi kesinleşinceye kadar İbrahim'in hapiste tutulmasına karar verilmiştir²⁷⁵. Dava Meclis-i Vâlâya havale edilmiştir. Burada 21 Mart 1848 tarihinde görülen davada katilin beş seneden on beş seneye kadar prangaya bağlanması şer'i kanun gereği olması nedeniyle, İstanbul'a gönderilmesi Konya valisine emredilmiştir. Dava sonucunda katil, 11 Aralık 1847'te başlayan hapis tarihinden itibaren beş sene müddetle Tersâne-i Âmire de²⁷⁶ kürek mahkûmu olarak hizmetle istihdam edilmiş ve bu cezasını çekmesinden sonra memleketi taraflarında kalan cezasını çekmesi için geri gönderilmesine karar verilmiştir²⁷⁷.

Aksaray kazasında 1851 yılında meydana gelen adam öldürme vakası ise "Kız Kaçırma ve Tecavüz" bölümünde yer verildiği üzere, Kadridere köyünden ve babalarının ismi Mehmed olan Osman ve Ali isimli iki kardeşin yine aynı köyden Mahmud kızı Ayşe'nin kaçırıp öldürmeleridir. 19 Ağustos 1851 tarihinde gerçekleşen bu olay, Ayşe'nin annesi Fahrunnisa ve babası Mahmud'un ifade ve iddialarına göre şu şekilde gerçekleşmiştir; "Ayşe gündüzün ikindiden sonra evlerinden zorla alınıp aynı köye yarım saat mesafedeki Yenipınar adlı bölgeye kaçırılmış, daha sonra kızları Ayşe kendilerine teslim olmadığından

²⁷⁵ BOA, A.MKT.MVL., 8/12, 15 R 1264.

²⁷⁶ Tersâne-i Âmire: Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla birlikte, Gelibolu da faaliyet gösterip daha sonraları devletin genişlemesiyle İstanbul Haliç'e taşınan Osmanlı Devleti'nin denizcilik faaliyetidir. Detaylı bilgi için bkz. İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", **DİA**, TDV Yayınları, C:40, İstanbul 2011, s.(513-516).

²⁷⁷ BOA, A.MKT.MVL., 8/12, 15 R 1264.

Osman ve Ali de ellerindeki büyük bıçakları ile aynı yer ve zamanda Ayşe'nin omuzlarına, böğürlerine ve başka yerlerine kasten ve haksız yere ikisi birden darp edip yaralamışlardır". Bunun sonucunda Ayşe olay yerinde hemen vefat etmiştir. Kurulan Şeriat Meclisinde Ayşe'nin varisleri olan anne ve babası, kızlarının katilleri olan Osman ve Ali'ye kısas uygulanmasını talep etmişlerdir. Davacılar delil istendiğinde aynı köyden âdil ve hür Müslümanlardan Memiş oğlu Münla Halil ve Memiş oğlu Mehmed Ali adlı kimseler anılan meclise şahitlik için gelmişlerdir. Şâhitlikleri dinlenildiğinde olayı şu şekilde anlatmışlardır:

"Bizlerin tanıdığımız davacılar Mahmud ve Fahrunnisa'nın kızları olan erişkin olan Ayşe'yi geçen 19 Ağustos 1851 tarihinde bildirilen yer ve vakitte Osman ve Ali kardeşler ellerinde mevcut kesici alet kabul edilen büyük bıçakları ile Ayşe'nin omuzlarına ve böğürlerine ve başka yerlerine bile bile ve haksız yere ikisi birden darp edip yaralamışlardır. Bu yaranın tesiriyle de Ayşe derhal vefat etmiştir. Bizler aynı yer ve zamanda gözlerimizle olayı gördük, olaya bu şekilde şahitleriz ve şehadet de ederiz"²⁷⁸.

Ali ve Osman ise mahkeme huzurunda Ayşe'yi alıp aynı bahsi geçen yere kaçırdıklarını itiraf etmişler ama büyük bıçakla yaraladıklarını inkâr etmişlerdir²⁷⁹.

Konya Eyalet Meclisinin 23 Ekim 1852 tarihli mazbatasında bu cinayete ilgili Ali ve Osman'ın muhakeme şekli bildirilmiştir. Ayşe'nin anne ve babasına sürekli diyet teklif edilmesine rağmen onlar asla ve kat'a bu teklifi kabul etmemişler ve maktulün varisleri ve en yakınları olarak kısas haklarında ısrarcı olmuşlardır. Bunun neticesinde Konya Eyalet Meclisinde kurulan mahkemede kısasa, bunun da şeriata göre yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre katiller Osman ve Ali kardeşlerin maktulün babası Mahmud ile annesi Fahrunnisa huzurlarında kısas olunmak üzere hüküm verilmesinden sonra adaletin gerçekleşmesini beklemek üzere zanlılar Konya Hapishanesinde tutuklanmışlardır. Bu iki şahsın önceki hal ve hareketleri de araştırıldığında geçmişte de bu tür kötülüklerde bulundukları ortaya çıkmış ve bu bilgi doğru sözlü, güvenilir kişilerin ihbarlarıyla kesinleştiği kayıtlara geçmiştir²⁸⁰.

Konya Vilâyet Meclisinde kısas kararı alındıktan sonra olay Meclis-i Vâlâya aksettirilmiştir. Cinayet suçlarının temyiz makamı olan Meclis-i Vâlâda konuyu müzakere ederek Ali ve Osman'ın suçlarını sabit görmüştür. Şahitlerin sözlerine itibar olunarak artık iki zanlıya verilecek cezanın belirlenmesi beklenilmiş, katil Osman ve Ali'nin Ayşe'yi

²⁷⁸ BOA,İ.MVL., 254/9404, 18 S 1269.

²⁷⁹ BOA,İ.MVL., 254/9404, 18 S 1269.

²⁸⁰ BOA, İ.MVL., 254/9404, 18 S 1269.

kıyas gerektiren şekilde birlikte öldürdükleri, iki şahidin şehadetleriyle sabit olmuştur²⁸¹. Meclis-i Vâlâdan kaleme alınan mazbatada yani mahkeme kayıtlarında Konya eyaletine bağlı Aksaray Kadridere köyünde yaralanarak ölen Ayşe'nin ailesi ve Muhsin ve Halil adlı kişilerin şahitlikleriyle Ayşe'yi Ali ve Osman adlı kişilerin öldürdüğü kesin şekilde kanıtlanmıştır²⁸².

Aksaray kazasında 1851 yılında başka bir cinayet daha işlenmiştir. Dilekçeyi Abraham isimli birisi kaleme almış olup, ölen kardeşinin hakkının suçlu olarak gördüğü dayısından alınmasını istemektedir. Bu belgede gayrimüslim olan Mariye'nin dayısı ile Helvadere köyünde nehre yüzmeye gitmesi ve orada kızın ölmesi sonucunda dava açılmıştır. Mariye'nin abisi Abraham kardeşinin ölümü üzerine dayısının araştırılmasını istemiştir.

“Konya sancağına bağlı Aksaray kazasından kız kardeşim küçük Mariye Hristiyanlığa mensup olan kendi hâlinde ırzına ehemmiyet vermiş olup üzerine de şeri bir suç sabit olmamışken yine Aksaray kazasına bağlı Helvadere köyünden dayım İsa kendi hâlinde olmadığından kız kardeşimi haksız olarak sana yüzme öğretiyim diye nehre götürüp helâk ettiği malûmunuz olduk da rica ediyorum, mahallinde yüzleşme yapılarak ve fetvâ-yı şerif gereği mahkeme yapılarak ve cinayet maddesi adı geçenin üzerine şeran sabit olduğu takdirde icra olunmak üzere valisine söyleyerek gereğinin yapılması istenmektedir”²⁸³.

1851 yılında Aksaray'da yaşanan cinayet ise İshak isimli birisinin Ali isimli birisini yaralamak suretiyle öldürmesidir. Konya valisine 6 Ağustos 1851 tarihinde yazılan tezkerede Niğde Sancağına bağlı Aksaray'da meydana gelen bu cinayet, katil İshâk'ın Ali'yi hayrete düşürecek şekilde öldürdüğünün aşikâr olduğu ve bu durumun kanıtlarla sabit olduğu belirtilmiştir. Öldürülen Ali'nin mirasçısı olan kardeşi Hüseyin, İshak'a kıyas uygulanmasını talep etmiştir. Bu durumda adı geçen katilin İstanbul'a gönderilmesi Konya eyaletine yazılmıştır. Mirasçı Hüseyin'in affetmediği takdirde katilin şer' i kanun üzerine kısasa göre hüküm olunarak hapis tarihinden itibaren cezası göz nünde bulundurulması üzerine tezkere kaleme alınmıştır²⁸⁴.

Aksaray kazasında 27 Şubat 1860 tarihinde başka bir adam öldürme olayı meydana gelmiştir. Aksaray kazasına bağlı Acem (Yeşilova) köyünde Haydar oğlu Halil, Halil'in eşi Ayşe, küçük kızı Ayşe, kız kardeşleri Fatıma ve Ümmü Gülsüm, erkek kardeşleri İbrahim ve Mustafa'dır. Haydar oğlu Halil 27 Şubat 1860 tarihinde öğle vakti aynı köye (Acem Köyü) yarım saatlik mesafede bulunan Karahöyük denilen yerde koyun ayırırken bilinmeyen bir nedenle ağız kavgasına tutuştuğu aynı köyden olan (Acem Köyü) Mustafa,

²⁸¹ BOA, İ.MVL., 254/9404, 18 S 1269.

²⁸² BOA, İ.MVL., 254/9404, 18 S 1269.

²⁸³ BOA, C.ADL., 73/4374, 24 M 1268.

²⁸⁴ BOA, A.MKT.MVL., 43 /92, 8 10 1267.

Ali ve Yahya'yla tartışmıştır. Tartışma esnasında Mustafa ve Ali sopa ile Yahya ise büyük bir bıçakla hep birlikte saldırarak Halil'i darp etmişlerdir. Baş, sağ kulağı üzerinden yaralanmış, sol kolunun köprü kemiği kırılmış, bütün organları yaralanmış ve zedelenmiş vaziyette olan Halil neticede yatağa düşmüş ve on bir gün sonra vefat etmiştir²⁸⁵.

Cinayet mahkemeye taşınmıştır. Halil'in ailesi, kısas istemeyerek, şer'i ceza olan diyeti, Halil'in katilleri olan Mustafa, Ali ve Yahya'dan istemiştir. Yapılan dava ve sorgularda zanlılar suçlarını külliye inkâr etmiştir. Davacıların iddiasına mahkeme tarafından delil istendiğinde aynı köyden olan Kara Bekir oğlu Ebubekir, Ahıskalı Mustafa oğlu Mehmed adlı kişiler olay mahallinde cinayetin doğrululuğunu ispatlamak için şahadet etmişlerdir. Yapmış oldukları tanıklık neticesinde suç sabit görülerek hüküm verilmiş olup, erkek diyeti olan 10.000 dirhem saf gümüşün tamamının üç senede ve üç taksitle Ayşe, Fatıma, Ümmügülsüm'e, kardeşi Mustafa adına ise diğer kardeşi İbrahim'e ödenmesi istenmiştir. Verilen resmi karar yazısının gönderildiği Niğde sancağından gelen mazbatada bildirilmiş ve söz konusu evrak gönderilmiştir²⁸⁶. Bu arada Halil'in küçük kızı Ayşe'nin reşit oluncaya kadar bütün işleriyle ilgilenmesi için mahkeme tarafından amcası İbrahim Ayşe'ye vasi olarak tayin olunmuştur. Halil'in verasetçileri, katiller Mustafa, Ali ve Yahya tarafından para temin edileceğine dâir dilekçe yazılmıştır²⁸⁷. Bu davaya dâir Konya valisi tarafından yazılan ve 13 Eylül 1860 tarihinde verilen mahkeme kaydının içeriğine bakıldığında Aksaray kazasına tabi Acem köyü sakinlerinden Halil'in ağız kavgası sonucu istemeden yaralayıp öldürdüklerine dâir suçları sabit olan Yahya oğlu Mustafa ve oğulları Yahya ve Ali'nin tutuklanma tarihinden itibaren ve yeni kanunun (Kanun-ı Cedid) 19. ve 174. Maddeleri gereğince tutuklanmalarından sonra 15 sene müddetle küreğe konmalarına karar verilmiştir²⁸⁸.

Daha sonra Halil'in katilleri olan Mustafa ile oğulları Yahya ve Ali'nin 10 Mart 1860 tarihinde hapislerinin başladığı bildirilmiştir. Ancak katillerden Mustafa 31 Aralık 1860 tarihinde eceliyle vefat etmiştir. Yahya ve Ali'nin ise koruma altında Kıbrıs'a gönderilmesi kararı alınmıştır. Ve ayrıca maktulün diyetinin ödenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak küreğe konulmak üzere Kıbrıs'a gönderilen Yahya ve Ali'den diyet olarak alınacak maddi ceza üstlerinde köhne elbiselerinden başka herhangi bir malları olmadığından yani mal

²⁸⁵ BOA, MVL., 602/2, 2 R 1277.

²⁸⁶ BOA, MVL., 602/2, 2 R 1277.

²⁸⁷ BOA, MVL., 602/2, 2 R 1277.

²⁸⁸ BOA, MVL., 121/51, 17 R 1277.

edilebilecek bir şeye sahip olmadıklarından maktulün ailesi diyetten feragat etmiştir. Diğer bir ifadeyle haklarından vazgeçtiklerini beyan etmişlerdir²⁸⁹.

Bir diğer adam öldürme olayı 20 Temmuz 1866 tarihinde yaşanmıştır. Hacıahmedli Aşireti mensuplarından Kabakulak köyünden olan maktul Himmeti; Mustafa, Mehmed isimli şahıslar yaralayarak öldürmüşlerdir. Konya vilâyetine gönderilen mahkeme tutanağında Aksaray kazasına bağlı Hacıahmedli Aşireti'nin Kabakulak köyü sakinlerinden olup yaralanma ile vefat etmiş olan Kavasdar oğlu Himmet adlı şahıs mirasçılarıyla, katilleri denilen Hüseyin oğlu Mustafa ve Şabhâneli Hacı Ahmed oğlu Mehmed adlı şahısların yargılanmalarına ve mahkemelerinin düzenlenmesine dâir Konya Meclisinin 3 Ocak 1867 tarihli ve 91 numaralı mazbatasıyla, şer'î mahkeme kararı ve diğer belgeler Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı 'Adliyye'ye gönderilmiştir. Muhâkemât Dairesinde görüşüldüğü sırada zikredilen hususun düzenli araştırılması bütün suretlerinin de görünüp ancak fetvahane tarafından mahkeme kararının ortaya çıkartılması işareten anlaşılabacağı üzere mahkeme kaydına uygun olmadığından sonra gereğine bakılmak üzere hususun şeriata uygunluğuna bakılarak mahkeme kaydının uygun olması ile bildirilmesi lâzım geleceğinin yüce taraflarına bildirilmesi hatırlatılarak tebliği ve zikredilen mahkeme kaydı sarılarak iade kılınmıştır²⁹⁰.

Aksaray kazasında hırsızlık olayı sonrasında yaşanan bir katl vakası da daha önceki bölümlerde değinildiği gibi 30 Ağustos 1880 tarihinde meydana gelmiştir. Artin Serkizyan isimli bir gayrimüslim, yazdığı arzuhalinde Çerkez muhacirlerin kardeşini gündüz vakti dükkânında öldürdüklerini belirtmiş ve bunun sorumlusu olarak Aksaray kazası kaymakamı Muhlis Efendi'yi görmüştür. Ona göre görevde bulunan Kaymakam Muhlis Efendi Çerkez muhacirlerin gayri meşru davranışlarına göz yumarak gerekli tedbirleri almamaktadır. Bu nedenle Çerkez muhacirler bölgedeki zulümlerini artırmışlar ve insanları öldürüp bağlarını tahrip etmişler, hırsızlık vs. ile halkı perişana sürüklemişlerdir. Serkizyan etkili tedbirler alınarak, kardeşini öldüren suçluların bulunmasını ve cezalandırılmasını istemiştir. Serkizyan, bu durumdan kurtulabilmek için Aksaray kaymakamını aşarak, sancak ve vilâyet merkezlerindeki daha yüksek mevkideki kişilerden

²⁸⁹ BOA, MVL., 609/18, 17 L 1277.

²⁹⁰ BOA, MVL., 747/38, 7 RA 1283.

yardım istenmiştir. Artin Serkizyan'ın arzuhali Niğde sancağı tarafından Konya vilâyetine havale edilmiş²⁹¹ ancak olayın sonucu hakkında bir belgeye tesadüf edilememiştir²⁹².

²⁹¹ BOA,DH.MKT., 1332\59, 24 N 1297.

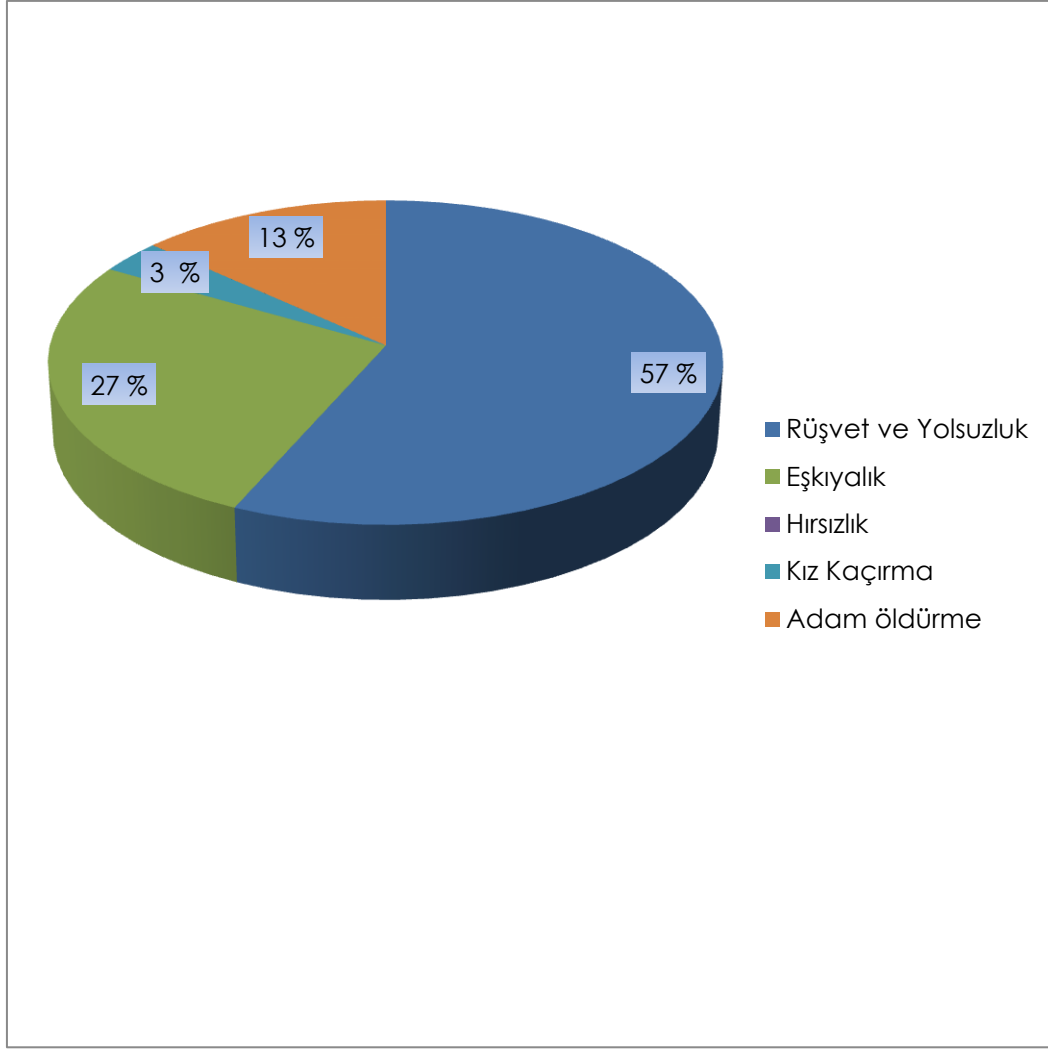
²⁹² BOA, DH.MKT., 1332\59, 24 N 1297.

SONUÇ

Aksaray kazasında Tanzîmât Fermânı'ndan önce de bu tür olayların yaşandığı ve alınan caydırıcı olması amacıyla kanunnameler ve nizamnameler hazırlanması suretiyle önemli tedbirler alındığı anlaşılmaktadır. Hazırlanan çok sayıda kanun ve bunların üzerinde yapılan iyileştirmeler, Osmanlı yargı sisteminin daha iyi işlemlerini sağladığı gibi Osmanlı Devleti'nin bahsi geçen suç unsurlarının asgari seviyeye inmesi için gösterdiği kararlılığın da kanıtı olmuştur.

Halkın, maddi ve manevi zararlar nedeniyle önce bulundukları kaza, sancak ve vilâyet nezdinde haklarını aramaya çalıştıkları, buralarda herhangi bir sonuca ulaşamadıklarında ise Sadarete ya da padişaha iletmek üzere Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitabetine arzuahaller kaleme alarak mağduriyetlerinin giderilmesini ve problemlerinin çözülmesini istediği görülmektedir. Gelen şikâyetler üzerine merkezi hükümetin talimatıyla valilik ve mutasarrıflıkların problemleri en kısa sürede çözmek için girişimlerde bulundukları anlaşılmıştır. Bu durum, vakaların daha hızlı bir şekilde sonuçlanmasına katkı sağladığından halkın da tercihi daha çok, hiyerarşiyi takip etmeyerek doğrudan İstanbul'da merkezi hükümeti temsil eden kurumlara şikâyetlerini iletmek olmuştur. Bu tür yazışmaların hızlanmasında 19. yüzyıl yeniliklerinden olan telgrafın yaygınlaşmasının katkısı unutulmamalıdır.

Aksaray kazasında 1839- 1908 yılları arasında suç ve cezalar incelendiğinde rüşvet, yolsuzluk, hırsızlık, eşkıya, tecavüz, adam yaralama veya cana kast etme olayları görülmektedir.

Grafik 1: Aksaray Kazasında 1839-1908 Yılları Arasında İşlenen Suçların Tahmini Oranları

Osmanlı Arşivinde yer alan kayıtlar, Aksaray kazasında, Tanzîmât Fermânı'nın ilan edildiği 1839 yılından 1908 yılına kadar otuzdan fazla olan yolsuzluk, rüşvet ve görevi kötüye kullanma suçunun çok fazla olduğunu göstermektedir. Bu suç unsurların kazanın idaresini üstlenen müdürler/kaymakamlar ile kazanın gelir ve giderinden sorumlu sandık memurları arasında yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Kaza müdürleri/kaymakamları en çok, haksız yere daha fazla vergi almak, asker kurasında rüşvet almak gibi yolsuzluklar görülmüştür. Sandık görevlilerinin de devlete ait paraları zimmetlerine geçirdikleri görülmüştür. Özellikle Tanzîmât Fermânı (1839) öncesinde ve sonrasında uzun süre Aksaray kazanın idaresini üstlenen Ateşzâdeler sülalesine mensup yöneticilerin devletin parsını zimmetlerine geçirmek başta olmak üzere çok sayıda yolsuzluk vakasına karıştıkları, halkı devamlı baskı altında tuttukları anlaşılmıştır. Ateşzâdelerin,

Aksaray'daki nüfuzlarını ve taraftarlarını kullanarak devamlı bir şekilde kendi mensuplarını yeni göreve tayin ettirdikleri ve bu kişileri kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirdikleri ve bu şekilde Aksaray kazasındaki nüfuzlarını korumaya çalıştıkları görülmektedir. Göreve geldiğinde Ateşzâdelerin yolsuzluğunu ortaya çıkarmak için mücadele içinde olan bir sonraki müdürün de kısa süre içerisinde rüşvet ve yolsuzluk çarkını işletmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca ondan sonraki birçok kaza idarecisinin yolsuzluk ve rüşvet olaylarına karışması, o dönemin idarecilerinin ahlaki durumları hakkında ipuçları barındırmaktadır.

İdareciler ile memurların yolsuzluklarının hem devlet hazinesine hem de halka büyük zararlar verdiği ortadadır. Osmanlı hükümeti, bu tür idareci ve memurları görevlerinden aldığı gibi hazinenin ve ekonomik anlamda zarar gören halkın mağduriyetinin giderilmesini önemsemiş, zimmete geçirilen paraların hak sahiplerine (hazine ya da halk) iadesini sağlamaya çalışmış, bu bağlamda mahalli idarecilere gerekli uyarıları yapmayı da ihmal etmemiştir.

Aksaray kazasında, özellikle Tanzîmât Dönemi'nde (1839-1876) meydana gelen eşkıyalık faaliyetlerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu konuyla alakalı yirmiye yakın şikâyet dilekçeleri görülmektedir. Eşkıyalık faaliyetleri halkı çok huzursuz etmiştir ve halk bu durumdan rahatsız olarak can ve mal güvenliklerinin bulunmadıkları için her defasında gerekenin hemen yapılmasını yetkili mercilerden istemiştir. Aksaray halkı, daha çok aşiretlerin, özellikle de Rışvan Aşireti'ne mensup eşkıyaların faaliyetlerine maruz kalmıştır. Eşkıyalık faaliyetlerinin çoğu, yolcuların mal, eşya ve paralarını gasp etmekten ibaret olduğu yani adi bir soygunculuktan öteye gitmediği görülmektedir. Bazıları ise gasp eyleminin yanı sıra çatışma, darp, yaralanmasıyla ve ölümle sonuçlanmıştır. Kalabalık bir şekilde faaliyet gösteren aşiret mensubu eşkıyalarla ilgili problemler, ilgili aşiretin genel tepkisine neden olmaması için, gasp ettikleri malların iadesi gibi, genellikle ılımlı bir şekilde çözülürken, birkaç kişiden oluşan diğer eşkıyaların işledikleri suçların yanlarına kalmadığı, bunların genellikle yakalanarak cezalandırıldığı, gasp ettikleri şeylerin ya da ücretlerinin de ellerinden geri alındığı görülmektedir.

Aksaray kazasında 1839-1908 yılları arasında arşiv kayıtlarında altı adet hırsızlık suçları işlendiği bilinmektedir. Hırsızlık utanç, yüz kızartıcı suç olarak bilinmekte ve ona göre muamele yapılmaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda Osmanlı Devleti hırsızlık suçunu işleyen kişilere kürek, para, hapis cezasının yanı sıra çaldığı malın bedelini de ödemiştir.

Aksaray kazasında işlenen suçlara verilen cezalara baktığımızda benzer cezalar verildiğini görmekteyiz. Osmanlı Hukukuna göre her kim at, büyük ve küçük hayvanları çalarsa bir aydan bir seneye kadar hapis olunup çalınan mal mevcut ise aynen sahibine iade olunur fakat mevcut değilse çalınan mal ve malın değeri kadar ziyanını öder.

Aksaray kazasında ulaşılan belgeler doğrultusunda iki adet az da olsa kız kaçırma ve sonrasında tecavüz vakaları yaşanmıştır. Aksaray’da genellikle tecavüz amacıyla kızların kaçırıldığı, kaçırma olayı sonrasında namuslarını korumak isteyen kızların cinayete maruz kaldıkları görülmektedir. Bu suç sonrasında verilen cezalara bakıldığında; sürgün, sopa, hapis, para cezaları verildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti bu tür ayıp suçları kesin olarak yasaklamaya, kadınları her türlü zarardan korumaya çalışmıştır.

Aksaray kazasında 1839-1908 tarihleri arasında sekiz cinayet vakasının yaşandığı tespit edilebilmiştir. Aksaray’da yaşanan cinayet vakaları sonrası yapılan yargılamalar sırasında maktullerin varisleri olan ailelerin çoğunun, diyetinin ödenmesi kaydıyla katile kısas uygulanmasından vazgeçtiği görülmüştür.

Arşiv belgeleri temel alınarak Aksaray kazasında 1839-1908 yılları arasında işlenen suçlar ve bu suçlara verilen cezalar, Osmanlı Devleti’nde ceza hukukunun nasıl işlediğine dâir küçük bir örnektir.

Diğer bir ifadeyle rüşvet, eşkıyalık, hırsızlık, kız kaçırma ve tecavüz, katl ve yaralama suçları karşılığında Osmanlı Devleti’nde ne tür cezalar verildiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda yolsuzluk cezasında görevden alma ve sürgün, eşkıyalık suçunda hapis ve kürek cezaları verilirken, hırsızlık suçunda genellikle çalınan malın ya da değerinin iadesi ve hapis uygulandığı görülmüştür. Kız kaçırma davalarında hapis, cinayet davalarında idam ya da hapis cezaları uygulanmıştır. Eğer ki kısas devreden kalkarsa kürek ve pranga cezaları da cinayet suçuna verilen cezalar arasında görülmektedir.

Kaza Meclisinde görülen bu davalar cinayet ya da yolsuzluk suçuyla alakalıysa ya da çözülemeyecek bir durumda ise Sancak Meclisine oradan da Eyalet Meclisine, oradan da İstanbul’daki Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye gönderilmektedir. Özellikle devlete karşı işlenen yolsuzluk ve eşkıyalık gibi suçların buraya havale edilmekteydi.

KAYNAKÇA

A- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

A.DVN. 157/49; 83/69.

A.MKT. 102/25; 62/39; 89/8; 103/12; 118/90; 128/30; 211/77; 24/91.

A.MKT.DV. 21/57; 152/85; 24/43-1; 6/42.

A.MKT.MHM. 114/64; 121/44; 169/54; 6/8.

A.MKT.MVL. 2/51; 43 /92; 8/12-1,2,3,4,5,6,7; 77/86.

A.MKT.NZD. 2/27; 168/97; 21/27; 241/45.

A.MKT.UM. 102/11; 120/69; 14/25; 28/35; 560/3; 792/28; 562/43.

A.MVL. 178/131; 26/38; 9/11- 1,2,3,4,5,6.

BEO. 362/2117; 1385/103871; 2715/203595.

C.ADL. 73/4374.

C.DRB. 31/1509.

DH.MKT. 1762/91; 1332/59-1-2-3; 1276/58; 930/12; 1481/15-1; 1482/78; 153/27; 1531/27; 17/8; 1730/118; 1733/118; 1735/59; 1739/87; 1764/93; 1796/91; 1801/2; 1801/77; 1830/12; 1853/32; 1837/2; 1887/45; 1934/114; 2107/89; 2157/35; 2249/38; 2269/68; 2274/77; 2351/98; 2484/84; 2498/78; 2577/62; 266/38; 2791/24;37/3.

DH.ŞFR. 137/7; 185/83; 185/88; 240/98; 241/28.

HR.MKT. 66/78.

İE.ŞKRT. 2/141.

İ.MVL. 254/9404; 7/110.

MKT. 002/3.00020-1; 103/22; 107/79; 46/10-1,2,3; 744/18-0,1,2,3,8.

MKT.MVL. 8/36-1,2,3,4,5,6,7,8.

MKT.UM. 12/99; 18/85-1-2; 23/81-1-2; 92/11.

MVL. 19/64; 121/51; 20/15-3; 602/2-3; 609/18-1; 409/34; 599/23; 609/37-1; 639/37-1; 646/22; 649/21-1; 725/76; 730/57; 743/37; 744/22; 747/38; 89/5-1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12; 92/50.

ŞD. 2886/31.

Y.PRK.DH. 9/13-0.

Y.PRK.PT. 3/62.

B-Basılı Kaynaklar

ACET Haydar ve YILMAZ Neşe, “Aksaray Kaza Müdürlerinin Yolsuzlukları (1845-1864)”, **III. Uluslararası Aksaray Sempozyum (25-27 Ekim 2018)**, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, s.207-217.

AGRAS Nurdal, **II. Mahmud Dönemi Islahat Hareketleri ve II. Mahmud’un Eğitim Öğretim Faaliyetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.

AKGÜNDÜZ Ahmed, “Kanunnâmelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlili”, **İslâmi Araştırmalar Dergisi**, C: 12, S: 1 (1999), s.(1-16).

AKGÜNDÜZ Said Nuri, “Tanzîmât Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları”, **Dergi Abant**, C. 4, S:8 (Güz 2016) , s. (1-16).

AKMAN Mehmet, **Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.

AKYILDIZ Ali, “Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye”, **DİA**, C: 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. (243-244).

_____, **İdari Reformlar (1808-1876)**, Saray Matbaacılık, Ankara 20013.

ATEŞ Murat, **88 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi 1637-1638 (H 1046-1048)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 2008.

AYGÜN Necmettin, “Aksaray’daki Konar-Göçer Topluluklardan, Şerefli Aşireti”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 10, S: 54 (2017), s. 239- 250.

_____, “Aksaray’ın Yönetimi ve Yönetimde Ateşoğulları’nın Etkinliği (1740-1800)”, **Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi**, C:5, S: 13 (Kasım 2018), s. (143-177).

_____, “Nüfus Defterlerinde Aksaray’ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845)”, C: I-III. **Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları**, Aksaray 2016.

_____, “Nüfus Defterlerine Göre Boynuinceli Aşireti (1830-1845)”, **Belleten**, LXXX11, C: 295 (2018), s. (900-956).

_____, “Osmanlı Yönetiminin Yerelleşmesi: Aksaray Ayanı Ateşoğlu Abdurrahman Ağa (1770-1860)”, **III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (25-27 Ekim 2018)**, Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi, s. 5-38.

AYTAÇ Reyhan, **66 Numaralı (H.997-998/ M. 1589-1590)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

BAŞBAKANLIK Devlet Arşivleri, **6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565) Özet- Transkripsiyon ve İndeks I**, Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi : III , Yayın Nu: 28, Ankara 1995.

BAŞBAKANLIK Devlet Arşivleri, **7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569)**, Yayın No: 37, Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: V, Ankara 1999.

BAŞBAKANLIK Devlet Arşivleri, **82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618) Özet- Transkripsiyon**, Dîvân-ı Hümâyûn sicilleri, Ankara 2000.

BAY Mustafa, **Salnamelerde Aksaray**, Aksaray Valiliği Yayınları, Aksaray 2013.

BAYRAMOĞLU Ömer, **73 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi(277-433)**, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2018.

BAYTİMUR Suha Oğuz, “Osmanlı Devleti’nde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839)”, **Studies of the Ottoman Domain**, C: 8, S: 15 (Ağustos 2018), s. (91-108).

BEYDİLLİ Kemal, “Mustafa Reşid Paşa”, **DİA**, C: 31, TDV Yayınları, Ankara 2006, s.(348-350).

BOSTAN İdris, “Tersâne-i Âmire”, **DİA**, TDV Yayınları, C:40, İstanbul 2011, s.(513-516)

BOZKURT Gülnihal, **Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.

BULUT İlhan, “ İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu”, **YBHD**, S: 1 (2018), s. (41-71).

BÜLBÜL Ali Rıza, **24 Numaralı Mühimme Defteri’nin (H. 981-982/M. 1572-1574) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.81-161)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2019.

CANPOLAT İbrahim, **72 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 160-320)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013.

ÇELİK Hatice, **Mühimme-i Mektûme Defteri Nr. 1 (1203-1207/1788-1793) İnceleme-Çevriyazı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

ÇİÇEK Fatih , **69 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 169-336)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011.

DAŞÇIOĞLU Kemal, “Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekarlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler”, **Sayıştay Dergisi**, S: 59, s.(119-124).

DEMİR Kadriye, **3 Numaralı Mühimme Defteri’nin Özet ve Transkripsiyonu**, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisan Tezi, Sinop 2017.

DOĞAN Kadir Caner, “Osmanlı Devleti Klasik Çağında Kadılık Kurumu ve Fonksiyonları”, **ASEAD**, C: 6 S: 4(2019), s. (34-40).

EKİNCİ Ekrem Buğra, **Osmanlı Mahkemeleri Tanzîmât ve Sonrası**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

ERASLAN Serap, **Karaman Ahkâm Defterlerinde Kayıtlı Aksaray Kazasına Gönderilmiş Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1836-1874)**, Karamanoğlu Mehmedbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman 2019.

ERDOĞAN Turan, **Osmanlı Devleti’nde Eyaletten Vilâyet Geçiş**, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin 2014.

ERGİN Koray, “Osmanlı Devletinde Kânûnnâmelerden Nizamnamelere Geçiş”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 39 (2016), s. (15).

ERLER MEHMET YAVUZ, **Osmanlı Devleti’nde Kıtık ve Kuraklık Olayları (1800-1880)**, Libra Yayınları, İstanbul 2010.

ERYILMAZ Bilal, **Tanzîmât ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, İstanbul 2017.

ERYİĞİT Burak Hamza ve KALAFAT Cansu, “ Osmanlı Devletinde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Strategic Public Management Jonual**, C: 5, S: 10 (2019), s. (54-62).

ESEN Hüseyin, “Zina”, **DİA**, C: 44, TDV Yayınları, s.(440-444).

FULİN Neslihan, “Osmanlıda Rüşvet ve Cezası”, **ATAD**, C: 1, S: 1 (2019), s.(26-35).

GÜNÇE Şuheda, **Ulemâ- Siyaset İlişkisi**, Samer Yayınları, Karamanmaraş, 2009, s.(101-102).

İNALCIK Halil, **Adalet Kitabı**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.

_____, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300- 1600)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

_____, **Osmanlıda Devlet, Hukuk ve Adalet**, Kronik Kitap, İstanbul 2017.

İPŞİRLİ Mehmet , “Hâcegân” , **DİA**, TDV Yayınları, C:14, İstanbul 1996, s. (440-431).

KARACAN Dilek, **78 Numaralı Mühimme Defteri’nde (H. 1018/M. 1601610) Yer Alan Karaman Eyaleti’ne Ait Hükümlerin Tasnif ve Tahlili**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

KARATAŞ Yeliz, **18 Numaralı Mühimme Defteri (H.1013-1015/M.1604-1607) (vr. 1-130) (İnceleme- Metin İndeks)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

KAYA Mehmed, “XX. Yüzyıl Başlarında Niğde Sancağının Nüfusuna Dair”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. (193-210).

KAYMAZ Bahar, **1 Numaralı Karaman Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyonu**, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2019.

KAZICI Ziya, “Osmanlı Devletinde Din ve Hukuk”, **İstem**, C:1, S:1(2003), s.(61-81).

KELEŞ Erdoğan, “Tanzîmât Döneminde Rüşvetin Önlenmesi için Yapılan Düzenlemeler (1839-1858)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24 (38) 2005, s. (259-1858).

KIRAYİT Yunus, **73 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-120)**, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2017.

KOCAMAN Kaan, **XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Rüşvet**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

KOÇ Mehmed, “Osmanlı Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimleri Ana Bilim Dalı**, Doktora Tezi, Konya 2017, s. (110).

KOÇ Yunus ve TUĞLUCU Murat, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S: 2 (2006), s. 7-24.

KONAN Belkıs, “ Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, **OTAM**, S: 29 (bahar 2011), s. (149-172).

KONYALI İbrahim Hakkı, **Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi**, C:1, Fatih Yayınevi, İstanbul 1974.

KÖSE Saffet , “Rüşvet”, **DİA**, TDV Yayınları, C: 35, İstanbul 2008, s.(303-306).

KÜTÜKOĞLU Mübahat S. , “Mühimme Defteri”, **DİA**, C: 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. (520-523).

MERCİMEK Yunus, **96 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-99)**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2013.

MUMCU Ahmed, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, Phoneix Tarih Dizisi, Ankara 2017.

_____ Ahmed , “Dîvân-ı Hümâyûn”, **DİA**, C: 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s. (430-432).

ÖZ Asım, **Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet**, Pınar Yayınları, İstanbul 2008.

ÖZDİL Orhan, GÜL Mustafa F. ve AZAP Eralp Y. **Aksaray’ın Tek Şer’iyye Sicili**, Şen Matbaa, Ankara 2014.

ÖZTÜRK Sevcan, **XIX. Yüzyıl Osmanlı Ceza Sisteminde Dönüşüm: Zindandan Hapishaneye Geçiş**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Aydın 2014.

SAHİLLİOĞLU Halil , “Âhkâm Defteri”, **DİA**, C: 1., TDV Yayınları, İstanbul 1988, s.(551).

SARIAY Ercüment, “II. Meşrutiyet Döneminde Anadolu’da Suç ve Suçlular 1912 Aksaray Kazası Örneği”, **I. Uluslararası Aksaray Sempozyum (27-29 Ekim)**, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, s. (220-238).

SEYİTDANLIOĞLU Mehmed, **Tanzîmât Döneminde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

_____, “1871 Vilâyet Nizâmnâmesi ve Getirdikleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C:5, S:5 (1996), s.(89-103).

SEZEN Tahir, **Osmanlı Yer Adları**, Sistem Yayınları, Ankara 2017.

SÖNMEZ Ferdi, **73 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Bitlis Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2019.

ŞAHİN Zafer, **72 Numaralı Mühime Defteri (H. 1002-10039 (vr. 231-473) İnceleme-Metin**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

ŞAHİN Ahmed Yavuz, **Sultan II. Mahmud Dönemi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

ŞENTOP Mustafa, “Tanzîmât’tan Önceki Dönemde Osmanlı Mahkemelerinin Görev ve Yetkisi”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, Sayı I. (Bahar 2006), s. (87-105).

_____, “Tanzîmât Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C: 3, S: 5 (2005), s. (647-672).

ŞİMŞİRGİL Ahmed ve EKİNCİ Ekrem Buğra, **Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle**, KTB Yayınları, İstanbul 2008.

TANRIVERMİŞ Abdullah, **72 Numaralı Mühimme Defteri H. (1002-1003)(VR. 1-230) İnceleme Metin**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

TAYANÇ Burcu, “Osmanlı Devletinde Hukuk”, **Bilgi Dünyası** (Mayıs 2018), s. (89-94).

TORUN Murat, **III. Numaralı (H. 983-984/M. 1575-1576) Tarihli Mühimme Zeyli Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

TORUN Sadık Fatih, “Vilâyet Kanunlarına Göre Sancak (Livâ) İdare Meclisleri”, **TAD**, C:35, S:60 (2016), s. (157-174).

UĞUR Yunus, “Şeriyye Sicilleri”, **DİA**, TDV Yayınları, C:39. İstanbul 2010, s.(8-11).

USLU Rıfat, “ İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 8, S: 37 (Nisan 2015), s. (1049- 1063).

YAKUT Esra, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkıyalık ve Cezalandırılması”, **Kebikeç Dergisi**, S:33 (2012) , s.(21-34).

_____, “Tanzîmât Dönemi’ne Kadar Osmanlı Hukuku’nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, S:2 (2006), s. (25-40).

YILMAZ Mehmed, “Aksaray ile Koçhisar Arasında Paylaşılmayan Aşiret: Hacıahmedli”, **USAD**, S:11 (2019), s. (171-188).

YÖRÜK Doğan, **XVI. Aksaray Sancağı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2002.

_____, **XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-15849)**, Akçağ Basım, Ankara 2019.

EKLER

EK 1, 2, 3: Konya eyaletiNiğde sancağı ahalisinden Tavukçuzâde Mehmed Efendi ve diğer bazı kimselerin Aksaray'dan Nevşehir'e yolculukları esnasında önlerine çıkarak mal ve eşyalarını gasp eden eşkıya güruhundan yakalanan Kavas, Kara Halil ve İbrahim isimli şakilerin cezalandırılmalarına ve firarilerin ele geçirilmesine dâir mazbata (BOA,MVL. 744/18).

2 vrk
(2 shif bos)

کوجا کیمین بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی

سره زه لیسک واسک سیه
کوجا کیمین بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی
سز بوردیاده دینور کیمین قوشتا وارک و ایلر ایلدک: و قیقه ایلان و آب ایلر و سکا ز و دریدر طوقه سوبه نی حالیه لیم
یوسف برناه مقدم کیمین وارک و ایلر ایلدک: و قیقه ایلان و آب ایلر و سکا ز و دریدر طوقه سوبه نی حالیه لیم
و کوجا کیمین بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی
اویار و ایلر ایلدک: و قیقه ایلان و آب ایلر و سکا ز و دریدر طوقه سوبه نی حالیه لیم

سویه قیقه ایلان بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی

سویه قیقه ایلان بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی
کوجا کیمین بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی

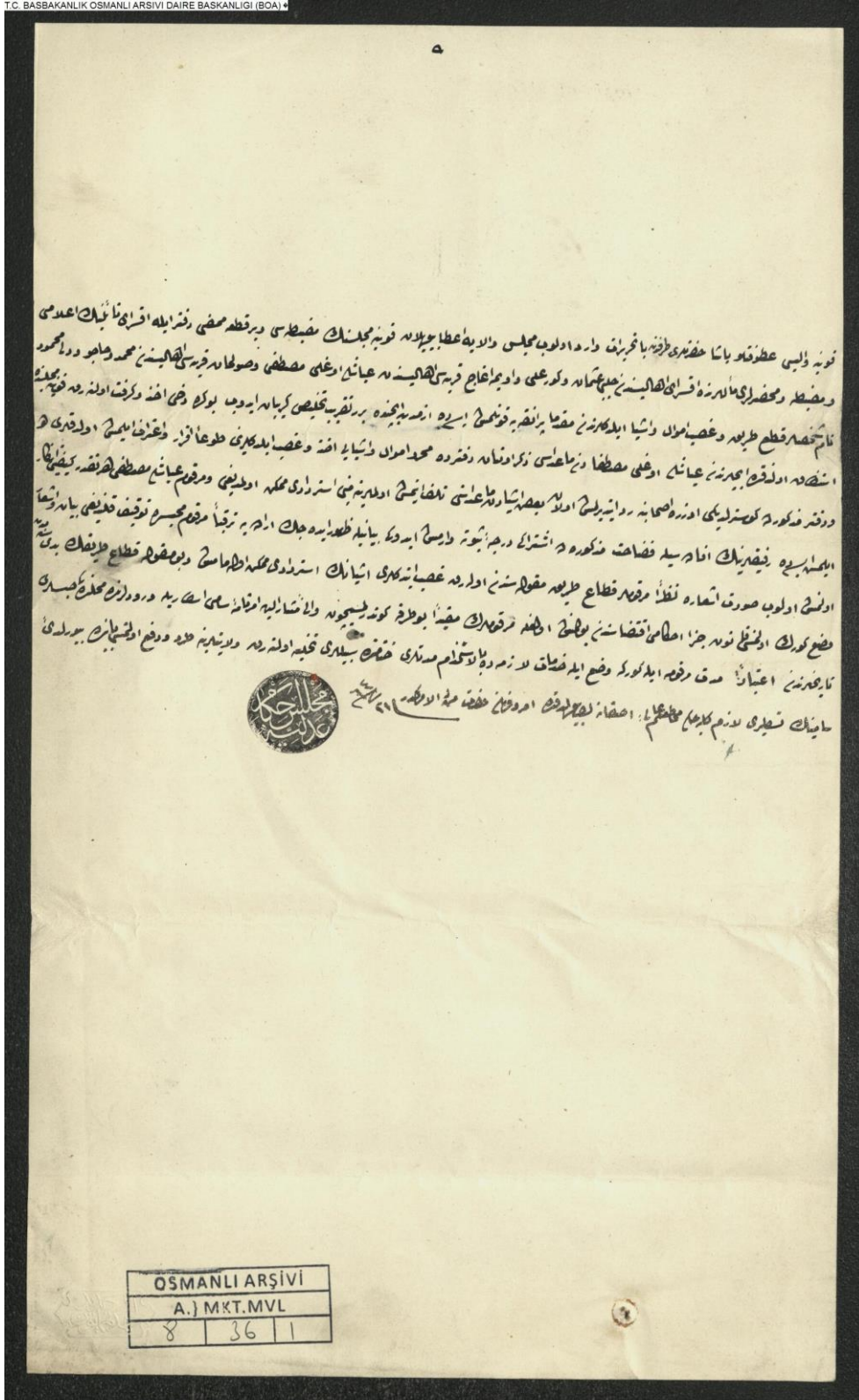
اوردن حاکم بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی
دوباره اوردن حاکم بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی

دوباره اوردن حاکم بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی
دوباره اوردن حاکم بینه چوکل یوسف اونی قوشتا سئین قی

OSMANLI ARŞIVI	2 ۷۷۷
MVL	(2 5۱۳ ۵۵۳)
744	18
3	

EK 4, 5, 6, 7, 8, 9: Aksaray'da yol kesme, eşya ve mal gaspı suçlarına katılıp yakalanarak suçlarını itiraf eden kişilerin Dersaadet'e gönderilmesi ve yedi sene küreğe konulmasına dâir Meclis-i Vâlâ mazbatası (BOA, A.MKT. MVL. 8/36)

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

A.) MKT.MVL.00008.00036.001

امواله سادہ نشہ و حشہ دفعہ کتبائے اشرفہ خطبہ کتبہ حلا دلی دایمہ و قضا و سادہ کتب و دروز الاحکام و رعایا و بڑیا قریبہ با شرف کتب حقیقہ بے ما زوریکہ
خطبہ اشرفہ اھالیہ نہ چلی عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
سارقدومہ چلی عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
اولیہ قریہ نیرہ عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
ابنا سبیلان عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
حالا چلو ترشہ کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
خازنہ بر خاجوہ بیونہ بعد ماہہ کار قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
کھربان اشرفہ عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
حقیقہ اما شرفہ کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
کھربان اشرفہ عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
عاشقہ دھنہ عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
ارزادہ و شرفہ بیونہ بعد ماہہ کار قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ

ماہہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
عاشقہ دھنہ عیشہ و کرمی دھنہ نیرہ قبا خطبہ افلا شریفہ خزانہ اویہ اعلاچ نام قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ
ارزادہ و شرفہ بیونہ بعد ماہہ کار قریہ اھالیہ سیدہ ایند اویہ و عیشہ نیرہ قبا خطبہ اھالیہ قریہ اھالیہ سیدہ

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası